

नवतत्त्व प्रकरण.

गाथा मूल सलग श्रीलाइन पैका टाइपयी
गाथाओंना तुटा शब्दोंना अर्थ, गाथा
मूल, शब्दार्थ जेगो तथा विस्तारार्थ
तथा नवतत्त्वना तुटा बोल

आवृत्ति बीजी.

ठपावी प्रसिद्ध करनार,
श्री आद्य जैन धर्म प्रवर्तक सच्चा
पांजरापोल अमदावाद

अमदावाद-लक्ष्मी प्रिन्टींग प्रेसमा
शा मणीलाल ठगरचंदे ठाप्यु
संवत् १९६८ सन्ने १९११

किमत आठ आना.

।अथ श्रीनवतत्त्वप्रकरणप्रारंभः।

जीवाऽजीवा पुण्णं,
पावाऽसव संवरो य निज्जरणा
बंधो मुख्खो य तहा,
नव तत्ता हुंति नायव्वा ॥ १ ॥
चउदस चउदस बाया,
लीसा बासीय हुंति बायाला ॥
सत्तावन्नं बारस,
चउ नव भेया कमेणेसिं ॥२॥
एगविह दुविह तिविहा,
चउव्विहा पंच छव्विहा जीवा ॥

चेयण तस इयरोहिं,
चेय गर्ह करण काएहिं ॥ ३
एगिंदिय सुहुभियरा,
सन्नियर पाणिंदियायस-विति
अपजत्ता पजत्ता,
क्रमेण चउदस जियुहाणा ॥ ४
नाणं च दंसणं चेव,
चरित्तं च तवो तथा ॥
वीरियं उवओगो य,
एयं जीवरुस लख्खणं ॥ ५
आहार सरीरडोदेय,
पूजत्ती आण प्राण भास मणे

॥ उ पंच पंचे छप्पिये,
 ॥ ग विगला सन्नि सन्नीणं ॥ ६॥
 ॥ णिंदिय त्तिबलूसा,
 ॥ भाऊ दस पाणं चउ छ सग अठ्ठ
 ॥ ग दु ति चउ रिंदीणं,
 ॥ असन्नि सन्नीण नव दस ये ॥ ७॥
 ॥ इति जीवितत्त्वम् ॥
 ॥ धम्मा धम्मा ऽगासा,
 ॥ तिय तिय भेया तहेव अद्धाय ॥
 ॥ बंधा देस पएसा,
 ॥ मरमाणु अजीवि चउ दसहा ॥ ८॥
 ॥ धम्मा धम्मा पुग्गल,

नहं कालो पंच हुंति अज्जीवा
 चलणंसहावो धम्मो,
 थिरसंठाणो अहम्मो य ॥ ९
 अवगाहो आगासं,
 पुग्गल जीवाण पुग्गला चउहा
 खंधा देस पएसा,
 परमाणू चेव नायद्वा ॥ १० ॥
 सहंधयार उज्जोय,
 पभा छाया तवेहि आ ॥
 वण्ण गंध रसा फासा,
 पुग्गलाणं तु लख्खणं ॥ ११ ॥
 एगाकोडि सतसट्ठि,

लखा सत्तहुत्तरी सहस्सा य ॥
 दोयसया सोलहिया,
 आवलिया इगमुहुत्तम्मि ॥ १२ ॥
 समयाऽवली मुहुत्ता,
 दीहा परखा य मासवरिसा य ॥
 भणिओ पलिआ सागर,
 उस्सप्पिणीसप्पिणीकालो ॥ १३ ॥
 धरिणामि जीव मुत्ता,
 सपएसा एग खित्त किरिआय ।
 निच्चं कारण कत्ता,
 सव्वगय मियर अप्पवेसे ॥ १४ ॥
 ॥ इत्यजीवितत्त्वम् ॥

सा उच्चगोय मणु दुग,
सुर दुग पंचिदिजाइ पणदेहा ॥
आइ ति तणू णुवंगा,
आइम संघयण संठाणा ॥ १५ ॥
वण्णचउक्का गुरु लहु,
परघा ऊसास आय वुज्जोयं ॥
सुभखगइ निमिण तस दस,
सुर नर तिरियाउ तित्थयरं ॥ १६ ॥
तस वायर पज्जत्तं,
पत्तेयथिरं सुभं च सुभगं च ॥
सुस्सर आइज्जा जसं,
तसाइ दसगं इमं होइ ॥ १७ ॥

॥ इति पुण्यतत्त्वम् ॥
 नाणंतराय दसगं,
 नववीये नीयं साय मिच्छत्तं ॥
 थावर दसनिरयतिगं,
 कसाय वणवीसतिरियदुगं ॥ १८ ॥
 इग वि ति चउ जाइओ,
 कुखगइ उवघाय हुंति पावस्स ॥
 अपसत्थं वण्ण चऊ,
 अपढम संघयण संठाणा ॥ १९ ॥
 थावर सुहुम अपज्जं,
 साहारण मथिर मसुभदुभगाणि
 दुस्सर णाइज्ज जसं,

थावरदसगं विवज्जत्थं ॥२०॥
॥ इति पापतत्त्वम् ॥
इंदिअ कसाय अब्वय,
जोगा पंच चउ पंच तिन्निकमा॥
किरिआओ पणवीसं,
इमाउ ताओ अणुक्कमसो ॥२१॥
काइय अहिगरणीआ,
पाउसिआ पारितावणी किरिया॥
पाणाइवायारंभिअ,
परिग्गहिया मायवत्तीअ ॥२२॥
मिच्छा दंसण वत्ती,
अपच्चखाणाय दिट्ठि पुट्ठिअ ॥

पाडुच्चिअ सामंतो,
 वणीअ नेसत्थि साहत्थी ॥२३॥
 आणवणि विआरणिआ,
 अणभोगाअणवकंखपच्चइआ
 अन्नापओग समुदा,
 ण पिज्जा दोसेरिआवहिआ ॥२४॥
 ॥ इत्याश्रवत-त्वम् ॥
 समिई गुत्ति परीसह,
 जइधम्मो भावणा चरित्ताणि ॥
 षण ति दुवीस दस बार,
 स पंचभेएहिं सगवन्ना ॥ २५ ॥
 इरिया भासे सणा दाणे,

उच्चारै समिई सुअ ॥

मणगुत्ति वयगुत्ति,

कायगुत्ति तहेव य ॥ २६ ॥

खुहा पिवासा सी उण्हं,

दंसा चेला रइ तिथओ ॥

चरिआ निसिहिया सिज्जा,

अकोस वह जायणा ॥ २७ ॥

अलाभ रोग तण फासा,

मल सक्कार परीसहा ॥

पन्नाअन्नाण सम्मत्तं,

इअ बावीस परीसहा ॥ २८ ॥

खंती महव अज्जव,

मुत्ती तव संजमे अ बोधवे ॥

सच्चं सोअं आकिं,

चणं च बंभं च जइधम्मो ॥२९॥

पढम मणिच्च मसरणं,

संसारो एगया य अन्नत्तं ॥

असुइत्तं आसव सं,

वरो अ तह निजारा नवमी ॥३०॥

लोगसहावो बोही,

दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ॥

एआओ भावणाओ,

भावे अवा पयत्तेणं ॥३१॥

सामाइ अत्थ पढमं,

उच्चारि समिई सुअ ॥

मणगुत्ति वयगुत्ति,

कायगुत्ति तहेव य ॥ २६ ॥

खुहा पिवासा सी उण्हं,

दंसा चेला रइ तिथिओ ॥

चरिआ निसिहिया सिज्जा,

अक्कोस वह जायणा ॥ २७ ॥

अलाभ रोग तण फासा,

मल सक्कार परीसहा ॥

पन्नाअन्नाण सम्मत्तं,

इअ बावीस परीसहा ॥ २८ ॥

खंती मद्दव अज्जव,

मुत्ती तव संजमे अ बोधवे ॥
 सच्चं सोअं आकिं,
 चणं च बंभं च जइधम्मो ॥२९॥
 पढम मणिच्च मसरणं,
 संसारो एगया य अन्नत्तं ॥
 असुइत्तं आसव सं,
 वरो अ तह निज्जारा नवमी ॥३०॥
 लोगसहावो बोही,
 दुल्लहा धम्मस्स साहगा अरिहा ॥
 एआओ भावणाओ,
 भावे अवा पयत्तेणं ॥३१॥
 सामाइ अत्थ पढमं,

छेओवहावणं भवेबीअं ॥

परिहारविसुद्धीयं,

सुहुमं तह संपरायं च ॥३२॥

तत्तोअ अहख्खायं,

खायं सब्बम्मि जीवलोगम्मि ॥

जं चरिऊण सुविहिआ.

वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥३३॥

॥ इति संवरतत्त्वं ॥

अणसण मूणोयरिआ,

वित्तीसंखेवणं रसच्चाओ ॥

काय किलेसो संली,

णआयबज्झातेवो होइ ॥३४॥

पायच्छित्तं विणओ,
 वेयावच्चं तहेव सज्झाओ ॥
 ज्ञाणं उस्सग्गो विअ,
 अभिभतरओ तवो होई ॥३५॥
 बारसविहं तवो नि,
 ज्जराय बंधो चउविगप्पो अ ॥
 पयई ठिइ अणुभाग,
 पणस भेएहिं नायव्वो ॥३६॥
 ॥ इति निर्जरातत्त्वम् ॥
 पयइ सहावोवुत्तो,
 ठिइ कालावहारणं ॥
 अणुभागो रसो नेओ

पएसो दलसंचओ ॥ ३७ ॥
 पड पडिहार सि मज्जा,
 हडचित्तकुलाल भंडगारीणं ॥
 जह ए एसिंभावा,
 कम्माणविज्जाण तह भावा । ३८ ।
 इह नाण दंसणावर,
 ण वेय मोहाउ नाम गोआणि ॥
 विग्घं च पण नव दु अ,
 ठ्वीसचउतिसय दुपणविहं । ३९ ।
 नाणे य दंसणावरणे,
 वेअणिए चेव अंतराएअ, ॥
 तीसं कोडाकोडी,

अयराणं ठिईय उक्कोसा ॥४०॥
 सित्तरि कोडाकोडी,
 मोहणिए वीस नाम गोएसु ॥
 तित्तीसं अयराइं,
 आउडिइ बंध उक्कोसा ॥४१॥
 बारस मुहुत्त जहन्ना,
 वेयणिए अठ नाम गोएसु ॥
 सेसाणंतमुहुत्तं,
 एयं बंध ठिई माणं ॥ ४२ ॥
 ॥इति बंधतत्त्वं ॥
 संतपय परूवणया,
 दुव्वपमाणं च खित्तफुसणाय ॥

कालो अ अंतरं भाग,
 भावेअप्पा बहु चेव ॥ ४३ ॥
 संत्तं सुद्ध पयत्ता,
 विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं ॥
 मुखवत्ति पयं तस्सउ,
 परूवणा मग्गणाईहिं ॥ ४४ ॥
 गइ इंदीए काये,
 जोए वेए कसाय नाणे य ॥
 संजम दंसण लेसा,
 भव सम्मे सन्नि आहारे ॥ ४५ ॥
 नरगइ पणिंदि तसभव,
 सन्निअहखाय खइअसम्मत्ते ॥

मुखोणाहार केवल,
 दंसण नाणे न सेसेसु ॥ ४६ ॥
 दव्वपमाणे सिद्धा,
 णं जीव दव्वाणि हुंति णंताणि ॥
 लोगस्स असंखिज्जे,
 भागे इक्को य सबे वि ॥ ४७ ॥
 फुसणा अहिआ कालो,
 इगसिद्ध पटुच्च साइओणंतो ॥
 पडिवाया भावाओ,
 सिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ४८ ॥
 सब्ब जियाण मणंते,
 भागे तेतेसिं दंसणं नाणं ॥

खइए भावे परिणा,
 मि एअ पुण होइ जीवत्तं॥४९॥
 थोवा नपुंस सिद्धा,
 थी नेर सिद्धा कस्सेण संखगुणा॥
 इअ मुख्य तत्तमेअं,
 नव तत्तालेसओ भणिआ॥५०॥
 जीवाइ नव पयत्थे,
 जो जाणइ तरुस होइ सम्मत्तं॥
 भावेण सदहंतो,
 अयाणमाणेवि सम्मत्तं ॥ ५१ ॥
 सब्बाइं जिणेसर भा,
 सिआइं वयणाईं नन्नहा हुंति ॥

इअ बुद्धी जस्स मणे,
 सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ ५२ ॥
 अंतो मुहुत्त मित्तं,
 पि फासिअं हुज्ज जेहिं सम्मत्तं ॥
 तेसिं अवड्डुपुग्गल,
 परिअट्ठो चैव संसारो ॥ ५३ ॥
 उस्सप्पिणी अणंता,
 पुग्गल परिअट्ठओ मुणेअट्ठो ॥
 तेणंताती अट्ठा,
 अणागयट्ठा अणंतगुणा ॥ ५४ ॥
 जिण अजिण तित्थ नित्था,
 गिहिअन्नसलिंगथी नर नपुंसा ॥

पत्तेअ सयंबुद्धा,
 बुद्धबोहि कणिकाय ॥ ५५ ॥
 जिणसिद्धा अरिहंता,
 अजिण सिद्धा य पुंडरिया पमुहा
 गणहारि तित्थसिद्धा,
 अतित्थसिद्धाय मरुदेवी ॥ ५६ ॥
 गिहिलिंग सिद्ध भरहो,
 वलकलचीरीय अन्न लिंगम्मि ॥
 साहू सलिंग सिद्धा,
 थी सिद्धा चंदणा पमुहा ॥ ५७ ॥
 पुं सिद्धा गोयमाई,
 गांगेयाई नपुंसया सिद्धा ॥

(११)

पत्तेय सयंबुद्धा,
भणिया करकंडु कविलाई ॥५८॥
तह बुद्धबोहिगुरुबो,
हिया इग समय एग सिद्धा य ॥
इग समएवि अणेगा,
सिद्धा ते णेगसिद्धाय ॥ ५९ ॥
जइआइ होइ पुच्छा,
जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइया ॥
इक्कस निग्गोयस्स,
अणंत भागो य सिद्धिगओ ॥६०॥
इति मोक्षतत्त्वं ॥
इति श्री नवतत्त्वं समाप्तं ॥

॥ अथ नवतत्त्व प्रकरण. ॥

गाथा १ लीना तूटा शब्दना अर्थ.

जीवा=जीवतत्त्व.

अजीवा=अजीवतत्त्व.

पुण्य=पुण्यतत्त्व

पाव=पापतत्त्व

आसव=आश्रवतत्त्व

संवरो=संवरतत्त्व

निज्जरणा=निर्जरातत्त्व

बंधो=यत्तत्त्व

मुखो=मोक्षतत्त्व

तहा=तमज.

नवतत्ता=नवतत्त्वो.

हुति=ते

नायवा=नाणवा योग्य

जीवाऽजीवा पुण्य, पावाऽसव संवरोय निज्जर-
णा ॥ बंधो मुखो य तहा, नवतत्ता हुंति ना-
यवा ॥ १ ॥

शब्दार्थः-जीव, अजीव, पुण्य, पाप, आश्रव संवर अने नि-
र्जा ॥ वली वध तमज मोक्ष ए नवतत्त्वो जाणवा योग्य ते. ॥

विस्तारार्थः-व्यवहारनये करी जे सुजाशुभ कर्मो नो
कर्त्ता, हर्त्ता तथा जोक्ता ते, अने निश्चय नये कर

ज्ञान, दर्शन, तथा चारित्ररूप निज गुणोनोज कर्त्ता
 तथा जोक्ता ठे, अथवा दु ख मुख ज्ञानोपयोग लक्ष
 णवत चेतना सहित होय, तथा प्राण धारण करे,
 तेने प्रथम (जीवा) जीवतत्व कहिये तेथी विपरीत
 जे चेतना रहित जरु स्मजाववालो होय तेने बीजु
 (अजीवा) अजीवतत्व कहिये जेणे करी शुज
 कर्मोना पुद्गलोना सचय थवाथी मुख उत्पन्न थाय
 ठे तेने त्रोजु (पुण्ण) पुण्यतत्व कहिये तेथी विप
 रीत जेणे करी अशुज कर्मोना पुद्गलोना सचय
 थवाथी दु ख उत्पन्न थाय ठे, तेने चोथु (पावा)
 पापतत्व कहिये जेणे करी नया कर्म वधाय तेने
 (आसव) आश्रवतत्व कहिये, जेथी आवता कर्म
 रोकाय तेने पाचमु (सवरो) सवरतत्व कहिये, जेथी
 देश थकी कर्मोना क्षय थाय ठे तेने (निज्जरणा)
 निर्जरा तत्व कहिये, नवा कर्मोनी साथे जुना कर्मोनु
 मलो जवुं तेने (ववो) वधतत्व कहिये, अने जे आत्म
 प्रदेशथकी सर्वथा कर्मोना क्षय थवो तेने (मुस्को)

(૩)

મોક્ષતત્ત્વ કહિયે, જેમ એ નવતત્ત્વ સિદ્ધાંતોને વિષે,
કહેલા છે (તદ્વા) તેમજ સમક્ષિતદૃષ્ટિ જીવોને આ
(નવતત્ત્વા) નવતત્ત્વો (નાયઁવા) જાણવા યોગ્ય
(દુતિ) છે. આ નવતત્ત્વોમાં જીવ અને અજીવ એ
બે તત્ત્વ માત્ર જાણવા યોગ્ય છે, પુણ્ય, સ્વર, નિર્જ્ઞા-
રા અને મોક્ષ એ ચાર તત્ત્વ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે;
અને પાપ, આશ્રવ ને વધ એ ત્રણ તત્ત્વ તો માત્ર સ
ર્વથા સર્વને ત્યાગ કરવા યોગ્યજ છે ॥ ૧ ॥

ગાથા ૨ જીના ટૂટા રાવ્દના અર્થ

ચન્દસ=ચૌદ

વાયાલીમા=વૈતાલીસ.

વાસી=વ્યામી.

વાયાલા=વૈતાલીસ

મત્તાવન્ન=સત્તાવન.

વારસ=વાર

ચન્ન=ચાર

નવ=નવ.

કમેણેસિં=અનુરૂપે કરી.

જેઆ=જેવો

દુતિ=પાય છે.

ચન્દસ ચન્દસ વાયા, લીસા વાસીઅ હુંતિ
વાયાલા ॥ સત્તાવન્ન વારસ, ચન્ન નવ જેઆ
કમેણેસિં ॥ ૨ ॥

(૪)

અન્દાર્ય -પદેલા તત્ત્વના ચૌદ, ધીજાના ચૌદ, ત્રીજાના વેંતાલીસ, ચોથાના વ્યાસી, અને પાચમાના વેંતાલીસ, ઠઠાના સત્તાવન, સાતમાના વાર, આઠમાના ચાર અને નવમાના નવ એવા હનુક્રમે કરીને જોડો થાય છે ॥ ૧ ॥

વિસ્તારાર્ય -પ્રથમ જીવતત્ત્વના(ચતુદસ) ચૌદ, વીજા અજીવ તત્ત્વના (ચતુદસ)ચૌદ, ત્રીજા પુણ્યતત્ત્વના (વાયાલીસા)વેંતાલીસ, ચોથાપાપતત્ત્વના (વાસી) વ્યાસી,પાચમા આશ્રવતત્ત્વના (વાયાલા) વેંતાલીસ, ઠઠા સવરતત્ત્વના (વારસ)વાર, આઠમા વધતત્ત્વના (ચત) ચાર, અને નવમા મોક્તતત્ત્વના (નવ) નવ એવી રીતે નમેના (કમેણેસિ)અનુક્રમે કરી (જેઆ જોદ (હુતિ) થાય છે આ પ્રમાણે સર્વ મલી નવતત્ત્વના જોદની સર્યા વસેને ઠોતેર થાય છે તેડમાં અઝ્યાસી જોદ અરૂપી છે અને એકસો અઠયાસી જોદ રૂપી છે ॥ ૨ ॥

आ नेव तत्त्वोना जेदनो' कोठो.

अंक	नाम	रूपिजेद.	अरूपिजेद.	हेय झेयादि.
१	जीव	१४	०	झेय.
२	अजीव	४	१०	झेय.
३	पुण्य	४२	०	उपादेय.
४	पाप	८२	०	हेय
५	आश्रव.	४२	०	हेय.
६	संवर.	०	५४	उपादेय.
७	निर्जरा	०	१२	उपादेय.
८	वध	४	०	हेय,
९	मोक्ष	०	९	उपादेय.

गाथा ३ जीना नूटा शब्दना अर्थ.

एकविह=एक विध

द्विविह=द्विविध

त्रिविहा=त्रिविध.

चतुर्विहा=चतुर्विध.

पच=पच (विध)

अष्टविहा=अष्टविध

जीरा=नीरतत्त्व

चयण=चेतना

तस=तस

इयगेहि=इतर (२ भावर)

नेय=वेद.

गइ=गति.

करण=इन्द्रियो.

काणहि=काये करीने

એગવિહ ડુવિહ તિવિહા, ત્રગવિહા પંચ ઠવિ-
હા જીવા ॥ ચેયણ તસ ઈયરેહિ, વેય ગઈ ક-
રણ કાણહિ ॥ ૩ ॥

શબ્દાર્થ—ચેતના, તસ અને સ્થાવર એ જોડોએ કરીને, વલી ગ્રણ
વેદ, ચાર ગતિ, પાચ ઇંદ્રિય અને ઠ કાચે કરીને જીવો, એક
પ્રકારના, બે પ્રકારના, ત્રણ પ્રકારના, ચાર પ્રકારના, પાચ
પ્રકારના, અને ઠ પ્રકારના જાણવા. ॥ ૩ ॥

વિસ્તારાર્થ—(એગવિહ) એકવિધ, (ડુવિહ) દ્વિવિધ,
(તિવિહા) ત્રિવિધ, (ત્રગવિહા) ચતુર્વિધ, (પચ)
પંચવિધ, (ઠગિહા) ષઠ્ઠવિધ એટલે ઠ પ્રકારે
(જીવા) જીવતત્ત્વ ઠે સર્વ જીવને શ્રુતજ્ઞાનનો
અનતમો જાગ જાગ્યો રહેવાથી તેજ (ચેયણ)
ચેતના લક્ષણવાન ઠે માટે એકવિધ જાણવું (તસ)
તસ એટલે જેનામાં હાલવા ચાલવાની શક્તિ ઠે,
અને (ઈયરેહિ) ઇતર એટલે (સ્થાવર) એટલે જે
સ્થિરતાવાન હોય તે એમ સર્વ જીવ દ્વિવિધ જા-
ણવા (વેય) વેદ ત્રણ ઠે સ્ત્રિવેદ, પુરુષવેદ અને
નપુસકવેદ એમ સર્વ જીવ ત્રિવિધ જાણવા (ગઈ)

ગતિ ચાર ઠે દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચગતિ અને
 નરકગતિ એમ સર્વ જીવ ચતુર્વિધ જાણવા (ક-
 રણ) હ્રિદિયો પાંચ ઠે એકેંદ્રિ, વેદ્રિ, તેદ્રિ, ચત
 રિદ્રિ અને પચિદ્રિ એમ સર્વ જીવ પંચવિધ જાણવા
 અને (કાદ્રિ) કાય ઠ ઠે-પૃથ્વિકાય, અપ્કાય,
 તેજકાય, વાતકાય વનસ્પતિકાય અને ત્રણકાય.
 એમ સર્વ જીવ પચ્ચવિધ જાણવા ॥ ૩ ॥

ગાથા ૪ થોના ઠૂટા શબ્દના અર્થ

એગિંદિય=એકેંદ્રિ

મૃદુમ=મૃદુમ

હયરા=હનર (માનર)

સન્નિ=સન્નિ

હયર=હનર (અંસદ્રિ)

પાણિદિયા=પચિંદિય.

મ=મહિત. સામે

તિ=તેદ્રિ

તિ=તેદ્રિ

ચનુ=ચત્રિદ્રિ.

અપજતા=અપર્યાપ્તા

પજ્જતા=પર્યાપ્તા.

કમેણ=અનુક્રમે.

ચત્રદસ=ચૌદ

જિયઠાણા=જીવના સ્થાનક

એગિંદિય સુદુમિયરા, સન્નિયર પાણિદિઆય
 સ તિ તિ ચત ॥ અપજતા પજ્જતા, કમેણ
 ચત્રદસ જિયઠાણા ॥ ૪ ॥

શબ્દાર્થ:-સૂક્ષ્મ અને વાદર એવા એકેન્દ્રિય. વાદર વેદ્દિય, તેદ્દિય અને ચર્ત્તરેન્દ્રિય, સદ્ગો અને અમદ્ગી પર્ચેન્દ્રિય એ સાત જેદ પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા જેથી અનુક્રમે જીવના ચૌદ જેદ હોય.

વિસ્તારાર્થ -(એગિદિય) એકેન્દ્રિના (સુદ્ગમ) સુદ્ગમ અને (હ્યરા) હ્તર એટલે વાદર એવા બે જેદ છે તેમા સુદ્ગમ એટલે જે ચૌદ રાજલોકમા વ્યાપી રહ્યા છે, પર્વત પ્રમુખને જેટીને જાય આવે કાંઈ વસ્તુથી ઠેદાય જેદાય નહિ, અગ્નિ જેને વાળી શકે નહિ, ચર્મદષ્ટિએ દેખાય નહિ, મનુષ્યાદિક કોઈ પ્રાણીના ઉપયોગમા આવે નહિ એવા અદૃશ્ય અને નિરતિશયી સૂદ્ગમ નામ કર્મોદયવતને સૂદ્ગમ કહે છે અને વાદર એટલે જે નિયતસ્થાન વર્ત્તી છે, પરતુ કોઈ વસ્તુને જેટી શકે નહિ, પણ જેનો જેદ તથા ઠેદ વીજી વસ્તુથી થઈ શકે, જેને અગ્નિ વાળી શકે, ચર્મદષ્ટિનો વિષય થઈ શકે, જે મનુષ્યાદિક સર્વ પ્રાણીના ઉપયોગમા આવી શકે એવા દૃશ્ય અને સાતિશયી વાદર નામ કર્મોદયવતને વાદર કહે છે અને (પર્ણિદિયા) પર્ચેન્દ્રિના (સન્નિ)

(૯)

સંઙ્ઘી ઇટલે મન સંઙ્ઘા સહિત અને વીજા (ઇયર)
 ઇતર ઇટલે અસંઙ્ઘી ઇટલે મન સંઙ્ઘા રહિત એવા
 બે જ્ઞેદ છે (સ) તેની સાથે (વિ) વેદંદ્રિય
 (તિ) તેદંદ્રિય (ચત) ચતુરિંદ્રિય એ દરેકનો અ
 કેકો જ્ઞેદ મેલ્લવતા સાત જ્ઞેદ થાય. અને તેમને
 (પજ્ઞતા) પર્યાપ્તા અને (અપજ્ઞતા) અપર્યાપ્તા ગ
 ણતાં (કમેણ) અનુક્રમે કરી (જીયઠાણા) જી
 વનાં સ્થાનક (ચતુદસ) ચૌદ થાય. વહી વીજા
 મત પ્રમાણે જીવના વત્તીસ જ્ઞેદ પણ થાય છે. તે
 આ નીચેની ગાથા ઉપરથી સમજી લેવા.

પણ ધાવર સુદુમિયરા, પરિત્તવણ સન્નિ અ-
 સન્નિ વિગલતિગં ॥ ઇય સોલસ પજ્ઞતા અ-
 પજ્ઞતા જીવ વત્તીસં. ॥ ૧ ॥

અર્થ.—પાંચ સૂક્ષ્મ સ્થાવર, પાંચ વાદર સ્થાવર, પ્ર
 ત્યેક વનસ્પતિકાય, સંઙ્ઘી પંચિંદ્રિ, અસંઙ્ઘી પંચિંદ્રી
 અને વિકલત્રિક એ સોલ જ્ઞેદને પર્યાપ્તા અને અપર્યા
 પ્તા ગણતાં જીવના વત્તીસ જ્ઞેદ થાય. ॥

ગાથા ૫ મીના ટૂટા શબ્દોના અર્થ

નાણ=જ્ઞાન
 દસણ=દર્શન
 ચેવ=નિશ્ચે
 ચરિત્ત=ચારિત્ર.
 તવો તપ
 તહા=તેમજ

વીરિય=વીર્ય.
 ઊવઝોગો ઉપયોગ.
 એઝ= એ, આ
 જીવસ્મ=જીવનુ.
 લક્ષણ=લક્ષણ.

નાણં ચ દસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તવો તહા ॥ વીરિયં ઊવઝગોય, એઝ જીવસ્મ લક્ષણં ॥૫॥

શબ્દાર્થ -જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ તેમજ વીર્ય અને ઉપયોગ એ પ્રકારે જીવનુ લક્ષણ છે ॥ ૫ ॥

વિસ્તારાર્થ -(નાણ) જ્ઞાન પાંચ પ્રકારે છે મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન પર્યવ અને કેવલ એ પાંચ જ્ઞાન સમકિતવતને કહ્યા છે અને મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન તથા વિજ્ઞગજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન મિથ્યા ત્વીને કહ્યા છે એ વેડ મઢીને આઠની સરયા થાય છે, તેમાનુ ગમે તે એક અથવા અધિક જ્ઞાન જેમા હોય, (ચ) વલો (દસણ) દર્શન તે ચાર પ્રકારે છે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવલ એ ચાર પ્રકારના દર્શનમાનુ ગમે તે એક અથવા અધિક

जेमां होय, (चेव) निश्चे (चरित्तं) चारित्र ते सात प्रकारे ठे सामायिक, ठेदोपस्थापनीय, परिहार विशुद्धि, सूक्ष्मसपराय, यथाख्यात, देशविरति तथा आवरति ए सात प्रकारना चारित्रमांनु गमे ते एक अथवा वधारे चारित्र जेमां होय, तथा (तवो) तप वे प्रकारे ठे—एक द्रव्यथी ते अणश णाठि अने बीजु इष्टानिरोवरूप जावथी एमानु एक अथवा अधिक तप जेमा होय (तहा) तेम ज (वीरिय) करण तथा लब्धिरूप अथवा वल्ल पराक्रमरूप ए वे प्रकारना वीर्यमांनु गमे ते एक अथवा वधारे जेमा होय तथा (उपयोगो) उपयोग वार प्रकारे ठे—पाच ज्ञान, त्रण अज्ञान तथा चार दर्शन, ए वार प्रकारना साकार तथा निराकाररूप उपयोगमांनो गमे ते एक अथवा वधारे उपयोग जेमा होय तेने ससारी अथवा सिद्ध जीव कहिये आ गुण जीव बिना बीजा कोइमां होय नहि (एअ) ए प्रकारे (जीअस्स) जीवनु

(૧૨)

(લક્ષણ) લક્ષણ જાણવું

ગાથા ૬ ઠીના વૃટા શબ્દના અર્થ.

આહાર=આહાર.

| ચત્ત=ચાર.

મરીર=શરીર

પચ=પાચ

ઇન્દ્રિય=ઇન્દ્રિય

| ઠપ્પિય=ઠપ (પણ)

પક્કતી=પર્યાપ્તિ

ઇગ=એકેન્દ્રિયને

આણપાણ=આમોહશમ

વિગલા=વિકલેન્દ્રિયને.

જાસ=જાપા

| અસન્નિ=અસન્નિ

મણે=મન

| મન્નીણ=મન્નીણ

આહાર સરીર ઇન્દ્રિય, પક્કતી આણપાણ જા
સ મણે ॥ ચત્ત પંચ પંચ ઠપ્પિય, ઇગ વિગલા
સન્નિ સન્નીણ ॥ ૬ ॥

શબ્દાર્થ - આહાર પર્યાપ્તિ, શરીર પર્યાપ્તિ, ઇન્દ્રિય પર્યાપ્તિ, આમોહશમ પર્યાપ્તિ, જાપા પર્યાપ્તિ, મન પર્યાપ્તિ તેમા ચાર પર્યાપ્તિ
એકેન્દ્રિયને, પાચ પર્યાપ્તિ વિકલેન્દ્રિયને, પાચ પર્યાપ્તિ અસન્નિ
અને ઠ પર્યાપ્તિ સન્નિ જીવોને હોય છે ॥ ૬ ॥

વિસ્તારાર્થ - પુદ્ગલના ઉપચયથી થયો જે પુદ્ગલ
પરિણમન હેતુ શક્તિ વિશેષ, તેને પર્યાપ્તિ કહે છે.
તેના વે જ્ઞેદ છે એક લબ્ધિ પર્યાપ્તિ અને ધીર્જી ક

રણ પર્યાસિ, જે કર્મના ઉદયથી આરંભેલી સ્વયો-
 ગ્ય પર્યાસિ સર્વ પૂરી કરી નથી પણ કરશે તેને
 લઘ્વિ પર્યાસિ કહે છે અને જેણે સ્વયોગ્ય પર્યાસિ
 સર્વ પૂરી કરી લીધી તેને કરણ પર્યાસિ કહે છે.
 તેમજ અપર્યાસિ પણ બે પ્રકારનો છે એક લઘ્વિ
 અપર્યાસિ અને બીજી કરણ અપર્યાસિ આરંભેલી
 સ્વયોગ્ય પર્યાસિ પૂરી કરે નહિ તેને લઘ્વિ અપર્યા-
 સિ કહે છે અને જે સ્વયોગ્ય પર્યાસિ સર્વ પૂરી ક-
 રશે, પણ હજી કીધી નથી તેને કરણ અપર્યાસિ
 કહે છે વૈક્રિય શરીરને એક શરીર પર્યાસિ અંત
 મુદ્દર્શની હોય છે ને વાકીની પાંચ એક સમયની
 જાણવી. અને શૌદારિક શરીરને આહાર પર્યાસિ
 એક સમયની હોય છે ને વાકીનો પાંચ અતમુદ્દર્શ-
 ની જાણવી ઉત્પત્તિ સમયને ત્રિપે એ સર્વ પર્યા-
 સિ સર્વ જીવો યથાયોગ્ય રીતે સાથે આરંભે છે પણ
 પૂરી અનુક્રમે કરે છે તે પર્યાસિ ઠ પ્રકારે છે. હરે
 ક જીવને જવાંતરની ઉત્પત્તિ સમયે જે શક્તિવદ્
 આહાર લઈને તેને રસપણે પરિણમાવવાની શક્તિ

વિશેષ તેને (આહાર) આહાર પર્યાપ્તિ કહે છે.
 પઠી તે રસરૂપ પરિણામને રસ, રુધિર, માસ, મેદ,
 અસ્થિ, મજ્જા તથા વીર્ય એ સાત ધાતુપણે પરિણ-
 માત્રીને શરીર બાબતની જે શક્તિ વિશેષ તેને
 (સરીર) શરીર પર્યાપ્તિ કહે છે પઠી તે સાત
 ધાતુપણે પરિણમાવ્યો જે રસ, તે જેને જેટલાં ડ્ર
 વ્ય ઇન્દ્રિય જોડ્યે તેને તેટલાં ઇન્દ્રિયપણે પરિણમા
 વવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને (ઇન્દ્રિય) ઇન્દ્રિય પ
 ર્યાપ્તિ કહે છે (પજ્જતિ) પર્યાપ્તિ એ શબ્દ દરેકની
 સાથે લગાડીને ઉપર કહેલી ત્રણ પર્યાપ્તિ પૂરી કર્યા
 વિના કોઈ જીવ મરણ પામે નહિ માટે પર્યાપ્તિ
 વચમા કહ્યો છે એ ત્રણ પર્યાપ્તિ બાધોને પઠી શ્વા
 સોચ્છવાસ યોગ્ય વર્ગણાનાં દલિલ લઈ શ્વાસોચ્છવા
 સપણે પરિણમાત્રીને અવલવી મૂકવાની જે શક્તિ
 વિશેષ તેને (શ્વાસપાણ) શ્વાસોચ્છવાસ પર્યાપ્તિ કહે
 છે જ્ઞાપા યોગ્ય પુદ્ગલ લઈ જ્ઞાપાપણે પરિણમા
 ત્રીને અવલવી મૂકવાની જે શક્તિ વિશેષ તેને
 (જ્ઞાપ) જ્ઞાપા પર્યાપ્તિ કહે તે જ્યે મરે તર્પણ

योग्य पुद्गल लक्ष्मण मनपणे परिणमाव्रीने अवलंबी
 मूकवानी जे शक्ति विशेष तेने (मणे) मन प-
 र्याप्ति कहे ठे. एवरी रीते ए ठ प्रकारे पर्याप्ति कही
 ठे आहार पर्याप्ति, शरीर पर्याप्ति, इंद्रिय पर्याप्ति
 तथा आसोद्वास पर्याप्ति ए (चउ) चार पर्याप्ति
 (इग) एकेंद्रियने होय आ चार पर्याप्तिनी साथे
 पाचमी ज्ञाया पर्याप्ति जोनीए ते पाच पर्याप्ति
 (त्रिगला) विकलेंद्रियने एटखे वेइन्द्रिय, तेइन्द्रिय
 तथा चतुरिन्द्रियने प्रत्येके होय. एज (पंच) पांच
 पर्याप्तिउं (असन्नि) असही पंचेन्द्रियने होय.
 अने (ठप्पिअ) ठए पर्याप्तिउं (सन्नीणं) सही
 पंचेंद्रियने होय ॥ ६ ॥

गाथा ७ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

परिन्द्रिय=पाच इन्द्रियो.

चित्तल=वण वल.

ऊसास=आसांहुवास

आन-आनखु-आयुष

दम-दस.

पाण-माण.

चउ-चार.

ठ-ठ

सग-सात

अठ आठ

इग-एकेंद्रियने

उ-वेइन्द्रियने.

ति-नेइन्द्रियने.

चतुरिन्द्रिय-चतुरिन्द्रियने

(૧૬)

સમૂર્ઘિમ મનુષ્ય, અને વીજા સમૂર્ઘિમ તિર્યચ, તેઝ-
મા સમૂર્ઘિમ તિર્યચને તો ઉપર કહેલા નવ પ્રાણ હોય
ઢે, એવો નિયમ ઢે- પણ સમૂર્ઘિમ-મનુષ્યને વચન
વલ્લ નહિં હોવાને લીધે આઠજ પ્રાણ હોયઢે તેમા
પણ જો શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાસિ વાધતો ઢતો મરણ
પામે, તો સાતજ પ્રાણ રહેઢે અને જે માતાપિતાના
સયોગે કરી ગર્જને ત્રિપે ઉત્પન્ન થાય ઢે, એવા મ
નુષ્ય, તથા તિર્યચ, જે ગર્જજ જાતિના હોય, તથા
નારકી કુત્તીમા ઉપજે ઢે, ને દેવતા ઉત્પાદ શય્યા
મા ઉપજે ઢે, પણ માતાપિતાના સયોગે ગર્જમા
ઉપજતા નથી, તોપણ દેવતા અને નારકીને સઙ્કી
પંચેદ્રિયને ઉપર કહેલા નવ પ્રાણની સાથે મનોવલ્લ
જોમયાથી દસ પ્રાણ હોય ઢે એ સર્વ ડ્રવ્ય પ્રાણ
જાણવા, અને જાવ પ્રાણ તો આત્માના જ્ઞાનાદિ
ગુણ ઢે તે જાણવા ॥ ૭ ॥

॥ ઇતિ શ્રી જીવતત્ત્વ વર્ણન સમાપ્તમ્ ॥

गाथा ८ मीना वृटा शब्दोना अर्थ.

धम्मा=धर्मास्तिकाय.

अधम्मा=अधर्मास्तिकाय.

आगामा=आकाशास्तिकाय

तिय तिय=त्रण त्रण.

जेया=जेदो

नहेव=तेमज.

अशा=काल.

खग=खग

देस=देश

पएसा=प्रदेश.

परमाणु=परमाणु.

अजीव=अजीव तत्त्व

चउदसहा=चउदसकारे

धम्माऽधम्माऽगासा, तिय तिय जेया त
हेव अद्वाया॥खंधादेसपएसा, परमाणु अजीव
चउदसहा ॥ ८ ॥

शब्दार्थः—धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय अने आकाशास्तिकाय ए
त्रणना खध, देश अने प्रदेश एवा त्रण त्रण जेदो ठे एटले ते
नव जेद यथा तेवीज रीते बली काल, अने पुल्लना खध, देश,
प्रदेश तथा परमाणु. ए प्रमाणे अजीव तत्त्व चौद मकारे ठे.

विस्तारार्थ.—धम्मा एटले धर्मास्तिकाय, अधम्मा ए-
टले अधर्मास्तिकाय, आगामा एटले आकाशास्ति-
काय, ए त्रण उव्यना खध, देश तथा प्रदेश, एवा
तिय तिय जेया एटले त्रण त्रण जेद होवाची प्र-

ત્યેક અસ્તિકાયને ત્રણે ગુણતા નવની સરખા થાયઠે પ્રદેશના સમૂહને અસ્તિકાય, કહેઠે એવો અર્થ, ઉપર કહેલા ત્રણ ડ્રવ્યોને લાગુ કરવો એ ત્રણ ડ્રવ્યનો ચૌદ રજ્જવાત્મક સંધ કહેવાય ઠે તેથી કાશ્ક ઊંઠો હોય અથવા સકલ પ્રદેશાનુગત સામાન્ય પરિણામની પેરે અવયવ ધર્માસ્તિકાયના જેહ બુદ્ધિ પરિકલ્પિતાદ્યાદિ પ્રદેશાત્મક જે વિજ્ઞાગ, તેને દેશ કહીયે, અને જે પ્રકૃષ્ટદેશ અતિ નિર્વિજ્ઞાજ્ય અવિજ્ઞાજ્ય હોય, તે પ્રદેશ કહેવાયઠે તદેવ એટલે તેમજ અદ્ધા એટલે કાલ ડ્રવ્યનો વર્તમાન સમય રૂપ એકજ પ્રદેશ હોવાથી તે અસ્તિકાય કહેવાય નહિ, માટે એકજ જોદ જાણવો એમ દસ જોદ થયા ય એટલે ચકાર ઊજયાન્વયી અવ્યય ઠે એથી પુદ્ગલાસ્તિકાય ડ્રવ્ય લેવું, તેના અલ્પ ડ્રવ્ય રૂપ આલા પદાર્થને અથવા અનતાદિ પરમાણુના મલેલા સમૂહને સ્વધા એટલે સ્વધ કહે ઠે સ્વધનો કેટલોક જાગ જેનો સ્વધની સાથે સ્વધ હોય ઠે તેને દેસ એટલે દેશ કહે ઠે જેની સ્વધની સાથે

(૨૧)

નિર્વિજ્ઞાજ્ય કલ્પના કરી ઠતાં સંધની સાથે અ-
 જિન્ન સંવંધ હોય તેને પણ એટલે પ્રદેશ કહે છે.
 અને તેજ પ્રદેશ જો સંધથી જિન્ન થાય એવો જે
 નિર્વિજ્ઞાજ્ય જાગ એટલે જેના કેવલોની બુદ્ધિયે
 એક જાગના વે જાગ થઈ શકે નહિં તેને પરમાણુ
 એટલે પરમાણુ કહે છે એ પ્રમાણે પુદ્ગલાસ્તિકાય
 ડબ્બના ચાર જોડ તે પૂર્વે કહેલા દસ જોડ સાથે
 મેલવતા અજીવ એટલે અજીવતત્ત્વના ચતુદસહા
 એટલે ચૌદ જોડ થાય. ॥ ૬ ॥

ગાથા એ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ

ધમ્મા-ધર્માસ્તિકાય	અજીવ-અજીવત્ત્વ.
અધમ્મા-અધર્માસ્તિકાય.	ચલણસહાવો-ચલન સ્વજાવ-
પુગલ-પુદ્ગલાસ્તિકાય.	વાલો.
નદ-આકાશાસ્તિકાય	ધમ્મો-ધર્માસ્તિકાય
કાલો-કાલ	ધિરસઠાણો-ધિર સસ્યાન
પચ-પાચ	(સ્વજાવ) વાજો
હુતિ-હોય છે	અધમ્મો-અધર્માસ્તિકાય.

ધમ્માઽધમ્મા પુગલ, નદ કાલો પચ હંતિ

अजीवा ॥ चक्षणे सहावो धम्मो, थिर संठाणो
अहम्मो य ॥ ९ ॥

शब्दार्थ—धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय, पुद्गलास्तिकाय, आकाशास्तिकाय, काल ए पाच अजीव इव्य होय ठे तेमा चलन स्वजाव गुणवालो धर्मास्तिकाय ठे. अने स्थिर स्वजाव गुणवालो अधर्मास्तिकाय ठे ॥ ९ ॥

विस्तारार्थ—धम्मा एटले धर्मास्तिकाय, अधम्मा एटले अधर्मास्तिकाय, पुग्गल एटले पुद्गलास्तिकाय, न्ह एटले आकाशास्तिकाय, अने कालो एटले काल, ए पच एटले पाच अजीवा एटले अजीव इव्य हुति एटले ठे ए पाचनी साथे जीवइव्य जेद्वयार्थी पइइव्य कहेवायठे

जेम मांठलाना सचारनु, पाणी ए अपेक्षा कारण ठे, तेम जीवने तथा पुद्गलने गतिपणे परिणमता जे अपेक्षा कारण होय, तेने धर्मास्तिकाय कहे ठे जेम पाणी विना मांठलानु सचार थइ शके नहीं तेम धर्मास्तिकाय विना जीव अने पुद्गल चाली शके नहीं अर्थात् चक्षणे सहावो ध-

મ્મો એટલે ચલન સ્વજાવ ગુણ, તે ધર્માસ્તિકા
ય જાણવો.

જેમ મુસાફરને વિસામો લેવાને વિષે વૃદ્ધાદિ
કની ઠાયા અપેક્ષા કારણ છે, તેમ જીવ તથા પુ-
દ્ગલને સ્થિતિપણે પરિણમતાં જે અપેક્ષા કારણ
હોય, અર્થાત્ ચિરસત્તાણો અહમ્મો એટલે સ્થિર રા-
ખવાનો સહજગુણ તેને અધર્માસ્તિકાય કહે છે એ
વસ્તુ અરૂપી દ્રવ્ય ચતુદ રાજલોક વ્યાપી છે વર્ણ,
ગંધ, શબ્દ, રૂપ, સ્પર્શ તથા રસરહિત અસંખ્યાત
પ્રદેશો છે, જે ઉદાસીન વૃત્તિ હોય તેને અપેક્ષા કા-
રણ કહે છે અ એટલે ચકાર, પાદપૂર્ણાર્થ ઉત્તયા
ન્વયી અવ્યય છે ॥ ૯ ॥

ગાથા ૧૦ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ

અવગાહો=અવકાશ(સ્વજાવગુણ)

આગામ=આકાશાસ્તિકાય.

પુગલ=પુદ્ગલને

જીરાણ=જીવને

પુગલા=પુદ્ગલ દ્રવ્ય.

ચતુદા=ચાર પ્રકારે.

સ્વધા=સ ૪

દેસ=દેશ.

પણસા=પ્રદેશ

પરમાણુ=પરમાણુ

ચેવ=નિશ્ચે.

નાયન્વા=જાણવા.

અવગાહો આગાસં, પુગ્ગલ જીવાણ પુગ્ગ
લા ચઝહા ॥ સંધા દેસપણસા, પરમાણૂ ચેવ
નાયઘા ॥ ૨૦ ॥

શબ્દાર્થ —અવકાશ આપવાના સ્વજાવગાલો આકાશાસ્તિકાય
જાણવો. પુદ્ગલો ચાર પ્રકારના છે તે સ્વધ, દેશ, પ્રદેશ તથા
પરમાણુ નિશ્ચયથી જાણવા. ॥ ૨૦ ॥

વિસ્તારાર્થ —આગાસ એટલે આકાશાસ્તિકાય તે લો-
કાલોક વ્યાપી વર્ણ, રૂપ રસ, ગંધ, તથા સ્પર્શ
રહિત અરૂપી અનત પ્રદેશી અને સાકરને દૂધનો
પેઠે જેનો અવગાહો એટલે અવકાશ સ્વજાવ ગુણ
ઠે અર્થાત્ એક પ્રદેશથી વીજા પ્રદેશમા જતા
જે અવકાશને આપે, તેને આકાશઙ્ગ્ય કહીયે
તેના વે જોડ છે, એક લોકાકાશ વીજો અલોકા
કાશ, એ વિશેષતા છે હવે કોઈ અહીં શકા કરે કે
અવકાશ કોને આપે છે? તેનો ઉત્તર એ છે, કે પુ-
ગ્ગલ જીવાણ એટલે પુદ્ગલ તથા જીવને અવકાશ
આપે છે તે પુગ્ગલા એટલે પુદ્ગલ ઙ્ગ્ય ચઝહા એટલે
ચાર પ્રકારે છે પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપ પુદ્ગલ ઙ્ગ્યના

સ્વંધા એટલે સ્વધ, દેસ એટલે દેશ, પણ સા એટલે પ્રદેશ,
તથા પરમાણું એટલે પરમાણુ, એ જોડ છેવટે એટલે નિશ્ચયે
કરીને નાચઠવા એટલે જાણવા યોગ્ય છે. ॥ ૧૦ ॥

ગાથા ૧૧ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

મદ=શબ્દ.

અધ્યાર=અધકાર

ઝજોઅ=ઝજોત, પ્રકાશ.

પજા=પ્રજા, જ્યોતિ.

ઠાયા=ઠાયા, કાનિ

તવેહિ=આતપ

આ=વા, અથવા.

વસ્તુ=વર્ણ

ગથ=ગંધ

રસા=રસ

કામા=સ્પર્શ

પુગલાણું=પુદ્ગલો

તુ=નિશ્ચે.

લરલણ=લક્ષણ

સદ્ધંધ્યાર ઝજોઅ, પજા ઠાયા તવેહિ આ ॥

વસ્તુ ગંધ રસા કામા, પુગલાણું તુ લરલણ ॥ ૧૧ ॥

શબ્દાર્થ:-શબ્દ, અધકાર, રત્નાદિકનો પ્રકાશ, ચંદ્ર વિગેરેની
કાતિ, ઠાયા, તમકો અથવા વર્ણ ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ
નિશ્ચે પુદ્ગલોનું લક્ષણ છે ॥ ૧૧ ॥

વિસ્તારાર્થ -સચિત, અચિત, અને મિશ્ર, એ ત્રણ પ્ર-
કારમાંના ગમે તે સદ્ એટલે શબ્દ, અધ્યાર એટલે
અધકાર, તથા રત્નપ્રમુખનો ઝજોઅ એટલે પ્રકાશ

(१६)

तथा चंद्रमादिकनी पञ्चा एटले ज्योति तथा ठाया
 एटले ठाया अने तवेहि एटले सूर्य प्रमुखनो आ
 तप, आ एटले वा एटले बीजा नीचला पदार्थ पण
 जाणवा वन्न एटले वर्ण, गंध एटले गंध, रसा ए
 टले रस, अने फासा एटले स्पर्श एवा गुणवालो
 होय अने जे चौद राजलोकमा व्यापक, सख्यात
 प्रदेशी, असख्यात प्रदेशी, तथा अनंत प्रदेशीनो
 पूर्ण गलन स्वप्नाववान् एवो अखरु पुद्गलास्ति
 कायरूप खध, ते खधनो एक ज्ञाग अथवा काऽ
 पण न्यून ज्ञागरूप देश, तथा जे केवलीनी बुद्धिये
 पण एक ज्ञागना वे ज्ञाग थड गके नहीं, एवो अति
 सूक्ष्म खधनो अजिन्नज्ञाग निर्विज्ञाज्यरूप ते प्रदेश,
 तेनीज ज्यारे खधथी जिन्न कल्पना थाय त्यारे ते
 परमाणु कहेवाय ठे ए पुद्गलाण एटले पुद्गलानु
 तु एटले निश्चयपणे लक्षण एटले लक्षण ठे ॥११॥

गाथा ११ मोना बूटा शब्दना अर्थ

एगाकोमि-एक क्रोन

मत्तमठि=मत्तसठ

लम्का=लाख

सत्तदुत्तरि=सी.पोतेर

सहस्रा=हजार. १

दोयसया=वसो.

सोलहिया=सोल अधिक.

आवलिया=आवलिका ,

इग=एक

मुहुत्तम्मि=मुहूर्तमा

एगाकोरि सतसठि, लखा सत्तहुत्तरी स
हस्ता य; दोयसया सोलहिया, आवलिया इ
गमुहुत्तम्मि ॥ १२ ॥

शब्दार्थ.-एक गोम, मम्मठ लाख, मित्योनेर हजार अने उसो
उपर सोल अधिक एटलो आवलीयो एक मुहूर्तने गिपे थायवे

विस्तारार्थ -एगाकोरि एटले एक कोर, सतसठि
लखा एटले ससठ साख सत्तहुत्तरी सहस्ता ए
टले सित्योतेर हजार, दोयसया एटले वसे अने
सोलहिया एटले सोल उपर, एटलो आवलिआ
एटले आवलिका इग मुहुत्तम्मि एटले एक मुहूर्त
मा थाय वे य एटले चकार पादपूर्णार्थ उन्नयान्व
यी अव्यय वे हवे एनो ज्ञावार्थ कहे वे -आंखना
एक फुरणामा अथवा एक चपटी वजारुवामा अ-
थवा जीर्ण वस्त्र फारुवाने वस्त्रते एक तंतुथी बीजे
तंतुये जाय तथा कमलना पादुमाना समूहने यु-

वान पुरुषे ज्ञात्वा साधे विधत्ता एरु पादमाथी
 बीजे पादमे ज्ञात्वा पोहोचे, एटला वखतमा असं-
 र्याता समय थइ जाय, एटले वख अथवा पत्र
 फारुवाना आरज्जमा सूक्ष्मात् सूक्ष्म क्षणरूप जे
 काल होय ठे, जेनो विज्ञाग थइ शके नहीं जेनो
 जूत अने जिविष्य विषे विचार थाय नहीं एटले
 वख अथवा पत्र फारुता प्रथम वर्तमान कालरूप
 अति सूक्ष्म कालनु उल्लघन थइने ते म्यारे जूत
 काल थयो ? कयो वर्तमान काल ठे ? अने कयो
 जिविष्यकाल थया योग्य ठे ? तेनु अनुमान थइ
 शके नहीं, तेने सर्व लघुकालरूप समय कहे ठे
 एवा असंख्यात समयने आयली कहे ठे एवी
 वसेने ठप्पन आवलीए एरु दुल्लरुजव थाय ठे
 ए करता बीजा कोइ पण नाना जवनी कल्पना
 थइ शके नाहि. एग काइक अधिक सत्तर दुल्लक
 जवमा एरु श्वासोच्छ्वासरूप प्राणनी उत्पत्ति होय
 ठे एवा सात प्राणोत्पत्ति कालने एक स्तोक कहे
 ठे एवा सात स्तोक समये एक लव होय ठे ए

(१९)

वा सीत्योत्तेर खवे वे घनीरूप एक मुहूर्त्त होय ठे-
ते एक मुहूर्त्तने विषे पूर्वे कहेली १६७७७२१६
आवली होय ठे ॥ १२ ॥

गाथा १३ मीना वृटा शब्दना अर्थ

समय=समय

आवली=आवली

मुहुत्ता=मुहूर्त्त

दीहा=दिवस.

परका=पक्ष-पक्षवाडीउ

मास=महिना.

वरिसा=वरस.

जणिउ=कथु ठे

पलिया=पल्योपम

सागर=मागरोपम

उस्सपिणी=उत्सर्पिणी

सपिणी=असर्पिणी.

कालो=कालचक्र

समयाऽवली मुहुत्ता, दीहा परकाय मास
वरिसाय ॥ जणिउ पलिया सागर, उस्सपि
णी सपिणी कालो ॥ १३ ॥

शब्दार्थः—समय, आवली, मुहूर्त्त, दिवस, पक्ष, मास, वर्ष, पल्यो-
पम, मागरोपम, उत्सर्पिणी असर्पिणी ए प्रमाणे काल
कथो ठे. ॥१३॥

विस्तारार्थः—अति सूक्ष्मकालने समय एटले समय
कहे ठे, असंरयाता समयने एक आवली एटले.

આવલી કહે છે, એવી ૧૬૭૭૭૨૧૬ આવલીયે મુ-
 દ્રુત્તા એટલે એક મુદ્રુત્ત થાય છે, ત્રીસ મુદ્રુત્તેં દીઠા
 એટલે એક અહોરાત્રિરૂપ દિવસ થાય છે, પદર અ-
 હોરાત્રિયે પસ્કા એટલે પચવામ્નિયુ થાય છે એ પ-
 ચવામ્નીયે માસ એટલે એક મહીનો થાય છે, ધાર
 મહિને વરિસા એટલે એક વર્ષ થાય છે, એ રીતે
 જ્ઞાનિંડ એટલે કહ્યું છે, તેમજ અસંખ્યાતા વર્ષે
 એક પલ્લિયા એટલે પલ્લ્યોપમ થાય, તેવા દસ કો-
 ના કોની પલ્લ્યોપમે સાગર એટલે સાગરોપમ થાય,
 તેવા દસ કોના કોની સાગરોપમ ઝસ્સપ્પિણી એ
 ટલે ઝસ્સર્પિણી અને વીજા દસ કોના કોની સા-
 ગરોપમે સપ્પિણી એટલે અવસર્પિણી થાય, એ એ
 મલીને વીસ કોના કોની સાગરોપમ કાલો એ-
 ટલે કાલચક્ર થાય એવા અનતા કાલચક્રે એક
 પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય એ સર્વ મનુષ્ય લોકમા વ્ય-
 વહારથી કાલ જાણવો

આ ગાથામાં એ ઠેકાણે ચકાર છે, તે પાદ પૂ-
 ર્ણાર્થ ઝજ્યાન્વયી છે. એનો જ્ઞાવાર્થ -પૂર્વોક્ત જે

कालना जेद कहा, तेथी वखी बीजा पण कालना
जेद घणा ठे, ते पण जाणी लेवा जेमके वे
मासे एक ऋतु थाय ठे, त्रण ऋतुये एक अयन,
वे अयने एक वर्ष, पांच वर्षे एक युग, चोराशी
लाख वर्षे एक पूर्वांग, ते एक पूर्वांगने चोराशी
लाखे गुणता एक पूर्व थाय ठे, इत्यादिक कालना
अनेक जेद ठे, ते सर्व बीजा शाम्बोथी जाणवा.

गाथा १४ मीना वृटा शब्दना अर्थ

परिणामी=परिणामी.

जीवा=जीव

मुक्त=मूर्तिमत्.

सपएसा=समदेशी.

एग=एक.

खित्त=क्षेत्र.

किरीआय=सक्रिय

णिच=नित्य

कारण=कारण.

कत्ता=कर्त्ता

सव्वगय=सर्वगत

इयर=इतर (असर्वगत).

अप्पवेसे=प्रवेशरहित

परिणामि जीव मुक्तं, सपएसा एग खित्त कि
रिआय ॥ निच्च कारण कत्ता, सव्वगय इयर
अप्पवेसे ॥ १४ ॥

शब्दार्थः-परिणामि, जीव, मूर्त, समदेशी, एक, क्षेत्र, क्रिया,

નિત્યપણુ, કારણ, કર્તા, સર્વગત, ધર્મી ઝલદા અપ્રવેશી ॥૧૪॥
 વિસ્તારાર્થ -ઠ દ્રવ્યમાં જીવ અને પુદ્ગલ, એ વે દ્રવ્ય પરિણામી એટલે પરિણામી છે, વાકીના ચાર દ્રવ્ય અપરિણામી છે, શ્દા પરિણામનો જાવ જાણવો, પરતુ સ્વજ્ઞાવે પરિણામી તો ઠ એ દ્રવ્ય છે, ઠ દ્રવ્યમાં એક જીવ દ્રવ્ય, જીવ એટલે જીવ છે, અને વાકી પાચ દ્રવ્ય અજીવ છે, ઠ દ્રવ્યમાં એક પુદ્ગલદ્રવ્ય, મુત્ત એટલે મૂર્તિમત રૂપી છે, વાકીના પાચ દ્રવ્ય, અમૂર્તિમત અરૂપી છે, ઠ દ્રવ્યમાં પાચ દ્રવ્ય સપણસા સપ્રવેશી છે, અને એક કાલદ્રવ્ય અપ્રવેશી છે, ઠ દ્રવ્યમાં ધર્મ, અધર્મ અને આકારા એ ત્રણ દ્રવ્ય એગ એટલે એક છે, વીજા ત્રણ દ્રવ્ય અનેક છે, ઠ દ્રવ્યમાં એક આકારા, સ્થિત એટલે ક્ષેત્ર છે, વીજા પાચ દ્રવ્ય ક્ષેત્રી છે, ઠ દ્રવ્યમાં જીવ અને પુદ્ગલ એ વે દ્રવ્ય, કિરિ આય એટલે સક્રિય છે, વાકીનાં ચાર અક્રિય છે, ઠ દ્રવ્યમાં ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાલ, એ ચાર દ્રવ્ય ણિચ એટલે નિત્ય છે, વે અનિત્ય છે, યદ્યપિ ઉત્પાદ, વ્યય અને ધ્રુવપણે સર્વ પદાર્થ નિત્યાનિત્ય

પણે પરિણમે છે, તથાપિ ધર્માદિક ચાર દ્રવ્ય સદા અવસ્થિત, માટે નિત્ય કહ્યા, ઠ દ્રવ્યમાં ધર્માદિ પાંચ દ્રવ્ય, કારણ એટલે કારણ છે, એક જીવદ્રવ્ય, અ-કારણરૂપ છે, ઠ દ્રવ્યમાં એક જીવદ્રવ્ય, કર્તા એ-ટલે કર્તા છે, વીજા પાંચ અકર્તા છે, ઠ દ્રવ્યમાં એક આકાશ, સર્વગય એટલે સર્વગત છે, અને ઇયર એટલે વીજા પાંચ દ્રવ્ય માત્ર, લોકવ્યાપી છે, માટે અસર્વગત જાણવા, તથા યદ્યપિ ઠ દ્રવ્ય દ્વીર ની-રપરે પરસ્પર, અવગાઢ છે, તથાપિ અપ્પવેસે એટલે પ્રવેશ રહિત છે એટલે કોઈ પણ દ્રવ્ય અન્ય દ્રવ્ય માં-તદ્રૂપપણે થતુ નથી માટે પ્રવેશ રહિત છે, “સદ-સગજાવ ન વિજહતિ” એ વચન માટે ॥ ૧૪ ॥

, અહીંઆં ઠ દ્રવ્યનુ કાંશક વિશેષ કહે છે સ્વજ્ઞાવથી ગતિક્રિયા પરિણત એવા જીવ અને પુદ્-ગલ એ વે દ્રવ્ય છે. ત્યાં પ્રોતાનાઃ સ્વજ્ઞાવને ધારવુ, પોષવું, તેને ધર્મ કહીયે, અને અસ્તિ એટલે પ્રદેશ તેનો કાય એટલે સમૂહ તેને ધર્માસ્તિકાય કહિયે, ॥૧૫૥તેમજ ગતિ ક્રિયા પરિણત જીવ તથા પુદ્ગલને

એવેદંતે દોન સ્વેન્નાવં લક્ષણ તે અધર્માસ્તિકાયા
 ડ્રવ્ય કહિયે ॥૨॥ તેમજ ગતિ ક્રિયા પરિણતં જીવ
 તથા પુદ્ગલને અવકાશદાન લક્ષણં સ્થિતિ અતર્ગત
 પ્રવિષ્ટ કોલક ન્યાય આકાશાસ્તિકાયા ડ્રવ્યે જા-
 ણવું ॥૩॥ તથા સર્વસ્ત વસ્તુ સમુદાયનું કલન સં-
 રયાન અથવા સંમયોવલિકાદિકે કરી સચેતના
 ચેતન પદાર્થને જેણે કરી કહિયે, એટલે જાણીયે,
 એવો અમૂર્ત, લોકવ્યાપી, વર્તના લક્ષણ, અસંખ્ય
 સમયાત્મક, નૈશ્વર્યિક સમય લોકવ્યાપી, અનત સ-
 મયાત્મક કાલડ્રવ્ય જાણવું ॥૪॥ તથા પૂર્ણ ગંલન
 સ્વેન્નાવ, તે પુદ્ગલે અનત અણુ સ્કધપર્યંત જે પર-
 માણવાદિક, તે કોણક ડ્રવ્યથી ગણે, વિયોગ પામે,
 તથા સ્વેન્નાવ થકી કોણક ડ્રવ્ય પ્રત્યે પુષ્ટિ કરે, તે
 પુદ્ગલ ડ્રવ્ય કહિયે, તેના જે પ્રદેશનો સમૂહ, તેને
 પુદ્ગલાસ્તિકાયા કહિયે ॥૫॥ એ અસંખ્યાનત પ્રદેશ
 પ્રમાણ મૂર્ત્તડ્રવ્ય સંકલ લોક વ્યાપી જાણવો તથા
 ઇન્દ્રિયાદિક દસ ડ્રવ્ય ગ્રાણ અને જ્ઞાનાદિ ચતુષ્ક
 જ્ઞાવ ગ્રાણ પ્રત્યે ધારિત લક્ષણે કરી જીવ ડ્રવ્ય હેતે

(३५)

जीव त्रिकाल स्थायी अविनाशी असंख्य प्रदेशात्मक
जीवास्तिकाय जाणवो. ॥ ६ ॥ ए ठ द्रव्य कहां.

एमा काल द्रव्यनुं स्वरूप कांश्क विशेषे कहेते.
काल जे ठे, ते मनुष्य क्षेत्रने विषे तद्गतिजव ना-
नाविध ठे, यदुक्तं ज्योतिः करंरुक ग्रंथे ॥ गाथा ॥
लोचाणु नज्जणीयं, जोडसचक्क नणंति अरिहंता ॥
सवे कालविसेसा, जस्स गइ विसेस निप्पन्नां ॥ १ ॥
अहीयां केटलाएक कहे ठे फे जीवादिक द्रव्यने
वर्तनादिक जे पर्याय तेहिज काल जाणवो, ते पृथक्
द्रव्यने हेतुये केवी रीते ठे ? तेनुं समाधान करे ठें ॥

'जीवद्रव्यने वर्तना, परिणाम, क्रिया अने परा-
वर्त्तादिक, ए सर्व काल व्यपदेशनाक् ठे, तिहां जे
जीवने साठि 'सातादि चार जेदे वर्त्तवुं, ते वर्तना
जाणवी, तथा जे विश्रुता प्रयोगे जीवद्रव्यनी परि-
णति ते परिणाम जाणवो; तथा जूत, जावि अने
नविण्यत् विशेषणवंत जीवने गमन स्थित्यादिक
कार्यनी चेष्टा, ते क्रिया जाणवी

परापरत्व एटले पूर्वजावि पश्चाद्जावी परापर इ

त्यादि यदाश्रये द्रव्यने कहेवुं ते ए प्रमाणे वर्तना-
 दिक सर्व द्रव्यना पर्याय ठे ते सर्व कालव्यपदेश-
 नाक् ठे, जेमाटे कथचित्पणे द्रव्यथी अग्निन्न द्र-
 व्यनामी पर्याय पण कहिये, ते माटे पर्यायने द्र-
 व्यपणु करते अनवस्था प्रसंग थाय ते माटे, काल
 ते पृथक् द्रव्य नही, वर्तनाद्यात्मक, काल जीवा-
 जीव, द्रव्य पर्यायपणे मानवो, एस जो नहि मा-
 नीये तो आकाशनीपेरे सर्व व्यापि कालास्तिकाय
 मानवो ? एवो परवादिनो आशय ग्रहण करी शि-
 प्ये पृथक्, त्यारे गुरु उत्तर वहे ठे, के हे देवाण-
 प्रिये ! ए आप्त वचन नहि केमके सिद्धातमा पाच
 अस्तिकाय कहा ठे, अने ठे कालद्रव्य पृथक् क-
 हु ठे जे प्रदेशनु बहुपणु होय, तेने अस्तिकाय
 कहिये, अने कालने विपे प्रदेशनु बहुपणु नथी,
 जे माटे कालने विपे मात्र वर्तमान एक समय प्र-
 रूपणा ठे, अने अनागत समयनी अनुपपत्ति ठे.

गाथा १५ मीना वृता शब्दना अर्थ.

सा=शातावेदनीय
 उच्चगोत्र=उच्चगोत्र.
 मण्डग=मनुष्यद्विक
 मुरद्विक=मुरद्विक
 पंचिदिजा=पंचेदि जाति
 पणदेहा=पाच शरीर.

आइ=आदीना.
 तितणु=त्रण शरीर.
 उपाग=उपांग (अगोपाग)
 आइम=आदीम-पहेलुं.
 सघयण=सघयण
 मठाणा=सस्यान

सा उच्चगोत्र मण्डग, मुरद्विक पंचिदिजा-
 इ पणदेहा ॥ आइति तणुणुवंगा, आइम
 संघयण संठाणा ॥ १५ ॥

शब्दार्थ:-शातावेदनीकर्म, उच्चगोत्र, मनुष्यद्विक, मुरद्विक, पंचे
 दिजाति अने पाच देह तेमा पहेला त्रण शरीरना अंग अने
 उपांग, अने पहेलु [वज्ररूपजनाराच] सघयण तथा पहेलु
 (समचतुरस्र) सस्यान

विस्तारार्थ -पहेलुं साधु विगेरेने अन्न दीधायी, बीजुं
 पाणी दीधायी, त्रीजु रहेवाने स्थानक देवायी, चोयुं
 सूवाने पाट प्रमुख देवायी, पांचमु पहेरवा थोढवाने
 वस्त्रादिक दीधायी, ठलुं ते विपे मने करी शुज संकटप
 कर्यायी, सातमुं वचने करी स्तुत्यादिक कर्यायी,

आठमु क्रायाये करीसेवा कर्याथी, तथा नवमुहाये करी
 नमस्कारादिक कर्याथी ए नव प्रकारे पुण्य वधाय ठे.
 तेने बेंतालीश प्रकारे जीव जोगवे ठे ते कहे ठे.
 १ सा एटले सातावेदनीय ते जेना उदये जीव,
 सुखनो अनुजव करे, २ उच्चगोत्र एटले उच्चगोत्र ते
 उच्चकुलमां जन्म धारण करीने लोकने विषे पुजा
 प्रतिष्ठादिकने पामे ३ मण्डुग एटले मनुष्यद्विक
 ते जेना उदये मनुष्यनी गति तथा ४ मनुष्यनी
 अनुपूर्वीनी प्राप्ति थाय जेना उदये ५ देवनी गति
 तथा ६ देवनी अनुपूर्वी पमाय ठे ते, (वक्रगतिये
 परजवमा जता बलदने नाथ घालीने सीधो चलाव
 वानी पेठे जेथी उपजवाने स्थानके पहुँची शकाय,
 तेने अनुपूर्वी कहे ठे) ए सुरदुग एटले सुरद्विकरूप
 नामकर्म कहिये ७ पचिदिजाइ एटले पचेंद्रिय जाति
 नामकर्म कहिये जेना उदये पाच शरीरनी प्राप्ति
 थायठे, ते कहेठे.—८ औदारिक नामकर्म एटले जेथी
 औदारिक शरीर योग्य पुद्गल ग्रहण करीने तथा
 तेने शरीरपणे परिणमावीने जीव, पोताना प्र

દેશની સાથે મેલતે છે તે. એવી રીતે સર્વ શરીરને વિષે
 યોજના કરવી. એ વૈક્રિય શરીરના છેદ છે. એક
 ઔપપાતિક તે દેવતા તથા નારકીને હોય છે. વીજો
 લઘ્વિ પ્રત્યયીન તે તિર્યંચ તથા મનુષ્ય લઘ્વિવંતને
 હોય છે. ૧૦ ચૌદ પૂર્વધર મુનિરાજ તીર્થકરની કૃદ્ધિ
 પ્રમુખ જોવાને અર્થે એક હાથ પ્રમાણ દેહ ધારણ કરે
 તે આહારક શરીર ૧૧ આહારનું પચન કરનાર તથા
 તેજોલેદ્યાનો હેતુ તે તૈજસ શરીર, ૧૨ અને કાર્મણ
 શરીર તે કર્મના પરમાણુ આત્મપ્રદેશની સાથે મલ્યાં-
 છે એમ જાણવું, એ પાંચદેહા એટલે પચ શરીરરૂપ ના
 સકર્મ કહિયે જેના ઉદયથી કહેલાં પાંચ શરીરમાના
 આઠ એટલે આદિનાં ઔદારિક, વૈક્રિય તથા આહારક
 એ તિતણુ એટલે ત્રણ શરીરના છે બાહુ, બે જુરુ, એક
 પૃષ્ઠિકા, એક મસ્તક, એક ગદ્દર, તથા એક હૃદય, એ
 આઠ અંગ છે, અને અંગુલિ પ્રમુખ ગોપાંગ છે, તથા રેષા-
 દિક અગોપાંગ છે, એટલે ૧૩ ઔદારિક અગોપાંગ, ૧૪
 વૈક્રિય અંગોપાંગ, ૧૫ આહારક અંગોપાંગ અને તૈજસ
 શરીર, તથા કાર્મણ શરીર, એ બેને અંગોપાંગ નથી, તે

थी पहेलां त्रण शरीरनाज अंगोपांग कहां ठे, तेने
 उवगा एटले अंग, उपांग, तथा अंगोपांगरूप नामकर्म
 कहिये १६ जेना उदयथी ठ सघयणमानु आश्म ए
 टले पहेलु वज्ररूपजनाराच नामनु सघयण प्राप्त थाय-
 ठे, तिहा वज्र एटले खीली, रूपज एटले पाटो तथा
 नाराच एटले घे पासा मर्कटबंध, एटले मर्कटबंध ते
 उपर पाटो ते उपर खीली एवो हारुनो निचय एटले
 समुदाय होय, तेने सघयण एटले अस्थिनिचय
 सघयणरूप कहिये १७ जेना उदयथी पोते पर्यकासन
 करी वेठा ठता समचतुरस्र चारें धाजु सरखी आकृति
 थाय अने पोताना अगुल प्रमाणवने एकसोने आठ अं
 गुलप्रमाण शरीर जराय, तेने सगणा एटलेठ संस्थान-
 मानु पहेलु समचतुरस्र संस्थान कहिये ॥ १५ ॥

गाथा १६ मीना वृटा शब्दोना अर्थ

घण्टचउक्ता=गण चतुष्क

अगुरु लहु=प्रगुर लघु

परपा=परापात.

उसासा=आसोआस

आयव=आतप

उडोअ=उग्रोत

मुजस्रगइ=मुज विहायोगति

निमिण=निर्माण

तसदस=असदशक

मुर (आठ)=मुरायुष्य.

નર (ધ્રાત્ત) = નરાયુપ્ય.
તિરિધ્રાત્ત = તિર્યચાણુ

તિર્યચર = તિર્યકર

વસ્તુ ચતુષ્કા ગુરુ લઘુ, પરધા ઝસાસ આય
લુજોઞ્ચં ॥ સુજ્જગદ્ નિમિણ તસંદસ, સુરનર
તિરિધ્રાત્ત તિર્યચરં ॥ ૧૬ ॥

શબ્દાર્થ - વર્ણચતુષ્ક નામકર્મ ધ્રાગુરુ લઘુ, પરાધાત, શ્વાસોશ્વાસ,
આતાપ, ડયોત, હસ, દુષ્પજનો પેઠે સારી ચાલ તે શુજ્જગદ્
ગતિ, સુ ઘાટરૂપ નિર્માણ, ત્રસદશક, દેવ, મનુષ્ય અને તિર્ય-
ચનુ ધ્રાયાપ્ય અને તિર્યકર નામકર્મ ॥ ૧૬ ॥

વિસ્તારાર્થ - જેના હૃદયથી ૧૭ શ્વેત, રક્ત અને પીત
રૂપ શુજ્જવર્ણ, ૧૮ એક સુરજી ગંધરૂપ શુજ્જ ગંધ; ૧૯
આંધિલ, મધુર અને કપાયેલ રૂપ શુજ્જરસ, તથા ૨૦
લઘુ, મૃદુ, ડણ અને સ્નિગ્ધરૂપ શુજ્જ સ્પર્શ, એ ચાર
પદાર્થ પુણ્યપ્રકૃતિને અર્થે પ્રશસ્ત જાણવા એકની
પ્રાપ્તિ થાય તે તેને વર્ણચતુષ્કા એટલે વર્ણ-ચતુષ્ક-
રૂપ કહિયે

૨૧ જેના હૃદયથી મધ્યમ વજનદાર શરીરની પ્રાપ્તિ
થાય, એટલે લોહની પેઠે અતિ તારે પણ નહીં અને

आकमाना कपासनी पेवे अति हलको पण नहीं किंतु मध्यम परिणामी होय, तेने अगुरु लहु एटले अगुरु लघु नामकर्म कहिये.

२३ परधा एटले पराधात नामकर्म ते जेना उदयथी बीजा बलवान्ते अति दु सहनीय ठतां पोते गमे तेवा बलीयाने जीतवाने समर्थ थाय ठे, एवा बलनी प्राप्ति थाय ते

२४ जेना उदयथी सुखपूर्वक आसोश्वास लेइ शकाय, कांइ पण विघ्न पमे नहीं, तेने उसास एटले आसोश्वास नामकर्म कहिये

२५ आयव एटले आतप नामकर्म ते जेना उदयथी सूर्यना चिक्ती पेठे परने ताप उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ठे ते

२६ उज्जोत्थं एटले उद्योतनामकर्म ते जेना उदयथी चंद्रविक्ती पेठे परने शीतलता उत्पन्न करवाना हेतु रूप तेजोयुक्त शरीरनी प्राप्ति थाय ते

२७ सुजखगइ एटले शुजविहायो गति नामकर्म कहिये, ते जेना उदयथी वृषज तथा हसनी पेठे सारी

ચલનશક્તિની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૨૯ નિમિષે એટલે નિર્માણ નામકર્મ તે જેના હૃદયથી સૂચારની પેઠે પોતાના શરીરના સર્વ અવયવ યોગ્ય સ્થલે ગોઠવવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય તે

૩૦ થી ૩૯ જેના હૃદયથી ત્રસ દસકો એટલે ત્રસાદિ દસ પ્રકૃતિ જે આગલ કહેવામાં આવશે તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેને તસદસ એટલે ત્રસદશક નામકર્મ કહિયે તેનું વિવરણ આગલની ગાથામાં કહેવાશે

૩૯ જેના હૃદયથી દેવતાના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે તેને સુર એટલે સુરાયુષ્યરૂપ કહિયે

૪૦ જેના હૃદયથી મનુષ્યના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને નર એટલે નરાયુષ્યરૂપ કહિયે

૪૧ તિરિઆઝ એટલે તિર્યંચાયુષ્યરૂપ કહિયે તે જેના હૃદયથી તિર્યંચના આયુષ્યની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૪૨ જેના હૃદયથી ત્રણ જીવનને પૂજ્યપણુ થાય છે, તેને તિઠ્ઠયરં એટલે તીર્થંકર નામકર્મ કહિયે. એ કર્મનો હૃદય, માત્ર કેવલીનેજ થાય છે.

ગાથા ૧૭ મીના તૂટા શબ્દનાં અર્થ

તસ=ત્રસ.

વાયર=વાદર

પજ્જત=પર્યાપ્તિ

પત્તેઅ=પ્રત્યેક

થિર=સ્થિર.

સુજ્ઞ=શુજ્ઞ

સૃજ્ઞગ=સૌજ્ઞાન્ય

મુસ્સર=મુસ્વર

આહ્જા=આદેય

જસ=જમ, યશ

તસાહ=ત્રસાદિ

દસગ=દસ પ્રકૃતિ.

હમ=આ, એ.

હોહ= હોય છે, છે

તસ વાયર પજ્જતં, પત્તેય થિર સુજ્ઞં ચ સુ-
જ્ઞગં ચ ॥ મુસ્સર આહ્જા જસં, તસાહ દસગં
હમં હોહ ॥ ૧૭ ॥

શબ્દાર્થ -ત્રસ, વાદર, પર્યાપ્તિ, પ્રત્યેક, સ્થિરતા, શુજ્ઞ, સૌજ્ઞાન્ય,
મુસ્વર, આદેય અને જસ પુણ્યના જેદમા આ ત્રસ વિંગેરે
દસ નામકર્મ હોય છે ॥ ૧૭ ॥

વિસ્તારાર્થ -૧ તસ એટલે ત્રસ નામકર્મ તે જેના હૃદય-
યથી જીવને વેદ્રિયના શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, અર્થાત્
એક હૃદ્રિયનુ શરીર પામે નહીં

૨ વાદર એટલે વાદર નામકર્મ તે જેના હૃદયથી
વાદર શરીરની પ્રાપ્તિ થાય, પણ જે દૃષ્ટિયે કરી દે-
સ્વાય નહિં એવા સૂક્ષ્મ શરીરને ન પામે તે

૩ પજ્જત્તં-एटले पर्याति नामकर्म ते जेना उदयथी
આપ આપણી પર્યાસિ પૂરી કરે તે પર્યાસિ વે પ્રકારે
ઠે, એક લલિધ, વીજી કરણ

૪ પત્તેશ્ચ-एटले प्रत्येक नामकर्म ते जेना उदयथी
ઔદારિક અથવા વૈક્રિય પ્રમુખ જિન્ન જિન્ન શરીરની
પ્રાપ્તિ થાય, પણ ઘણા જીવો વચ્ચે એક શરીર ન પામે.

૫ ધિરં-एटले स्थिर नामकर्म ते जेना उदयथी શ-
રીરના દંતાદિક અવયવોને સ્થિરતાની પ્રાપ્તિ થાય તે.

૬ સુખં-एटले शुज नामकर्म ते जेना उदयथी શ-
રીરના સર્વ અવયવ, સારા હોય, અથવા નાજિના ઉ-
પરતું શરીર સારું હોય

૭ સુજગ-एटले सोजाग्य नामकर्म ते जेना उदय
થી સર્વ લોકને પ્રિય થાય

૮ સુસ્સર-एटले सुस्वर नामकर्म ते, जेना उदयथी
વાણીમાં કોયલની પેઠે મધુરતા થાય.

૯ આશ્ક્ક-एटले आदेय नामकर्म ते, जेना उदयथी
લોકને વિષે માનનીય વચન થાય

૧૦ જસં-एटले यशो नामकर्म ते, जेना उदयथી

खोकेने विषे यश कीर्ति थाय एवी रीते तसोइंदसंगं
 एटले त्रस आदिक दस प्रकृतिनुं दशकं, इमें एटले
 ए पुण्यना जेदमा होइ एटले ते ते पूर्वोक्त वचीस
 मा जेलीये त्यारे वेंतालीस थाय ए पुण्य तत्वेना वें
 तांलीस जेद कख्या वे चकार पादपूर्णार्थे ते. ॥ १७ ॥

इति श्री पुण्यतत्त्व विचार समाप्तं
 गाथा १७ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ

नाण=ज्ञानावरणीय.

अतराय=अतराय.

दसग=दश प्रकार.

नव=नव

बीए=बीजा एटले दर्शनावर-
 णीयना

नीअ=नीचगोत्र.

असाय=अशातावेदनीय

मिच्छत्त=मिच्छात्त्व मोहनीय.

यावरदस=स्यावरदशक.

नरयतिगं=नरकत्रिक.

कसाय=कषाय

पणवीस=पचीस

तिरियदुगं=तिर्यक्षदिक.

नाणंतरायदसगं, नव बीए नीअसायमि-
 च्छत्तं ॥ यावरदस निरयतिगं, कसायपणवीस
 तिरियदुगं ॥ १७ ॥

शब्दार्थ - ज्ञानावरणीयनां पांच अने अंतरायनां पांच एम वषे
 मलीने दसे पापकर्षणा जेद, बीजां दर्शनावरणीय कर्मना नव

જેદ, નીચગોચ પાપકર્મ, આશંકા, વેદની પાપકર્મ, મિથ્યાત્વ પાપકર્મ, સ્યાવર, દશક પાપકર્મ, નરકત્રિક પાપકર્મ, પશ્ચીસ કૃપ યરૂપ પાપકર્મ, તિયેચદિક પાપકર્મ ॥ ૧૮ ॥

વિસ્તારાર્થ:-પ્રાણાંતિપાતં, મૃત્યુવાદ, અદેતાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલંહ, અન્યોલ્યાન, પૈશુન્ય, રતિ, રતિ પરિવાદ, માયામોસો, તથા મિથ્યાત્વશલ્યં, એ અઢાર પ્રકારે પાપ વધાય છે, અને વ્યાપ્તી પ્રકારે જોગવાય છે, તે વ્યાપ્તી પ્રકાર કહે છે-

૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ઇટલે જેનાં ઉદયથી પાંચ ઇન્દ્રિય, તેનાં મનોદ્વારા જે નિયંત્ર વસ્તુનું જ્ઞાન થાય છે, એવા પ્રથમ મતિજ્ઞાનનું જે આઠાદન થાય છે.

૨ શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ઇટલે જેનાં ઉદયથી શાસ્ત્રાનુસારે જે જ્ઞાન થાય છે એવા શ્રુતજ્ઞાનનું આઠાદન થાય છે.

૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ઇટલે જેનાં ઉદયથી ઇન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા વિના, આત્મદ્રવ્યને જે સાક્ષાત્ રૂપી દ્રવ્યને જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય છે, એવા અવધિ જ્ઞાનનું જે આઠાદન થાય છે.

૪ મન પર્યવ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ઇટલે જેના ઉદયથી સૂઝી પર્વેદ્રિયના મનોગત જાવે જાણવાનું જે જ્ઞાન થાય તે, એવા મન પર્યવ જ્ઞાનનું જે આઘાદન થાય તે તે

૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ ઇટલે જેના ઉદયથી પૂર્વોક્ત ચાર જ્ઞાન રહિત જે એકદુ નિરાવરણ જ્ઞાન હોય, એવા કેવલ જ્ઞાનનું જે આઘાદન થાય તે. એવી રીતે પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનને જે આઘાદન કરે તેને નાળ ઇટલે જ્ઞાનાવરણીય પાપકર્મ કહિયે

૬ દાનાતરાય પાપકર્મ ઇટલે જેના ઉદયથી પોતાના ઘરમા દેવા યોગ્ય વસ્તુ ઠતા તથા દાનનું ફલ જાણતા ઠતાં પણ આપી શકાય નહીં તે

૭ જ્ઞાનાતરાય પાપકર્મ ઇટલે જેના ઉદયથી દાતાર ઠતા, દાતારના ઘરમા વસ્તુ ઠતા, માગનાર માણો ઠતા, પણ જે યાચિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ ન થાય તે

૮ જોગાતરાય તથા ઉપજોગાતરાય પાપકર્મ ઇટલે જેના ઉદયથી પોતે યૌવન ઠતાં, સુરૂપ ઠતા, તથા, જોગોપજોગ વસ્તુની પ્રાપ્તિ થઈ ઠતાં, પણ તે

જોગવાઈ ન શકાય તે પુષ્પાદિ, પદાર્થ જે એકવાર જોગવાય છે, તેને જોગ કહે છે અને વસ્ત્રાદિક પદાર્થ જે વારંવાર જોગવાય છે તેને અપજોગ કહિયે એ વેનો અંતરાય તે

૧૦ વીર્યાંતરાય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી પોતે યૌવન, રોગરહિત, તથા ચલવાન ઠતાં પણ પોતાની શક્તિ ફોરવી શકે નહીં

એવી રીતે પાંચ પ્રકારે જે આત્મુ આવે, તેને અંતરાય એટલે અંતરાય નામનું પાપકર્મ કહિયે. પહેલા પાંચ તથા એ પાંચ મલીને દસગ એટલે દસ પ્રકાર થયા. હવે નવવીએ એટલે વીજા નવ પ્રકાર દર્શનાવરણીય કર્મના જાણવા તેમાં ચાર જોડ દર્શનના, તથા પાંચ જોડ નિઢાના કહે છે (સામાન્ય ઉપયોગને દર્શન કહે છે)

૧૧ ચક્ષુદર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી આંખે કરી જે રૂપનું સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવા ચક્ષુદર્શનનું આઠાદન થાય તે.

૧૨ અચક્ષુદર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી, ચક્ષુ વિના ચાર ઇન્દ્રિય તથા મને કરી પોતપો

તોના વિષયનુ જે સામાન્યપણે ગ્રહણ થાય, એવાં અ-
ચક્ષુદર્શનનું જે આછાદન થાય તે

૧૩ અવધિ દર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના
ઉદયથી સામાન્યપણે જે રૂપી દ્રવ્યનું મર્યાદાપણે ગ્ર-
હણ થાયઠે, એવા અવધિ દર્શનનુ જે આછાદન થાય તે.

૧૪ કેવલ દર્શનાવરણીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉ-
દયથી સમસ્ત વસ્તુનુ જે સામાન્યપણે દેખવુ થાય-
ઠે એવા કેવલ દર્શનનુ જે આછાદન થાય તે

૧૫ નિદ્રારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી નિ-
દ્રાવસ્થા થઈ ગયા પઠી સુખ પૂર્વક જાગૃદવસ્થાની
પ્રાપ્તિ થાય તે

૧૬ નિદ્રાનિદ્રારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી
નિદ્રાવસ્થા થઈ ગયા પઠી હુ સુખપૂર્વક જાગૃદવસ્થા-
ની પ્રાપ્તિ થાય તે

૧૭ પ્રચલારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી વેસે-
તાં તથા ઝઠતા નિદ્રા આવ્યાં કરે

૧૮ પ્રચલા પ્રચલારૂપ પાપકર્મ એટલે જેના ઉદય-
થી હરતા ફરતા પેણ નિદ્રા આવે તે

(૫૧)

૧૯ થીણદ્વીરૂપ પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી દિ-
વસનું ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રિને વિષે નિદ્રા સમયે જા-
ગૃતની પેઠે થાય તે થીણદ્વી નિદ્રાના સમયે ગ્રાણી
વાસુદેવના અર્ધવલયુક્ત હોય છે, અને તે જીવ નરક
ગામી જાણવો.

૨૦ જેના ઉદયથી પોતે રૂપવાન તથા ધનવાન
ઠેતા નીચ કુલને વિષે उत्पन्न થાય, તેને નીચ એટલે
નીચૈર્ગોત્રરૂપ પાપકર્મ કહિયે એ નીચ ગોત્રરૂપ પા-
પકર્મ નિંદાપાત્ર છે

૨૧ જેના ઉદયથી દુઃસ્વનો અનુભવ થાય, તેને અ-
સાચ એટલે અશાતાવેદની પાપકર્મ કહે છે.

૨૨ મિથ્યત્વ એટલે મિથ્યાત્વ મોહનીય પાપકર્મ
તે જેના ઉદયથી વીતરાગના વચનની વિપરીત સ-
દ્દહણા થાય

૨૩-૨૪ જેના ઉદયથી સ્થાવરદશકની પ્રાપ્તિ થાય,
તેને સ્થાવરદસ એટલે સ્થાવરદશક નામનું પાપકર્મ ક-
હીયે. તે આગલ કહેવાશે, માટે અહીં નામમાત્ર દર્શાવ્યું છે.

૨૩-૨૫ જેના ઉદયથી નરકની ગતિ, નરકની આ

(૫૨)

નુંપૂર્વો, તથા નરકનુ આજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય, તેને નરય-
તિગ ઇટલે નરકત્રિક પાપકર્મ કહિયે

કસાયપણવીસ ઇટલે પચ્ચીસ કપાયરૂપ પાપકર્મ-
ના પચ્ચીસ પ્રકાર છે, તેઝંમા સામાન્યથી તો પહેલા
સોલ્લ કપાય અને વીજા નવનોકપાય, એવા બે પ્રકાર
છે તેઝંનુ અનુક્રમે વર્ણન કરે છે

૩૬-૩૯ અનંતાનુવધી પાપકર્મ ઇટલે જેના જીવથી
અનંત સસાર વધાય, એના ચાર પ્રકાર છે, ક્રોધ, માન,
માયા અને લોજ્ઞ એ જાવજ્ઞીવલગી કાયમ રહે, સ-
મ્યક્ત્વ આવવા ન દીયે, અને અતે નરકને વિષે પ-
હોચાકે, એ ક્રોધ પર્વતની લાંટી જેવો છે, માન પા-
ણના થાજલા જેવું છે, માયા વાસના મૂલ જેવી છે,
ને લોજ્ઞ કરમજના રંગ જેવો છે

૪૦-૪૩ જેના જીવથી થોડા પ્રત્યારયાનની પણ
પ્રાપ્તિ ન થાય, તેને અપ્રત્યારયાનીય પાપકર્મ કહિયે-
એના ક્રોધ, માન, માયા ને લોજ્ઞ એ ચાર જોદ છે એ એક
વર્ષસુધી કાયમ રહે છે, દેશવિરતિપણ આવવા દે નહિ
ને અતે તિર્યંચની ગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે એ ક્રોધ, સુકાળ-

લા તલાવની રેખા જેવો છે, માન હામકાના થાંજલા જેવું છે, માયા મેંઢાના શિંગના જેવો છે, તથા લોન્ન કદ્દમ એટલે કાદવના રંગ જેવો છે.

૪૪-૪૬ પ્રત્યાખ્યાનીય પાપકર્મ એટલે જેના ઉદયથી સર્વ વિરતિરૂપ પ્રત્યાખ્યાનને આઘાદન થાય તે એના ક્રોધ, માન, માયા ને લોન્ન એ ચાર જ્ઞેદ છે, એ ચાર માસ સુધી કાયમ રહે છે. સર્વ વિરતિરૂપ ચારિત્રને ઘાત કરે, તથા ઠેવટ મનુષ્યની ગતિ ઉત્પન્ન કરાવે છે. એ ક્રોધ રેતીની રેખા જેવો છે, માન કાઠના થાંજલા જેવું છે, માયા બલદના મૂત્રની રેખા જેવી છે, અને લોન્ન કાજલના રંગ જેવો છે.

૪૭-૫૧ જેના ઉદયથી ચારિત્ર ધારણ કરનાર થોડુક દીપે, તેને સજ્જલન પાપકર્મ કહિયે. એના પાંચ ક્રોધ, માન, માયા ને લોન્ન એ ચાર જ્ઞેદ છે એ પંદર દિવસ સુધી કાયમ રહે છે યથાગ્યાત ચારિત્રને આવરણ કરે અને દેવગતિની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એ ક્રોધ પાણીની રેખા જેવો છે. માન નેતરના થાંજલા જેવું છે.

(૫૪)

માયા વાંસની ઠાલ જેવી છે, અને સોજ હલદરના
રંગ જેવો છે

૬૧ રીતે ચાર ચાર જોડે કપાય કહેતા સોલ કપા-
યનુ વર્ણન કર્યું. હવે નવનોકપાય કહે છે જે કપા-
યને સહચારી હોય તે નોકપાય

૫૨-૫૭ જેના ઉદયથી એક વસ્તુનિમિત્તે તથા બીજી પર
નિમિત્તે, એ બે પ્રકારથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, જય
તથા હુગઠાની ઉત્પત્તિ થાય, તેને હાસ્યપટકરૂપ પા-
પકર્મ કહીએ

૫૮ જેના ઉદયથી સ્ત્રી જોગવવાની ઇચ્છા થાય તેને પુ-
રુષવેદરૂપ પાપકર્મ કહીએ

૫૯ જેના	પુરુષ જો	ઇચ્છા થાય
તેને સ્ત્રી	વે	વકરીની

આનુપૂર્વીની પ્રાપ્તિ થાય તેને તિરિય દુગ એટલે તિર્યંચ દ્વિક નામકર્મ કહાણ ॥ ૧૭ ॥

ગાથા ૧૯ મીના તૂટા શબ્દના અર્થ.

ઇગ=એકેંડિય જાતિ.

વિ=વેંડિય જાતિ.

તિ=તેંડિય જાતિ.

ચૃત્ત=ચતુરિંડિય જાતિ.

જાઈઓ=જાતિઓ.

કુલ્લગઈ=અશુભ વિદાયોગતિ

ઝવઘાય=ઝપઘાત

હૃતિ=હોયઠે

પાવસ્સ=પાપના.

અપસચ્ચ=અપશસ્ત.

વણ્ણચ્ચ=વર્ણ ચતુષ્ક

અપદમ=અપ્રયમ (પહેલા સિ-
વાયના).

સઘયણ=સઘયણ.

સઠાણા=સમ્પ્રાપ્ત

ઇગ વિ તિ ચત્ત જાઈઝ, કુલ્લગઈ ઝવઘાય
હૃતિ પાવસ્સ ॥ અપસચ્ચ વણ્ણ ચ્ચ, અપદમ
સઘયણ સઠાણા ॥ ૧૯ ॥

શબ્દાર્થ:-એકેંડિય, વેંડિય, તેરિંડિય અને ચૌરેંડિય જાતિરૂપ પા-
પકર્મ, ઝટ વિગેરેની પેઠે અશુભ વિદાયોગતિ પાપકર્મ, ઝપ-
ઘાત નામ પાપકર્મ, માઠા એવા રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શરૂપ
પાપકર્મ, તેમજ પહેલા સઘયણ અને પહેલા સમ્પ્રાપ્ત વિનાના
બીજા સઘયણ અને સમ્પ્રાપ્તરૂપ પાપકર્મ.

માયા વાસની ઠાલ જેવી છે, અને લોખ હલ્લદરના
રંગ જેવો છે

૫૧ રીતે ચાર ચાર ઝેદે કપાય કહેતાં સોલ કપા-
યનુ વર્ણન કર્યું હવે નવનોકપાય કહે છે જે કપા-
યને સહચારી હોય તે નોકપાય

૫૨-૫૩ જેના ઉદયથી એક વસ્તુનિમિત્તે તથા બીજીપર
નિમિત્તે, એ વે પ્રકારથી હાસ્ય, રતિ, અરતિ, શોક, જય
તથા ડુગઠાની ઉત્પત્તિ થાય, તેને હાસ્યપટક્રૂપ પા-
પકર્મ કહીએ

૫૪ જેના ઉદયથી સ્ત્રી જોગવવાની ઇચ્છા થાય તેને પુ-
રુષવેદરૂપ પાપકર્મ કહીએ, અને તૃણના અગ્નિની ઉપમા છે

૫૫ જેના ઉદયથી પુરુષ જોગવવાની ઇચ્છા થાય
તેને સ્ત્રી વેદરૂપ પાપકર્મ કહીએ, અને વકરીની
હીંમતની અગ્નિની ઉપમા છે

૬૦ જેના ઉદયથી સ્ત્રી તથા પુરુષ, એ બન્નેને જોગવ-
વાની અજિલાપા થાય, તેને નપુસક વેદરૂપ પાપકર્મ
કહીએ અને નગરદાહની ઉપમા છે

૬૧-૬૨ જેના ઉદયથી તિર્યક્તની ગતિ તથા તિર્યંચની

૬૯-૭૨ જેના ઉદયથી ચાર અશુભ વર્ણાદિક એટલે કાલો રંગ અને નીલો રંગ, વે અશુભવર્ણ, દુરગ્ધિગંધ, તે અશુભગંધ, તીલોરસ ને કટુકરસ, એ વે અશુભ રસ, ગુરુ, સ્વર, શીત તથા લૂઘો, એ ચાર અશુભ ફરસ, એ સર્વ મલીને નવ અશુભ થાય, પણ સામાન્યે ચાર ગણિયે એકની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને અપસંહવણ ચક્ર એટલે અપ્રશસ્ત વર્ણ ચતુષ્કનામે પાપકર્મ કહીએ.

૭૩-૭૭ જેના ઉદયથી ષ સંઘયણમાંના પ્રથમ સંઘયણ વિના પાંચ સંઘયણની પ્રાપ્તિ થાય છે, જેના વે પાસા મર્કટવધ ઉપર પાટો એ વે હોય પણ વજ્ર તે સ્વીલી ન હોય, તેને રૂપજનારાચ કહે છે, જેને કેવલ મર્કટ વધજ હોય પણ પાટો તથા સ્વીલી ન હોય તેને નારાચ કહે છે, જેને એક પાસે મર્કટવધ હોય, તેને અર્ધનારાચ કહે છે, જ્યાં માંહોમાંહે હામકાને એક સ્વીલીનો વધ હોય, તેને કીલિકા કહે છે. અને જે સ્વીલી વિના માંહોમાંહે અમસ્તાં અમકી રહ્યા હોય, તેને ઠેવડુ કહે છે. એ પાંચ સંઘયણની જેણેકરી પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને અપદમસંઘયણ એટલે અપ્રથમ સંઘ

(૫૬)

વિસ્તારાર્થ -૬૩ પૃથ્વીકાયાદિક પાંચ સ્થાવરની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય, તેને 'ઇગ' એટલે એકેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે

૬૪ શરૂ પ્રમુખ જીવોની જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તેને ત્રિ એટલે ત્રેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે

૬૫ જૂ માકણાદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને સિ એટલે સેન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે

૬૬ વીંઠી આદિક જાતિના શરીરની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને ચતુર્જાઈએ એટલે ચતુરિન્દ્રિય જાતિરૂપ પાપકર્મ કહિયે

૬૭ ઊટ અથવા ગધેમાની પેઠે સરાવ ગતિની પ્રાપ્તિ જેના ઉદયથી થાય તે તેને કુલગઈ એટલે અશુભત્રિ હાયોગતિ નામકર્મ કહિયે

૬૮ જેના ઉદયથી પોતાનાં જીન, દાંત, હરસ, રસોલી પ્રમુખ અગ્રયવે કરી પોતેજ હણાય તે તેને બઘાય એટલે બપધાત નામકર્મ કહીયે

गाथा १० मीना वृत्ता शब्दना अर्थ.

थावर=स्थावर.

सूहुम=सूक्ष्म.

अपज्ञ=अपर्याप्त

साधारण=साधारण

अथिर=अस्थिर

असृज=अशुज

उजगाणि=उर्जाग्य

उस्सर=उःस्वर.

अणाइज्ज=अनादेय

अजस=अजश

यावरदसग=स्थावरदशक

विवज्जय्य=विपरीतार्थ

थावर सूहुम अपज्ञं, साधारण मथिरम
सुजउजगाणि ॥ उस्सरणाइज्जजसं, थावर द-
सगं विवज्जय्यं ॥ १० ॥

शब्दार्थ:-स्थावर नामकर्म, सूक्ष्म नामकर्म, अपर्याप्त नामकर्म,
साधारण नामकर्म, अस्थिर नामकर्म, अशुज नामकर्म, दौर्जाग्य
नामकर्म, उ स्वर नामकर्म, अनादेय नामकर्म, अजश नामकर्म,
आ स्थावर दशक (त्रस दशकयी) विपरीतार्थ वे ॥१०॥

विस्तारार्थ -१ थावर एटले स्थावर नामकर्म ते जेना
उदयथी स्थावरपणु प्राप्त थाय तेथी जो तापाटिके
पीनाय तोपण त्यांथी खशी शकाय नहीं. २ सूहुम
एटले सूक्ष्म नामकर्म ते जेना उदयथी दृष्टिने अगो
चर एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला सूक्ष्मपणानी

યુગરૂપ નામકર્મ કહીએ

૭૫-૭૨ જેના ઉદયથી ઠ સસ્થાનમાના પહેલા સંસ્થાન વિના વીજા પાંચ સસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. તિહા જે વ્રુવૃદ્ધની પેઠે નાજિની ઉપર સુલક્ષણ યુક્ત, તથા નાજિની નીચે નિર્લક્ષણયુક્ત હોય, તેને ન્યગ્રોધ પરિમુલ સસ્થાન કહે છે, જે નાજિની નીચેનું અગ સારુ, અને નાજિની ઉપરનું અગ નરસું હોય તે તેને સાદિ સસ્થાન કહે છે, ઉદર પ્રમુખ લક્ષણોપેત અને હાથ, પગ, માથુ, કટી, પ્રમાણ રહિત હોય, તેને વ્રામન સસ્થાન કહે છે, જે હાથ, પગ, માથુ, કટી પ્રમુખ પ્રમાણોપેત અને ઉદર પ્રમુખ હીન હોય, તેને કુબ્જ સસ્થાન કહે છે, જે સર્વ અવયવ અશુદ્ધ હોય, તેને દુરુક સસ્થાન કહે છે એ પાંચ સસ્થાનની પ્રાપ્તિ થાય છે તેને અપદમસઠાણા એટલે અપ્રથમ સસ્થાનરૂપ નામકર્મ કહીએ એવી રીતે સર્વ મલીને પાવસ્સ એટલે પાપતત્ત્વના વ્યાપી પ્રકાર તે હુતિ એટલે છે ૧૯

गाथा २० मीना वूटा शब्दना अर्थ.

थावर=स्यावर.

सुहुम=सूक्ष्म.

अपज्ञ=अपर्याप्त

साधारण=साधारण

अथिर=अस्थिर.

अमृज=अशुज

डजगाणि=डर्जाग्य.

डस्सर=डःस्वर.

अणाइज्ज=अनादेय

अजस=अजश

थावरदसग=स्यावरदशक

विवज्जय्य=विपरीतार्थ

थावर सुहुम अपज्ञं, साधारण मथिरम
सुजडजगाणि ॥ डस्सरणाइज्जजसं, थावर द-
सगं विवज्जय्यं ॥ २० ॥

शब्दार्थ-स्यावर नामकर्म, सूक्ष्म नामकर्म, अपर्याप्त नामकर्म,
साधारण नामकर्म, अस्थिर नामकर्म, अशुज नामकर्म, दौर्जाग्य
नामकर्म, डःस्वर नामकर्म, अनादेय नामकर्म, अजश नामकर्म,
आ स्यावर दशक (त्रस दशकयी) विपरीतार्थ ठे ॥२०॥

विस्तारार्थ -१ थावर एटले स्यावर नामकर्म ते जेना
उदयथी स्यावरपणुं प्राप्त थाय तेथी जो तापादिके
पीलाय तोपण त्यांथी खशी शकाय नहीं. २ सुहुम
एटले सूक्ष्म नामकर्म ते जेना उदयथी दृष्टिने अगो
चर एवा सर्व लोकमां व्यापी रहेला, सूक्ष्मपणानी

प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिकं पांचज जाणवा ३
 अपक्क एटले अपर्याप्त नामकर्म कह्णीए, ते जेना उद-
 यथी स्वयोग्य पर्याप्ति पूरी कर्या विनाज मरण पांमे.
 ४ साधारण एटले साधारण नामकर्म ते जेना उद-
 यथी अनंत जीव वच्चे एक औदारिक शरीरनी प्राप्ति
 थाय, एवी निगोदावस्था ते ५ अथिर एटले अस्थिर
 नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरमा दतादिक अवयव
 अस्थिर होय ते ६ अशुज एटले असुज नामकर्म ते
 जेना उदयथी नाजिनी नीचेना अगनो जाग सारो
 न होय, पगादिकने स्पर्श आगलो रोप करे ते ७ दु-
 जगाणि एटले दुर्जाग्य नामकर्म ते जेना उदयथी सर्व
 लोकने अलखामणो लागे ते ८ दुस्सर एटले दु स्वर
 नामकर्म ते जेना उदयथी कागमादिकनी पेठे कानने
 कटुक लागे एवा स्वरनी प्राप्ति थाय ठे ते ९ अणा
 झुज एटले अनादेय नामकर्म ते जेना उदयथी लो-
 कने विपे तेनु वोखवु कोइ मान्य करे नहीं ते १० अज
 स एटले अयश नामकर्म ते जेना उदयथी लोकमा
 अपकीर्ति थाय, पण कोइ यश वोले नहीं ते ॥

(६०)

प्राप्ति थाय, ते पण पृथिव्यादिके पाचज जाणवा. ३
 अपक्क एटले अपर्याप्त नामकर्म कहीए, ते जेना उद-
 यथी स्वयोग्य पर्याप्ति पूरी कर्या विनाज मरण पामे.
 ४ साधारण एटले साधारण नामकर्म ते जेना उद-
 यथी अनत जीव वच्चे एक औदारिक शरीरनी प्राप्ति
 थाय, एवी निगोदावस्था ते ५ अधिर एटले अस्थिर
 नामकर्म ते जेना उदयथी शरीरमा दतादिक अवयव
 अस्थिर होय ते ६ अशुभ एटले असुभ नामकर्म ते
 जेना उदयथी नाजिनी नीचेना अगना जाग सारो
 न होय, पगादिकने स्पर्श आगलो रोष करे ते ७ दु-
 जगाणि एटले दुर्जाग्य नामकर्म ते जेना उदयथी सर्व
 लोकने अलखामणो लागे ते ८ दुस्तर एटले दुस्तर
 नामकर्म ते जेना उदयथी कागदादिकनी पेठे कानने
 कटुक लागे एवा स्वरनी प्राप्ति थाय ठे ते ९ अणा
 झळ एटले अनादेय नामकर्म ते जेना उदयथी लो-
 कने विपे तेनु बोलवु कोइ मान्य करे नहीं ते १० अज-
 स एटले अयश नामकर्म ते जेना उदयथी लोकमां
 अपकीर्ति थाय, पण कोइ यश बोले नहीं ते ॥

। એવી રીતે આ કહ્યું જે યાવત્સર્ગં એટલે સ્થાવર
 દશકે, તે પુણ્યતત્ત્વમાં કહેલાં ત્રણ દશકૃતી વિવ્રજાતે
 એટલે વિપરીતાર્થ જાણી લેવું ॥ ૨૦ ॥

॥ ઇતિ પાપતત્ત્વવિચાર સમાપ્ત. ॥

। ગાથા ૨૧ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ

। ઇંદિય=ઇન્દ્રિય	કમા=અનુક્રમે
કસાય=કષાય	કિરિઆઓ=ક્રિયાઓ.
અવય=અત્રત.	પણવીસ=પચીસ
જોગા=યોગ	ઇમાન=આ; એ
પંચ=પાંચ.	તાઓ=તે
ચતુ=ચાર	અણુક્રમસો=અનુક્રમે.
તિન્નિ=ત્રણ	

ઇંદિય કસાય અવય, જોગા પંચ ચતુ પંચ
 તિન્નિ કમા, કિરિઆન પણવીસં, ઇમાન તાન
 અણુક્રમસો ॥ ૨૧ ॥

શબ્દાર્થ.-ઇન્દ્રિય, કષાય, અત્રત અને જોગ, તે અનુક્રમે પાંચ,
 ચાર, પાંચ, અને ત્રણ છે અને ક્રિયાઓ પચીસ છે એ સર્વે
 મલીને આશ્રવના વેંતાલીશ જેદ થયા. વલી ક્રિયાઓ અનુક્રમે
 આ દેવે પઠી કહેવાને તે જાણવી

વિસ્તારાર્થઃ—જેમ જે માર્ગે કરી તલાવમા પાળો થાવે
 ઠે, તેને નાહુ કહિયે, તેમ જેણે કરી આત્માને વિપે
 કર્મોનુ આવવુ થાય ઠે તેને આશ્રવ કહીએ, તે શ્રોત્ર,
 ચક્ષુ, નાસિકા, જિહ્વા તથા સ્પર્શન, એ પચ એટલે
 પાચ ઇન્દ્રિય એટલે ઇન્દ્રિયો ઠે ક્રોધ, માન, માયા, ને
 લોભ એ ચહ એટલે ચાર કસાય એટલે કપાય ઠે પ્રા
 ણાતિપાત, મૃપાવાદ, શ્રદ્ધાદાન, મૈથુન, અને પરિગ્રહ,
 એ પચ એટલે પાચ શબ્દય એટલે શબ્દત ઠે. મનોયોગ,
 વચનયોગ, તથા કાયયોગ, એ તિન્નિ એટલે ત્રણ જોગા
 એટલે યોગ ઠે, એ કમા એટલે અનુક્રમે સત્તર જ્ઞેદ થયા
 અને કિરિચ્છાઈ પણવીસ એટલે પચ્ચીસ પાપ ક્રિયાઈ
 તાઈ એટલે તે, શમાઈ—આ એમ વધા મઠીને અણુક-
 મસો અનુક્રમે આશ્રવ તત્ત્વના વેંતાલીસ જ્ઞેદ થયા.

હવે આશ્રવ વે પ્રકારના ઠે તે એક ડ્રવ્યાશ્રવ અને
 વીજો જ્ઞાવાશ્રવ જીવના જે શુજ્ઞાશુજ્ઞ પરિણામ તે
 જ્ઞાવાશ્રવ કહીએ એટલે ઇન્દ્રિયના ઉપયોગ રૂપ પરિ
 ણામ તેમજ કપાય, શબ્દત તથા ક્રિયારૂપ પરિણામ
 તે સર્વ જ્ઞાવાશ્રવ જાણવો તથા યોગ તે મન વચન

અને કાર્યાના આધારજૂત કર્મ લેવાનું કારણ એવું જે
આત્મપ્રદેશનું કંપનપણું તેને જાવાશ્રવ કહીયે તેમજ
એ જાવાશ્રવનો નિમિત્ત પામીને તેણે કરી જીવને અ-
વિધે કર્મનો આશ્રવ થાયઠે તેને દ્રવ્યાશ્રવ કહીએ

ગાથા ૧૨ મીનાં વૃટા શબ્દના અર્થ

કાશ્ચ=કાર્યિકી
અહિગરણીયા=અધિકરણીકી
પાઠસિયા=પ્રાદેષિકી.
પારિતાવણી=પારિતાપનીકી.
કિરિયા=ક્રિયા-(એ શબ્દ વધા
ને લગાડવો)

પાણાશ્વાય=પ્રાણાતિપાતીકી
આરજિઅ=આરજિકી.
પરિગ્રહીઆ=પરિગ્રહિકી.
માયવત્તિઅ=માયા પ્રત્યયિકી.

કાશ્ચ અહિગરણીયા, પાઠસિયા પારિ-
તાવણી કિરિયા ॥ પાણાશ્વાયો રંજિય, પરિ-
ગ્રહિયા માયવત્તિઅ ॥ ૧૨ ॥

શબ્દાર્થ-કાર્યિકી, અધિકરણિકી, પ્રાદેષિકી, પારિતાપનિકી,
પ્રાણાતિપાતિકી, આરજિકી, પરિગ્રહિકી, અને માયાપ્રત્યયિકી.

વિસ્તારાર્થ-પહેલી કાશ્ચ એટલે કાર્યિકી ક્રિયા તે
કાયાને અજયણાદ્ય પ્રવર્ત્તાવતાં જે ક્રિયા લાગે તે.

(૬૪)

વીજી અહિગરણીઆ એટલે અધિકરણિકી ક્રિયા તે
 સ્વરૂપાદિક અધિકરણે કરી જે જીવોનુ હનન થાય
 તે. ત્રીજી પાત્તસિઆ એટલે પ્રદેષિકી ક્રિયા તે જીવ
 તથા અજીવ ઉપર દેષનો ચિંતવના કરવી ચોથી
 પારિતાવણી એટલે પારિતાપનિકી ક્રિયા તે પોતાને
 તથા પરને પરિતાપ જે ઉપજાવવો તે પાંચમી પાણાઙ-
 વાહ એટલે પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા તે એકેન્દ્રિયાદિક
 જીવને હણવો તથા જે હણાયવો તે ઠઠી આરજ્ઞિઅ
 એટલે આરજ્ઞિકી ક્રિયા તે છેતી પ્રમુખની જે ઉત્પત્તિ
 કરવી અથવા કરાવવી તે સાતમી પરિગ્રહિયા એ-
 ટલે પરિગ્રહિકી ક્રિયા તે ધન ધાન્યાદિક નવવિધ
 પરિગ્રહ મેલગતા તથા તેની ઉપર મોહ કરતા જે ક્રિ-
 યા લાગે તે આઠમી માયવત્તીઅ એટલે માયા પ્રત્ય-
 યિકી ક્રિયા તે માયાએ કરી વીજાને ઠગવું તે મૂલમાં
 જે વિરિઆ એટલે ક્રિયા શબ્દ છે તે ઉક્ત પ્રકારે
 સર્વ શબ્દોને જોમવો ૨૨

ગાથા ૨૩ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ.

મિચ્છાદસણવત્તિ=મિથ્યાદર્શન
પ્રત્યયિકી.

અપચ્ચરકાણીઅ=અપ્રત્યાખ્યા-
નીકી

દિઠિ=દટ્ટિકી.

સુઠિઅ=સટ્ટિકી.

પાઠુચ્ચિઅ=પ્રાતિત્યકી.

સામતોવણીઅ=સામતોપનીપા-
તિકી.

નેસઠિય=નૈમૃટ્ટિકી.

સાહઠિય=સ્વહસ્તિકી

મિચ્છાદંસણવત્તી, અપચ્ચરકાણીય દિઠિ
પુઠિઅ ॥ પાઠુચ્ચિઅ સામંતો-વણીઅ નેસઠિ
સાહઠી ॥ ૨૩ ॥

શબ્દાર્થ:-મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી, અપ્રત્યાખ્યાનિકી, દટ્ટિકી,
સટ્ટિકી, પ્રાતિત્યકી, સામતોપનીપાતિકી, નૈમૃટ્ટિકી, અને
સ્વહસ્તિકી

વિસ્તારાર્થ -નવમો મિચ્છાદસણવત્તી એટલે મિથ્યાદર્શ
ન પ્રત્યયિકી ક્રિયા તે જિનવચ્ચન અણસદ્દત્તો થકો જે
વિપરીત પ્રરૂપણા કરતાં ક્રિયા લાગે તે ઢસમી અપ્પચ્ચ
રકાણીય એટલે અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા તે અવિરતિયે
કરી પચ્ચરકાણ કર્યા વિના જે સર્વ વસ્તુની ક્રિયા લાગે

(६६)

ते अग्यारमी दिष्टि एटले दृष्टिकी क्रिया ते कौतुकेकरी
 अश्व प्रमुखने जोबु ते वारमी पुढीअ एटले स्पृष्टिकी
 अथवा पृष्ठिकी क्रिया ते रागने वशे करीने जे पुरुष,
 स्त्री, गाय, बलद, बछ प्रमुख सुकुमार वस्तुने स्पर्श
 करबु तेथी जे क्रिया लागे ते अथवा कोई सदेह उ-
 त्पन्न थयाथी पूठबु तेथी जे क्रिया लागे ते तेरमी
 पाकुच्चिअ एटजे प्रातित्यकी क्रिया ते जीव तथा अ-
 जीव आश्रयी जे राग छेप थायठे, एटले बीजाने
 घेर हस्ती, घोमा, बछ, नूपण प्रमुख देखी छेप धरे
 जे ए वस्तु एनी पासे केम ? एबु चित्तवी कर्मवध
 करे ते चौदमी सामतोवणीअ एटले सामतोपनिपा-
 तिकी क्रिया ते पोताना अश्व प्रमुखने जोबा माटेआ-
 वेला लोकोने प्रशसा करता जोईने हर्ष करवो, अथवा
 दध, दही, घी, तेल, प्रमुखनु जाजन उघारु मूझ्या
 थो तेमा जे त्रस जीव आवी पने ते पदरमी नैसछि
 एटले नैसृष्टिकी क्रिया ते राजादिकोना आदेश थकी
 यत्र शस्त्रादिकनु जे आकर्षण करबुं, अथवा शस्त्र, घना
 बबु, वाव्य, कूवानु खनन करावबुं ते सोलमी साह

ॐ एटले स्वहस्तिकी क्रिया ते पोताने हाथे अथवा
 श्वानादिक जोवथी तथा शस्त्रादिक अजीवथी जे शश-
 कादिक जीवने मारवु अथवा कोइ पुरुष अत्यंत अग्नि
 मान करीने क्रोधित चित्तवत थको जे काम पोताना
 नोकरो करी शके ते काम पोताना हाथथी करे ते ॥२३॥

गाथा २४ मीना वृटा शब्दना अर्थ

आणवणि=आज्ञापनिकी-आ
 नयनिका

विआरणिआ=विदारणिकी

अणजोगा=अनाजोगिकी

अणवकख पचइआ=अनवका-
 हा प्रत्ययिकी

अना=ए मित्राय बीजी.

पओग=पयोगिकी

पिज्जा=प्रेमिकी.

दोस=द्वेषिकी

इरिया वहिया=इर्यापथिकी.

समुदाण=समुदानकी.

आणवणि विआरणिआ, अणजोगा

अणवकख पचइआ ॥ अना पओग समुदा

ण पिज्जादोसेरिआ वहिआ ॥ २४ ॥

शब्दार्थ—आज्ञापनिकी, विदारणिकी, अनाजोगिकी, अनवकाहा
 प्रत्ययिकी, ए मित्रा बीजी ते प्रायोगिकी, समुदानकी, प्रेमि-
 की, द्वेषिकी, अने इर्यापथिकी.

(६७)

विस्तारार्थ —सत्तरमी आणवणि एटले आझापनिकी क्रिया ते जे जीव तथा अजीवने काइ आझा करवी अथवा तेउनी मारफते काइ अणावबु ते. अठारमी विचारणिआ एटले विदारणिका क्रिया ते जीव तथा अजीवनु जे विदारण करबु जागबु ते उंगणीशमी अणजोगा, एटले अनाजोगिकी क्रिया ते उपयोग विना गून्य चित्ते करी काइ वस्तु लेवी, अथवा मूकवी, तथा उठबुं, वेसबु गमनाविक करबु ते बीसमी अणवकखपच्चइआ एटले अनवकाक्षाप्रत्ययिकी क्रिया ते आलोक तथा परलोकथी जे विरुद्ध कार्यनु आचरण करबु ते हवे अज्ञा एटले पूवे बीश कही तेथी बीजी मन, वचन, तथा कायाना योगनु जे डु प्रणिधान तेमा प्रवर्त्तन करबु, पण निवृत्तबु नहों ते एकवीसमी पठंग एटले प्रायोगिकी क्रिया बावीसमी समुदाण एटले समुदानकी क्रिया ते एबु मोडु पाप करे, जे थकी आठे कर्मनु समुदायपणे ग्रहण थइ जाय ते त्रेवीसमी पिऊ एटले प्रेमिकी क्रिया ते माया तथा लोभवमे जे काइ करबु, एटले प्रेमनां

(६ए)

वचन एवां बोले, के जे थकी रागनी अधिक वृद्धि
थाय ते चौबीसमी दोस एटले द्वेषिकी क्रिया ते
क्रोध तथा मानवके एवां गर्वित वचन बोले, के जे
थकी आगलाने द्वेष उपजे ते पच्चीसमी इरियावहि-
या एटले इर्यापथिकी क्रिया ते केवल काययोगनुं जे
प्रवर्त्तावुं तेणे करी जे क्रिया लागे ते इरियापथि-
की क्रिया अप्रमत्त साधुने तथा केवलीने पण होय
एटले केवलीने केवल काय योगथी उपजे ठे, तथा
समिति प्रमुख साचवतां पण साधुने दोषनुं पन्नि-
सुं ते पण इर्यापथिकी क्रिया ॥ १४ ॥

ए पच्चीस क्रियानुं स्वरूप कहें ठे

- १ कायिकी क्रिया एटले कायाये करी जे थाय ते.
- २ अधिकरणकी क्रिया एटले जीव पोताना आ
त्माने नरकादिकमा जवाने वास्ते अधिकारी करे ते.
- ३ प्रदोष क्रिया एटले जेमा प्रकरें अधिक दोष ए-
टले द्वेष होय ते
- ४ पारितापनिकी क्रिया ते जीवने परिताप आप-
चाथी उत्पन्न थाय जे क्रिया ते.

૫ પ્રાણોત્પાતિકી ક્રિયા એટલે પ્રાણીઝને વિનાશ કરવાની ક્રિયા

૬ આરંજિકી ક્રિયા એટલે પૃથિવ્યાદિક ઠ કાયને ઉપઘાત કરવાનું જે ક્રિયામા સંકલ્પ હોય તે

૭ પરિગ્રહિકી ક્રિયા એટલે વિવિધ ઉપાયે કરી ધન ઉપાર્જન કરવામા તથા ધન રક્ષણ કરવામા જે મૂર્છાના પરિણામ તેથી ઉત્પન્ન થયેલી જે ક્રિયા તે

૮ માયા પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે માયા ઠે પ્રત્યય એટલે હેતુ જેની, એટલે માયાની જિહ્વા પ્રધાન પ્રવૃત્તિ ઠે તે

૯ મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી ક્રિયા એટલે મિથ્યાત્વ જ ઠે પ્રત્યય એટલે કારણ જેનું તે

૧૦ અપ્રત્યારયાનિકી ક્રિયા એટલે સુચમના વિઘાત કારક જે કપાય, તેના ઉદયથી પ્રત્યારયાનનું ન કરવું તે.

૧૧ દૃષ્ટિકી ક્રિયા તે રાગાદિ વલુપિત ચિત્તે કરી જે જીવ, અજીવનું દેખવું તે

૧૨ સ્પૃષ્ટિકી ક્રિયા એટલે રાગ દ્વેષ અને મોહ સ

युक्त चित्ते करीने जे स्त्री आदिकना शरीरनो स्पर्श करवो ते

१३ प्रातित्य प्रत्ययिकी क्रिया एटले पूर्वे अंगीकार करेलां पापना उपादान कारणरूप जे अधिकरण, तेनी अपेक्षाये जे क्रिया उत्पन्न थाय ते

१४ सामतोपनिपातिकी क्रिया एटले (समतात् के०) सर्व दिशाउंथी (उपनिपात के) आवबु एटले जे स्थानमां जोजनादिकने लीधे सर्व दिशाउंथी स्त्री आदिक जीवोनु आवबु थाय ते

१५ नैसृष्टिकी क्रिया एटले जे परोपदेशित पाप मां घणो काल प्रवर्त्ते, ते पापनी जावथी अनुमोदना करे ते

१६ पोताना हाथथी जे करे ते स्वहस्तिकी क्रिया
१७ आज्ञापनिकी क्रिया एटले श्री अर्हंत जगवाननी आज्ञा उल्लघन करी पोतानी बुद्धिथी जीवाजीवादि पदार्थोनो ग्रहणणाद्वारा जे क्रिया ते

१८ वैदारणिकी क्रिया ते बीजाना अठता माठा आचरणने प्रकाश करी तेनी पूजानो नाश करवो

तेथी उत्पन्न थएली जे क्रिया ते

१९ अनाज्ञोगिकी क्रिया एटले (आज्ञोग के०)
उपयोग ते थकी जे विपरीत होय, तेने अनाज्ञोग क
हिये, तेणे करी उपलक्षित जे क्रिया ते

२० अनवकाक्षा प्रत्ययिकी क्रिया एटले पोतानी
तथा पारकी जे अपेक्षा करवी, तेनु नाम अवकाक्षा
ठे, ते थकी जे विपरीत होय, तेने अनवकाक्षा कहिये
तेज ठे प्रत्यय एटले कारण जेनुं एटले परमेश्वरे क
हेली जे करवा योग्य विधियो, ते विधियो माहेली
कोइ कोइ पण विधियो पोताने अथवा कोइ परजी
वने हितकारी ठे, ते विधियोमा प्रमादना वशथकी
अनादर करवो ते

२१ प्रयोगिकी क्रिया एटले प्रयोग ते एकतो दोखु,
चालवुं, इत्यादि कायानो व्यापार, बीजु हिंसाकारी
कठोर जुठादिक बोलवु, ते वचननो व्यापार, बीजो
पराजिजोह इर्ष्या अजिमानादिक मननो व्यापार, ए
ग्रणनु जे करवु ते.

२२ समुदान क्रिया एटले जेणे करी विषय ग्रहण

કરીયે, તે સમાદાન હક્રિય છે, તેનો જે દેશથી અથ-
વા સર્વથી ઉપઘાતરૂપ વ્યાપાર તે

૨૩ પ્રેમ ઇટલે માયા અને લોજ તેણે કરી જે થાય,
તે પ્રેમ પ્રત્યયીકી ક્રિયા

૨૪ દ્વેષ ઇટલે ક્રોધ, અને માન, તેણે કરી જે થાય
તે દ્વેષ પ્રત્યયીકી ક્રિયા

૨૫ ચાલત્રાથી જે ક્રિયા થાય તે ર્શ્યાપથિકી ક્રિ-
યા એ ક્રિયાનું માહેલી કેટલીએક ક્રિયાનું આપસમાં
સરખી દેખાય છે, તોપણ સરખી સમજવી નહીં.

એ પચોસ ક્રિયાનું કહી, તે પૂર્વે કહેલા સત્તરજ્ઞેદો
સાથે મેલવતા આશ્રવતત્ત્વના વૈતાલીસ જ્ઞેદ થાય.

॥ इति आश्रवतत्त्व समाप्तम् ॥

गाथा २५ मीना बूटा शब्दना अर्थ.

સમિહ્=સમિતિ.

ગુત્તિ=ગુપ્તિ

પરીમહ=પરિસહ.

જહ્યમ્મો=પતિધર્મ

જાવણા=જાવના.

ચરિતાણિ=ચારિત્ર

પણ=પાવ

તિ=ત્રણ

હવિસ=ચાવીસ

દસ=દસ.

(૭૪)

વાર=ચાર
પચ=પાચ

જેણહિં=જેદોષ કરીને
સગવણા=સત્તાવન

સમિર્ઝ ગુત્તિ પરીસહ, જઙ્ઘમ્મો જાવણા
ચરિતાણિ ॥ પણ તિ ડુવીસ દસ વાર, સ
પચજેણહિં સગવણા ॥ ૧૫ ॥

શબ્દાર્થ-સમિતિ, ગુત્તિ, પરીસહ, પતિધર્મ, જાવના, અને ચારિત્ર
તે અનુક્રમે પાચ, ત્રણ, બાવીસ, દસ, વાર અને પાચ એવા
જેદોષ કરીને સવરના સત્તાવન જેદો છે ॥ ૧૫ ॥

વિસ્તારાર્થ -જે વખે નવા કર્મો આવતા રોકાય તેને સં-
વર કહે છે, તેના વે જેદ છે એક ડ્રવ્ય સવર અને વી-
જો જાવસવર તેમા નવા કર્મોનુ જે રોકાવવુ તેને
ડ્રવ્ય સવર કહિયે, અને સમિતિ પ્રમુખપણે કરી પરિ-
ણામને પામ્યું જે શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ ડ્રવ્યપણુ, તેથી જા-
વકર્મના રોધક આત્માના પરિણામ થાય છે, તેને જા-
વ સવર કહિયે તિહા સમ્યક્ પ્રકારે જે ચેષ્ટા કરવી,
તેને સમિર્ઝ એટલે સમિતિ કહિયે તે પણ એટલે પાચ
છે યોગનુ જે ગોપન કરવુ, તેને ગુત્તિ એટલે ગુત્તિ ક-

हिये, ते ति एटले त्रण ठे, सर्व प्रकारे निर्जराने अर्थे
 जे सहन करवु, तेने परीसह एटले परिसह कहिये, ते
 डुवीस एटले वावीस ठे यतिने जे अत्रश्य आचरवा
 योग्य होय, तेने जइधम्मो एटले यतिधर्म कहिये ते
 दस एटले दस ठे मननी चंचलता निवारण करवाने
 जे जाववुं, तेने जावणा एटले जावना कहिये ते वा-
 रस एटले वार ठे कर्मक्षय थवाने अर्थे अहिसादिक
 परिणामे करी जे यत्नादिकनु आचरवु तेने चरित्ताणि
 एटले चारित्र कहिये ते पच एटले पांच ठे एवी
 रीते सगवन्ना एटले सत्तावन जेएहि एटले जेदे करी
 संवरतत्त्व जाणवो ॥ १५ ॥

गाथा २६ मीना वृत्ता शब्दना अर्थ

इरिया=इर्यासमिति

जास=जापासमिति

एसणा=एसणासमिति.

आदाणे=आदान निक्षेपणा
 समिति

उच्चारे=पारिष्ठापनिका समिति.

समिइ=समिति.

मु=मूली

अ=अने-बली

मणगुत्ति=मनगुत्ति

वयगुत्ति=वदनगुत्ति

कायगुत्ति=कायगुत्ति

तहेवय=तेमज.

(૭૬)

શ્રિયા જાસેસણાદાણે, ઝચારે સમિર્સુ અ
મણગુત્તિ વયગુત્તિ, કાયગુત્તિ તહેવ ય ॥૨૬॥

શબ્દાર્થ -શ્ર્યાસમિતિ, જાપાસમિતિ, ઇપણાસમિતિ, આદાનનિષ્કે-
પણાસમિતિ, ઝચારસમિતિ એ પાચ સમિતિ વલી મનગુત્તિ, વચ-
નગુત્તિ તેમજ કાયગુત્તિ, એ ત્રણ ગુત્તિ જાણવી

વિસ્તારાર્થ.-ગાથાના પૂર્વાર્થે કરી પાચસમિતિનુ વર્ણન
કરે ઠે સમિતિ એટલે સમ્યક્ ચેષ્ટા તેમા,

૧ પહેલી શ્રિયા એટલેશ્ર્યાસમિતિ તે જયણા રાખી
ઉપયોગ સહિત ધૂસરા પ્રમાણ જૂમિકા દૃષ્ટિએ જો
શ્ને જે ચાલમાનો ચેષ્ટા કરવી તે

૨ થોજી જાસ એટલે જાપાસમિતિ તે સમ્યક્ પ્ર
કારે નિરવધ જાપા વોલમારૂપ જે ચેષ્ટા કરવી તે

૩ ત્રીજી ઇસણા એટલે ઇપણાસમિતિ તે સમ્યક્
પ્રકારે વેતાલીસ દોષ રહિત નિર્દોષ આહાર, વસ્ત્ર,
પાત્ર, વસતિ, સવધી જે જિજ્ઞાસી ગવેષણા કરવી,
તેની જે ચેષ્ટા તે

૪ ચોથી આદાણે એટલે આદાનનિષ્કેપણ સમિતિ
તે સમ્યક્ પ્રકારે પુજી, પ્રમાર્જી, આસન પ્રમુખનું

આદાન એટલે ગ્રહણ કરવાની જે ચેષ્ટા કરવી, તથા તેને નિક્ષેપ એટલે ત્યાગ કરવાની જે ચેષ્ટા કરવી તે. આ ઠેકાણે મૂલમા આદાન શબ્દ છે તે કહેવાથી નિક્ષેપણ શબ્દ પણ સાથે લેવો. જેમ જીમ શબ્દ કહેવાથી જીમસેન સમજાય છે તેમ અહીંયા પણ જાણી લેવું.

૫ પાંચમી (ઉચ્ચારે કેળ) ઉચ્ચાર એટલે મલમૂત્રાદિક તેને પરઠવવું માટે પારિષ્ઠાપનિકા સમિતિ, તે પરઠવા યોગ્ય જે મલમૂત્રાદિક વસ્તુ, તેનું સ્થગિલ ઝૂમિકાને વિષે ઉપયોગ પૂર્વક જે મૂકવાની ચેષ્ટા કરવી, તથા સદોષ ઉપકરણાદિકને પરઠવવાની ચેષ્ટા કરવી તે. એવી રીતે એ પાંચ સમિતિ એટલે સમિતિ તે સુ એટલે જાલી પરિવૃત લક્ષણ જાણવી, અ એટલે હવે ગાથાના ઉત્તરાર્ધવસ્ત્રેણગુણિનુવર્ણનકરે છે. પ્રથમ (મણગુણિકેળ) મનગુણિએટલે મનનું ગોપન કરવું, તેના ત્રણ જોડ છે — તેમાં અપધ્યાને કરી ઉત્પન્ન થયેલી કલ્પના જાલનો જે વિયોગ, તે પહેલો જોડ અધ્યાને કરી મધ્યસ્થ પણાની જે પરિણતિ, તે બીજો જોડ. અને સર્વથા સ-

નોયોગ રોકાયાથી તેરમા ગુણઠાણાના અતને વિષે જે આત્મારામતા થાય છે, તે ત્રીજો જ્ઞેદ જાણવો. વીજો (વચગુત્તિ કે^૦) વચનગુત્તિ એટલે વચનનું ગોપન કરવું તેના વે જ્ઞેદ છે - સર્વથા વચનનો રોધ કરવાને અર્થે મૌનનો અન્નિગ્રહ ધારણ કરીને હાથ પ્રમુખની સજ્ઞા વ્રતે કાર્ય કરવું તે પહેલો જ્ઞેદ અને મૌનનો અન્નિગ્રહ ધારણ નહીં કર્યો ઠતા યાચના પ્રમુખ કાર્ય કરતી વેલાએ મુખે મુહપત્તિ દેશને જે જયણાથી વોલવું, તે વીજો જ્ઞેદ જાણવો, હજા જાપા સમિતિમા તો કેવલ જયણાયે વોલવાનુજ કહ્યું છે, અને એમા તો એક સર્વથા વચનનો રોધ કરવો અને વીજુ જયણાયે વોલવું, એ જુદા જુદા વે સ્વરૂપ દેખાડ્યા છે એ ઉપરથી વચનગુત્તિ અને જાપાસમિતિ એઠમા એ અતર છે, એમ જાણવું અને તહેવ એટલે તેમજ ત્રીજી [કાયગુત્તિ કે^૦] કાયગુત્તિ એટલે કાયાનું ગોપન કરવું તેના પણ વે જ્ઞેદ છે - ઉપસર્ગ પરિસદ્ આવી ઉત્પન્ન થવાથી પણ જે કાયા સ્થિર રાખવી, અથવા ચોદમે ગુણઠાણે યોગ નિરોધાવસ્થાયે સર્વથા શરીરનીચેષ્ઠાનો ત્યાગ કરવો,

તે પહેલો જ્ઞેદ, અને શયન, આસન પ્રમુખને વિષે સૂ-
ત્રોક્ત વિધિયે કરી ચેષ્ઠાનો નિયમ કરવો એટલે માથા
તલે હાથ ઘાલી, ગૂઠણ સંકોચી, કૂકમીની પેઠે પગ
પસારીને સૂયું તે બીજો જ્ઞેદ જાણવો એ સમિતિ
અને ગુપ્તિના અર્થમા આટલું વિશેષ છે, કે સમ્યક્ પ્ર-
કારે ચેષ્ઠારૂપ જે પ્રવૃત્તિ કરવી, એ સમિતિનું લક્ષણ
છે. અને શુન્નસ્થાનને વિષે પ્રવૃત્તિ કરવી, તથા અશુન્ન
સ્થાનથી નિવર્ત્તનું, એમ પ્રવૃત્તિ તથા નિવૃત્તિરૂપ ગુપ્તિ
નું લક્ષણ છે એ પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિ મલી
આઠ પ્રવચન માતા કહેવાય છે તે ચારિત્રરૂપ શરીર
ને ઉપજાવવા તથા તેનું પાલણ પોષણ કરવા માટે
માતા સમાન છે ॥ ૨૬ ॥

ગાથા ૨૭ મીના વૃદ્ધા શબ્દના અર્થ

ખુદા=હુથાપરિસદ્; ખુલ
પિવાસા=પિપાસા, તરસ
સી=શીત-ઢાઢ
ઝણ્ણ=ઝણ્ણ, તાપ
દસા=દશ.

અચેલ=અચેલક, વસ્ત્રરહિતપણું
અરડ=અરતિ, પીડા.
ઈચ્છિયો=છી.
ચરિઆ=ચર્યા, ચાલવું
નિસિદ્ધિયા=નૈપેધિકી

સિદ્ધા=શય્યા

અક્રોસ=આક્રોશ

વહ=વધ

જાયણા=યાચના

સુદ્ધા પિવાસા સી ઝણ્હં, દંસા ચેલા રઈ
 ત્વિજ ॥ ચરિઆ નિસિહિયા સિદ્ધા, અક્રોસ
 વહ જાયણા. ॥ ૨૭ ॥

શબ્દાર્થ - ક્રૂધા, પિવાસા, શીત, ઝણ, દસ, અચેલ, અરતિ, સ્ત્રી,
 ચર્યા, નિપચા, શય્યા, આક્રોશ, વધ અને યાચના (પરિસહ)-
 વિસ્તારાર્થ - હવે પરિસહ શબ્દનો અર્થ કહે છે, જે જૈ-
 ન માર્ગને નહિ મુકવાને અર્થે તથા કર્મની નિર્જરા
 કરવાને અર્થે દુઃખોને પરિણેસ સમસ્ત પ્રકારે સહ
 ણેસ સહન કરવું પડે તેને પરિસહ કહીયે, વ્યાકર-
 ãમા લખ્યું છે કે, “ પરિસહતીતિ પરિસહ ” તે પ-
 રિસહ સર્વ મહી વાવીસ છે, તેમા દર્શન પરિસહ
 અને પ્રજ્ઞા પરિસહ જૈનમાર્ગ ન મુકવાને અર્થે છે,
 અને વાકી વીસ પરિસહ કર્મ નિર્જરા કરવાને અર્થે
 છે એ વાવીસ પરિસહોના અર્થ સહિત નામ તથા અ-
 નુક્રમ તે પરિસહોને કહેવાના કારણ કહે છે

૧ સુદ્ધા ણેસ ક્રૂધા પરિસહ છે ક્રૂધા ણેસ જૂલ

અને તેથી ઉત્પન્ન થનારી વેદના સર્વ વેદનાં જેથી અધિક છે, કારણ કે જૂઝા આંતરમાં અને પેટને વાલનારી છે, હવે સાધુ મુનિરાજને ગમે તેવી જૂઝા લાગે, તોપણ તેજ અને પળીય આહાર લે નહિં, અને આત્મધ્યાન પણ કરે નહિં પરંતુ રૂઝે પરિણામે જુઝા સહન કરે આ ક્રુધા સહન કરવી ઘણીજ દુર્લભ છે માટે સર્વ પરિસહોમાં એ ક્રુધા પરિસહ પહેલો ગણ્યો છે.

૨ પિવાતા એટલે પિપાસા પરિસહ છે તે પહેલાં કહેલી ક્રુધાની પીના મટાડવા સારુ ઊંચા નીચા ઘરોને વિષે વિહાર કરવો પડે તેના શ્રમે કરીને તરસ ઉત્પન્ન થાય, માટે ક્રુધા પછી ત્રીજો પિપાસા પરિસહ ગણ્યો છે અહિં સાધુ ગ્રાસુક એપળીય જલને અજાવે તરસથી આકુલ વ્યાકુલ થઈ જાય તો પણ અને પળીય શીતલ જલાદિકની ઇચ્છા કરે નહિ પરંતુ સમ્યક્ પ્રકારે તૃપ્તિ સહન કરે.

૩ સી એટલે શીતપરિસહ છે જૂઝા અને તરસથી પીના પલાને શીતપણ થાય માટે ત્રીજો શીતપરિ

(७२)

सह गण्यो वे तिहा शीतकालने त्रिपे ज्यारे टाढ पमे त्यारे कटपनीय वस्त्रने अज्ञावे गृहादिके रहित एवो पण अकटपनीय वस्त्रनी इठा करे नहिं पोते अग्नि प्रदीप्त करी तापे नहिं, तेमज बीजाए सलगावेला अग्निर्था पण तापे नहिं परंतु अटपजीर्ण वस्त्रो-
ए करी सारी रीते टाढने सहन करे

४ जण्ह एटले जण्ण परिसह, ते जण्ण ऋतु जेठे, ते पूर्वोक्त शीत ऋतुनी त्रिपक्षोच्चूत वे, माटे शीत पठी चोथो जण्ण परिसह गण्योवे तिहा जण्ण कालने त्रिपे रह्यो ठतो सूर्यनु प्रतिविम माथे आवे, एवा मध्याह्न समये अत्यंत आतापना थए थके पण ठत्रनी अथवा लुगमानी ठायाने तथा विंजणा प्रमुखना वा-
युने अण वाठतो थको तेमज स्नान विलेपनादिकने नहिं करतो रुमे प्रकारे आतापना सहन करे

५ रुसा एटले रुसपरिसह, ते पूर्वोक्त जण्णकाल पठी वर्षाकाल आवे, ते वखते रुस मठरादिक बहु थाय, माटे जण्ण पठी पांचमो रुस परिसह गण्यो

ठे तिहां मर्रादि जू, मांकरु इत्यादिक हुद्र जीवो जेम संग्राममां शत्रु बाणनो प्रहार करे तेम मंख सारे, तोपण तेउना उपद्रवथी ते स्थानक तजीने । अन्य स्थानके जाय नहि, अथवा तेने निवारवा सारु। पखो करवानी इछा पण करे नहीं, तथा ते मंसादिक जीवो पोतानुं लोही पीये, तोपण तेना उपर छेप करे नहीं, एवी रीते सम्यक् प्रकारे मंश परिसह सहन करे.

६ अचेल एटले अचेलक परिसह, ते पूर्वोक्त मर्रा-दिके पराजत्र पाम्यो थको पण वस्त्रने बाढे नहीं, तेथी अचेलक परिसहने ठठो गण्योठे अचेलक एटले शुं? तो के चेल एटले वस्त्र तेनो अ एटले अज्ञाव ते अचेलक जाणवो अर्हीयां सर्वथा वस्त्रोनो अज्ञाव होय तेनुंज नाम अचेल परिसह नथी. परतु आगममां जे, जे वस्त्रो राखवानु प्रमाण कह्युं ठे, ते प्रमाणें राखे तो तेने अचेलक परिसह कहेवो हवे त्यां शका करे ठे, के जो कांइ पण वस्त्र राखे तोपण ते परिग्रहज कहेवाय ? त्यां कहे ठे, के जो मूर्छा सहित वस्त्र राखे

તો પરિગ્રહ કહેવાય, પરંતુ મૂર્છા રહિત અપરિગ્રહ-
 ણાયે શાસ્ત્રોક્ત રીતે રાखे, તો અચેલક જાણવો તિહાં
 સાધુને ફાટેલું અદ્વ્ય મૂલ્યનું અને જૂનું વસ્ત્ર ઠતાં ક-
 દ્વપનીય વસ્ત્ર ન મલે તથાપિ મનમા દીનતા ન કરે,
 વલી એમ પણ ન વિચારે કે આજ કાલ કોઈ નવા
 વસ્ત્રનો આપનાર પણ મલતો નથી, માટે હવે કેમ
 કરવું? અથવા આ વસ્ત્રો તો સહેલા અને જૂનાં છે,
 માટે વીજા નવા પહેલું, એવો વિચાર પણ ન કરે
 એ પ્રમાણે સમ્યક્ રીતે અચેલક પરિસહ સહન કરે.

૭ અરહ્ એટલે અરતિ પરિસહ તે પૂર્વોક્ત અચેલક
 અપ્રતિવદ્ધ વિહારી ઠતા તેને શીતાદિકના સજ્જવે કરી
 અરતિ ઉપજે, માટે અવેદક પઠી સાતમો અરતિ
 પરિસહ ગયો છે, તિહા જે રમણ કરવું તે રતિ અને
 તેથી વિપરીત જે અરમણિકતા તે અરતિ જાણવી.
 આ ઠેકાણે સાધુને સયમમા વિહાર કરતાં અરતિ ઉ-
 પજવાના કારણ વને, ત્યારે ધર્મને વિષે રક્ત થાય;
 ક્ષાત્યાદિક દસ પ્રકારના યતિ ધર્મને ધ્યાવે, શ્રી દશ-

वैकालिकनी प्रथम चूलिकामां अढार वस्तुनं चितवन
करवाथी अरति दूर थाय ठे, ते प्रमाणे चितवन
करो अरति दूर करे

७ इठिठ एटले स्त्रीपरिसह. ते पूर्वोक्त समयने
विषे अरति उत्पन्न थवाथी स्त्री निमत्री तेनो अग्नि-
खापा करे, माटे अरति पठी आठमो स्त्रीपरिसह ग-
ण्यो ठे तिहां स्त्रीयोने दीठा थका तेनां अग, प्रत्यग,
सस्थान सुरति, हसवुं, मनोहरपणु ललित । वदम-
विलासादिक चेष्टाउने अणचितवतो थको रहे, स्त्री-
योने मोक्ष मार्गमां अर्गला समान जाणी, तेने
कामबुद्धिये करी दृष्टि साथे दृष्टि मेलवी जुवे नही,
ते स्त्री परिसह

ए चरित्रा एटले चर्या परिसह चर्या एटले चा-
लवानु नाम ठे तिहा एक स्थले रहेतां मद सत्त्वने
पूर्वोक्त स्त्री उपर अनुराग थाय, ते माटे एक स्थानके
न रहे, तेथी ए स्त्री परिसह पठी नवमो चर्या परि-
सह गण्यो ठे तिहां आलस रहित थकां ग्राम, नगर

(७६)

कुलादिकने विषे विहार करवो, तेने अत्यथी चर्या कहीये अने जो एक स्थानके मास कटपादिके रहे-
ता पण अप्रतिबद्ध ममत्व रहितपणु अगीकार करवुं
ते, जायथी चर्या कहीये

१० निसिहिया एटखे नैपेधिकी परिसह ते पूर्वोक्त
आमादिकने विषे जेम अप्रतिबद्ध विहार करवो, तेम
देहादिकने विषे पण अप्रतिबद्ध स्वाध्यायने अर्थे नैपे-
धिकी करवी, ते माटे चर्या पठी दसमो नैपेधिकी
परिसह गण्यो वे जे निपेधिये तेने नैपेधिकी कहीये
तिहा एक पापकर्म, बीजु गमनागमन, तेहीज नि-
पेध करवानु वे प्रयोजन जेनु तेने नैपेधिक कहीये
अहियां शून्य घर श्मशानादिक सर्प बिल सिंह गु-
फादिकने विषे कायोत्सर्गे रह्या थका तिहा नाना प्र-
कारना उपसर्गना सझाने पण अशिष्ट चेष्टानो नि-
पेध करवो, अर्थात् माठी चेष्टा न करवी, तेने नैपे-
धिकी परिसह कहीये अथवा कोइ ठेकाणे निपद्या
परिसह पण कह्यो वे, ते निपद्या एवु रहेवाना स्था-

नकनुं नाम ठे, त्यां स्त्री, पशु पंरुक वर्जित स्थान-
मां रहेतां थकां जो इष्टानिष्ट उपसर्ग थाय, तोपण
पोताना चित्तमां चलायमान न थाय, परंतु ते सर्व
उपसर्गने उद्देग रहितपणे सम्यक् रीते सहन करे
ते नैपेयिकी अथवा निपद्या परिसह

११ सिक्का एटले शय्या परिसह ते पूर्वोक्त नैपधि-
कीये स्वाध्याय करी, शय्याये थावे, माटे, अगीधार-
मो शय्या परिसह गण्यो ठे जेने विषे शयन करी-
ये तेने शय्या कहीये, तिहां शय्या ते वसति, उपा-
श्रये उचो नीची जूमि होय, अथवा कठिन आसन
पामीने तेने सारु अथवा मातु कहे नही, उद्देग करे
नही, परंतु रुने प्रकारे ते दु खने सहन करे, ते
शय्या परिसह

१२ आक्रोश एटले आक्रोश परिसह ते पूर्वोक्त श-
य्याये रहेलाने शय्यातर एटले शय्याना आपनार अ-
थवा वीजो आक्रोश करे, माटे शय्या पठी वारमो
आक्रोश परिसह गण्यो ठे ते एवी रीते के, क्रोधने

वश थएलो कोइ अज्ञानी पुरुष कोइ यतिने तिरस्कारना वचन बोले, तेने देखी तेनी उपर दृढ प्रहारीनी पेरे कोप करे नहि, परंतु एबुं विचारे के आ पुरुष, खराने वास्ते मने अनिष्ट वचन कहेठे, ए महारो उपकारी ठे कारण के मने ते आ प्रमाणे शिखामण आपे ठे, तेथी हुं एबु काम फरीथी करीश नहीं अथवा ते पुरुष जे कहे ठे ते हु करतो नथी, तथापि महारे एनी उपर कोप करवो ते युक्त नथी, एम चिंतवी क्रोध न करे एम सम्यक् रीते आक्रोश सहन करे.

१३ वह एटले वध परिसह ते पूर्वोक्त आक्रोशनो करनार जे होय, ते वध पण करे, माटे आक्रोश पठी तेरमो वधपरिसह गण्यो ठे, तिहा कोइ दुरात्मा आबी ने साधुने डोंका, पाटु, चावक, कशादिकना आकरा प्रहार करे, अथवा वध करे, तोपण खधकसूरिना शिष्योनी पेठे तेना उपर बिलकुल रोष आणे नहि, परंतु अक्रुपित चित्तवत थको एवी चित्तवना करे, के ए महारु शरीरतो पुज्जरूप ठे, एतो अवश्य नाशवत ठे,

અને મારો આત્મા તો એ થકી જુદોજ છે, કારણ કે આત્માનો તો કોઈ નાશ કરી શકેજ નહિ તો આ શરીરના સંવધથી મને જે દુઃખ થાય છે, તેતો મારાં કરેલાં કર્મ જીવંત આવીયાં છે, તેનું એ ફલ છે એવી રીતે વધ પરિસહને સહન કરે

૧૪ જાયણા એટલે યાચના પરિસહ. તે પૂર્વોક્ત ઉપરથી હજીનાને ઔષધાદિકની યાચના કરવાનું પ્રયોજન થાય, માટે વધ પછી ચૌદમો યાચના પરિસહ ગણ્યો છે જે વીજા પાસેથી યાચીયે તેને યાચના કહીયે તે આ પ્રમાણે.-

યતિયે વસ્ત્ર, પાત્ર, અન્ન, પાન, ઉપાશ્રય, પ્રમુખ કોઈ પણ ચોજ અર્થાત્ એક શક્તી જેટલી ચીજ પણ માગ્યા વિના લેવી નહિ તો પણ પોતાની શોખા રાખવાને અર્થે માગે નહિ, તથાપિ પોતાનું પ્રયોજન હોય ત્યારે લજ્જા ઠાંત્રીને યાચના કરે પરંતુ રાંધેલા ધાન્યને અર્થે જલ્લા માણસને ઘેર જઈ યાચના કરવી એવું ચિત્તવે નહિ. તે કરતાં તો ગૃહસ્થાવાસમાં રહેવું

(९०)

ज जलु, के ज्यां आपणा जुज दमना पराक्रमथी
उपजाव्यु जे अन्न, ते दीनहीनादिकने आपी, पठी
जमीये, एवी विचारणा करीने गृहस्थपणाने इछे
नहिं, अथवा याचना करतां कोइ आपशे किवा नहिं
आपशे ? तो हु आ गृहस्थने घेर जइ लाखनो मर्म
गमावीने शी रीते याचना करुं ? इत्यादिक चितवना
न करता याचना करे ॥ १७ ॥

गाथा १७ मीना वृटा शब्दना अर्थ

अलाज=अलाज

रोग=राग

तणफासा=तणस्पर्श

मल=मल

सक्कार=सत्कार

परीसहा=परिसह (ए शब्द र-
धाने लगाम्बो)

पन्ना=पक्षा

अन्नाण=अन्नान

सम्मत्त=सम्यक्तर

इअ=ए प्रकारे

वावीस=यावीस

परीमहा=परिसह

अलाज रोग तणफासा, मल सक्कार परी-
सहा ॥ पन्ना अन्नाण सम्मत्त, इअ वावीस
परीसहा ॥ १८ ॥

शब्दार्थः—अलाज, रोग, तृणस्पर्श. मल, सत्कार, मझा, अज्ञान,
अने सम्यक्त्व ए प्रकारे बाबीस परिसह जाणवा.

विस्तारार्थ—१५ अलाज एटले अलाज परिसह ते पूर्वोक्त
याचना कर्मा ठतां पण लाजांतरायना उदयथी माग्यां
ठतां पण मले नहीं, माटे याचना पठी पदरमो अला-
ज परिसह गण्यो ठे ते आ प्रमाणेः—साधुने कोइ
पण चीजनी इछा होय अने ते वस्तु गृहस्थना घरमां
पण घणीज होय पण ज्यारे ते मागवा जाय ठतां
गृहस्थ आपे नहि त्यारे ढढण कुमारनी पेठे उधेग
करे नहीं, विपाद न करे मुखराग फेरवे नहीं, न
आपनारनु माखु चितवे नहि, दुर्वचन बोले नहीं अने
समता धारण करी विचार करे के आज नहि मढ्युं
तो काले मलशे ज्यारे मलगे त्यारे लइशुं ए प्रमाणे
अलाज परिसह सहन करे

१६ रोग एटले रोग परिसह ते पूर्वोक्त अलाज
थकी आतप्रात जोजने करी रोगनी उत्पत्ति थाय,
माटे अलाज पठी सोलमो रोग परिसह गण्यो ठे.

तिहा साधुने ज्यारे कास, श्वास, ज्वर, अतिसारा-
दिक रोग उत्पन्न थाय, त्यारे जे गठवाहिर जिन-
कढपी साधु होय, ते तो चिकित्सा करवानी इच्छा
पण करे नहीं, अने पोताना कर्मनो विपाक चिंतवे,
परंतु स्थविरकढपी गठवासी साधु तो आगममां
कहेला विधिये करो निरवद्य चिकित्सा करावे मनमां
कर्म विपाक चिंतवतो रहे, पण हायवोय करे नहीं,
जो अत्यंत वेदना थती होय, तो पण आर्त्तध्यान
करे नहि परंतु सनत्कुमारनी पेठे रुमी रीते वेदना
सहन करे

१७ तण फासा एटले तृणस्पर्श परिसह ते पुर्वो-
क्त रोगीने शय्यामा सूता थका तृणस्पर्श थाय, माटे
रोग परिसह पठी सत्तरमो तृणस्पर्श परिसह ग-
ण्यो ठे तिहा गठनिर्गत साधुने तृणनाज सथारो
कह्योठे, पण गठवासी साधुने तो सापेदा सयम
थाय ठे, माटे ते वस्त्र पण लेठे परंतु ज्यारे जमीन
जोनी होय अथवा वस्त्र जुनु थयु होय अथवा चोरे

चोरी लीधुं होय, त्यारे माजनो अढी हाथ प्रमाण
 संथारो करे पण तूणना अग्रजाग तीखा होय, ते
 शरीरने लागे, तेथी पीमा उत्पन्न थाय तो पण
 दुःख चितवे नहि अने समाधिनो त्याग पण
 करे नहीं

१७ मल एटले मल परिसह, ते पुर्वे कहेला तूण
 स्पर्श करी परसेवाने सयोगे मल उपजे, माटे तूण
 पढी अढारमो मल परिसह गण्यो ठे अहीयां परसे-
 वाना पाणी वने साधुना शरीरमां रजनो कठिण
 मेल बधाइ जाय, ते मेल उण्णकालनां ताप वने
 परसेवाथी जीजाइने दुर्गंधे गधाय, तो पण ते दुर्ग-
 धताने दूर करवा सारु स्नानादिकनी इत्ता करे
 नहीं वली ए थकी म्यारे हु मुक्त थइश एवी चित-
 वना पण करे नहीं

१८ सक्कार एटले सत्कार परिसह ते पुर्वोक्त मल
 व्याप्त पुरुष, कोइ पवित्र अगवालांनो सत्कार थतो
 देखी कांइक पोते पण सत्कारादिकनी वांठा करे,

(૯૪)

માટે મલ પઠી ઊગણીસમો સત્કાર પરિસહ ગણ્યો
ઠે તે આ પ્રમાણે.—સાધુને કોઈ સ્તવન, નમન, ચ-
રણસ્પર્શ, સન્મુખ જવું, ઊઞ્ચ થાવું, આસન દેવું,
અશનાદિકનું દાન દેવું, અથવા કોઈ મોટા રાજા
દિકે નિમત્રણાદિકનું કરવું, એવો સત્કાર પોતાને
યતો દેખીને મનમા હર્ષ આણે નહિ, અને સત્કાર
ન થવાથી મનમા ખેદ પણ પામે નહીં

૨૦ પન્ના ઇટલે પ્રજ્ઞા પરિસહ તે પૂર્વોક્ત સત્કારના
જયથી પ્રજ્ઞાને વાહુલ્યે ગર્વ ન કરવો તેમજ પ્રજ્ઞાને અ-
જ્ઞાવે ખેદ પણ કરે નહીં માટે સત્કાર પઠી વીસમો
પ્રજ્ઞા પરિસહ ગણ્યો ઠે, તે આ પ્રમાણે —જેણે કરી વ-
સ્તુનું તત્ત્વ (પ્ર) ઇટલે પ્રકર્ષે કરી (જ્ઞ) ઇટલે જ-
ણાય, તેને પ્રજ્ઞા કહિણ, તે પ્રજ્ઞાવત સાધુ, ઘણા શ્રુત-
નો જાણ ઠતા મેં જ્ઞવાતરને વિષે રુઝી રીતે જ્ઞાન આ-
રાધન કર્યું ઠે, માટે હું સમસ્ત મનુષ્યોમા જાણ હું,
સર્વેના પૂઠેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર હું આપુહું ? એવો ગર્વ ન
કરે, અને પ્રજ્ઞાને અજ્ઞાવે મનમા ઝડ્ઢેગ પણ ન કરે, તે

(६५)

एमके, हु मूर्ख तुं, कांइ पण जाणतो नथी, - सर्वने पराजयनुं स्थानक तु, कोइए पूठयां थकां जीवादि पदार्थनां नाम पण जाणतो नथी, एवी दीनता मन-मा न करे, परंतु पूर्वे करेला कर्मनुं स्वरूप चिंतने, तो परिसह पीने नहि.

२१ अन्नाण एटले अज्ञान परिसह. ते पूर्वोक्त प्रज्ञा-नीपेरे अज्ञान पण सहन करवु, माटे प्रज्ञा पठी एक-वीशमो अज्ञान परिसह गण्यो ठे. श्रुतज्ञानथी वस्तु-नु तत्त्व जणाय ठे, अने तेनो जे अज्ञाव ते अज्ञान प-रिसह कहीए ते आवी रीते -साधु मनमां एम न जाणे, जे मे अव्रतिपणु त्यागीने व्रतिपणु अंगीकार कर्तुं ठे, तोपण हु कांइ पण जाणतो नथी, तेमज में जद्रा महा-जद्रादिक तप पन्निवज्यां तथा उपधान जे आयविल प्रमुख अने मासिकादिक प्रतिमा वही, एवी रीते क्रि-याये हुं चालुतु, तो पण हुं सारु मातुं कांइ जाणतो नथी केमके हु आगम ज्ञान रहित हुं, माटे निरक्षर कुर्क्षर एवा मने धिक्कार ठे. एवी दीनता न करे, परंतु

(एण)

हवे सात परिसह चारित्र मोहनीयना उदयथी
थाय ठे, ते कहे ठे—

१ क्रोधना उदयथी आक्रोशपरिसह थाय ठे.

२ अरति परिसह ते अरति मोहनीयना उद-
यथी थाय ठे

३ पुरुष वेदना उदयथी स्त्रीपरिसह थाय ठे.

४ नैपेधिकी परिसह ते जय मोहनीयना उद-
यथी थाय ठे

५ जुगुप्सा मोहनीयना उदयथी अचेलक परि-
सह थाय ठे

६ याचना परिसह ते मान मोहनीयना उद-
यथी थाय ठे

७ लोभ मोहनीयना उदयथी सत्कार पुरुषकार प-
रिसह थाय ठे

तथा १ लुधा, २ पिपासा, ३ शीत, ४ उष्ण, ५ दंश,
६ चर्या, ७ शय्या, ८ मल, ९ वध, १० रोग, ११ तृण-
स्पर्श, १२ अगीयार परिसह, वेदनीय कर्मना उदयथी

(एण)

थाय ठे, शेष कर्मोंने विषे परिसहनों अवतार नथी.
एव वावीस थया.

हवे चौद गुणठाणाने विषे परिसहोने समवतारी
देखामे ठे, तिहां ए क्षुधादिक वावीसे परिसह यावत्
बादर सपराय नामा नवमा गुणठाणा सुधी थाय ठे,
अने सूक्ष्म सपराय नामा दसमे गुणठाणे ता पूर्वो-
क्त चारित्र मोहनीयना क्षयोपशमना प्रतिबधथो त-
था सात परिसह तथा एक दर्शन मोहनीय प्रतिबद्ध
मलीने आठ परिसह न थाय, शेष क्षुधादिक अनुक्रमे
मे पांच परिसह, ६ चर्या, ७ शय्या, ८ वध, ९ अलं-
न, १० रोग, ११ तृणस्पर्श, १२ मल, १३ प्रज्ञा,
१४ अज्ञान, ए चौद थाय ठे वली अगीयारमा उप-
शातमोह अने वारमा क्षीणमोह गुणठाणे पण पूर्वे
कहेला चौद परिसहज थाय ठे हवे तेरमे सयोगी
तथा चौदमे अयोगी ए वे गुणठाणे तो अनुक्रमे क्षु-
धादिक पांच, ६ चर्या, ७ वध, ८ मल, शय्या, १०
रोग, ११ तृण स्पर्श ए अगीयार परिसह मात्र वेद-

नीय कर्मना प्रतिबद्धयी थाय ठे

ए बावीस परिसह माहेलो शीत अने उष्ण तथा चर्या के० (चालवु) अने निषिया के० (रहेवु) ए चारे समकाले वने नहिं, परंतु एना प्रतिपक्षी वे परिसह समकाले वत्ते, माटे उत्कृष्टयी एक प्राणीने विषे समकाले बीसपरिसहनो उदय थाय, अने जघन्ययी तो शीत अथवा उष्ण तथा चर्या अथवा निषिया, ए चार माहेला एकनोज उदय थाय, केमके ज्या-शेत होय, त्या उष्ण न होय अने ज्या चर्या होय त्या निषिया न होय इत्यादिक माहेलो एक थका देनो अज्ञाव होय ए परिसह माहेलो एक स्त्री, बीजो प्रज्ञा, बीजो सत्कार, ए त्रण परिसह, अनुकूल जाणवा अने शेष उगणीश परिसह प्रतिकूल जाणवा. वली स्त्री, तथा सत्कार ए वे ज्ञाव शीतल परिसह ठे, अने शेष परिसह उष्ण ठे, इति परिसह विचार सपूर्ण ॥

ગાથા ૨૯ મીના ટૂંટા શબ્દના અર્થ.

સ્વતી=હુમા.
 અજ્ઞવ=આર્યવ
 મદવ=માર્દવ
 મુત્તી=મુક્તિ.
 તવ=તપ.
 સંજમે=સયમ.

વોધવે=જાણવા
 સચ્ચ=સત્ય.
 સોઅ=શૌચ.
 અર્કિચણ=અર્કિચન.
 વજ્ર=વ્રત્તચર્ય
 જહ્મો=યતિધર્મ

સ્વતી મદવ અજ્ઞવ, મુત્તી તવ સંજમેઅ
 વોધવે ॥ સચ્ચ સોઅ આર્કિ, ચણં ચ વંજં ચ
 જહ્મો ॥ ૨૯ ॥

શબ્દાર્થ:-હુમા, માર્દવ, આર્જવ, મુક્તિ, તપ, સયમ, સત્ય, શૌચ
 અર્કિચન અને વ્રત્તચર્ય એ દસ પ્રકારે યતિધર્મ જાણવો.

વિસ્તારાર્થ -ક્રોધનો જે અજ્ઞાવ, તે પહેલો (સ્વતી)
 એટલે હુમાધર્મ માનનો જે ત્યાગ તે (મદવ) એટલે
 માર્દવ ધર્મ, માયા એટલે કપટ તેનો જે ત્યાગ તે
 ત્રીજો (અજ્ઞવ) એટલે આર્યવ ધર્મ, નિર્લોભતા તે
 ચોથો (મુત્તી) એટલે મુક્તિ ધર્મ, પાંચમો (તવ)
 એટલે તપો ધર્મ તે જ્ઞાનો નિરોધ કરવો પ્રાણ-

(१०२)

तिपातादिक पाचनु जे विरमण, तथा पाच इन्द्रि-
 योनो निग्रह, चार कपायनो जय, अने त्रण दंरु-
 नी निवृत्ति ए सत्तर जेदे ठठो (संजमे) एटले
 सयम धर्म सत्य बोलबु ते सातमो (सच्च) एटले
 सत्य धर्म तथा हाथ पग प्रमुख जे शरीरना अवयवो
 पवित्र राखवा अने ज्ञात पाणी प्रमुख वेतालीश दोष
 रहित आहार लेवो, ते सर्व इव्यथी शौच अने आ-
 त्माना जे शुद्ध अध्यवसाय कपायादिके रहित शुद्ध
 परिणामनी वृद्धि ते ज्ञाव शौच, अथवा मन, वचन,
 अने कायाने शुद्ध राखवा, संयमने विषे निरतिचार-
 पणु तथा जीव अदत्त, स्वामी अदत्त, गुरु अदत्त,
 अने तीर्थकर अदत्त, ए चार प्रकारनी चोरीनो त्याग
 करवो, ते आठमो (सोअ) एटले शौच धर्म सम-
 स्त परिग्रह त्याग रूप मुर्छा रहित थबु, ते नवमो
 (अकिचण) एटले अकिंचन धर्म नव प्रकारे औ-
 दारिक, अने नव प्रकारे वैक्रिय सबधी मैथुननो
 त्याग करवो, ते दसमो (वज्र) एटले ब्रह्मचर्य
 धर्म एवी रीते (जइधम्मो) एटले यतिनो धर्म

તે ઉપર દેખાતેલા દસ પ્રકારનો (વોધવે) ઇટલે
જાણવો એ દશ ગુણે સહિત હોય, તે યતિ જાણવો.
આ આર્યામાં ત્રણ ચકાર છે, તે પાદ પૂર્ણર્થ તથા
ઉત્તયાન્વયી અવ્યય છે. ॥ ૨૯ ॥

ગાથા ૩૦ મીના ટૂટા શબ્દના અર્થ

પદમ=પ્રથમ.

અણિચ્ચ=અનિત્ય

અસરણ=અશરણ.

સંસારો=સસાર

એગયા=એકત્વ.

અસ્મત્ત=અન્યત્વ

અસુહત્ત=અસુચિત્ત

આસવ=આશ્રવ.

સવરો=સવર.

તદ્=તેમજ.

નિઝારા=નિર્જરા

નવમી=નવમી

હવે બાર જાવવાનું વર્ણન કરે છે -

પદમ મણિચ્ચ મસરણં, સંસારો એગયાય
અસ્મત્તં ॥ અસુહત્તં આસવસં, વરો અ તદ્ નિ
ઝારા નવમી ॥ ૩૦ ॥

શબ્દાર્થ:-પહેલી અનિત્ય, વીજી અસરણ, ત્રીજી સસાર, ચોથી
એકત્વ, પાંચમી અન્યત્વ, ઠીકી અસુચિત્વ, સાતમી આશ્રવ,
આઠમી સવર, તેમજ નવમી નિર્જરા જાવના જાણવી.

વિસ્તારાર્થ.- (પદમ) એટલે પ્રથમ (અણિચ્છં) એટલે અનિત્ય જાવના તે લક્ષ્મી, યૌવન, કુટુંબ, પરિવાર, તથા આજલા પ્રમુખને વિષે જે અનિત્યતાની જાવના કરવી, એટલે સસારના સર્વ પદાર્થ તે કુશાગ્રસ્થ જલ વિંદુનીપરે અનિત્ય અસ્થિર જાણે

૨ (અસરણ) એટલે અશરણ જાવના

મરણ સમયે ચક્રવર્તી, શૂઝ, અથવા તીર્થંકર પ્રમુખ ગમે તેવો મોટો પુરુષ હોય, તેને પણ ધન કુટુંબાદિક કોઈનું શરણ મલતુ નથી, સસારમાહે જન્મ, જરા, અને મરણના જયથી રાખવાને એક ધર્મ વિના વીજુ કોઈ શરણ નથી, એવી જે જાવના કરવી, તે

૩ (સસારો) એટલે સસાર જાવના

માતા તે સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી તે માતા થાય, પિતા તે પુત્ર થાય, પુત્ર તે પિતા થાય, શત્યાદિક આ જીવે સસારને વિષે સર્વ જાવનો અનુજવ કર્યો છે, એવી જે જાવના કરવી, તે.

૪ (એગયાર્ય) એટલે એકતા જાવના તે આ જીવ સંસારમાં એકલો આવ્યો છે, એકલો જશે અને એકલો સુખ તથા દુઃખ જોગવશે. પરંતુ કોઈ સાથી થવાનો નથી એવી જે જાવના કરવી તે.

૫ (અણત્ત) એટલે અન્યત્વ જાવના તે આત્મા જ્ઞાન સ્વરૂપ છે, અને શરીર જન્મ છે માટે પરસ્પર નિમિત્ત છે, આત્મા તે શરીર નથી ને શરીર તે આત્મા નથી, આત્માથી શરીર અન્ય છે, તેમજ ધન તથા સ્વ-જનાદિક પણ અન્ય છે, એવી જે જાવના કરવી તે.

૬ (અસુક્ષ્મ) એટલે અશુચિત્વ જાવના તે રસ, રુધિર, માંસ મેદ અસ્થિ મજ્જા વીર્ય પરુ તથા આંતર માં શ્ત્યાદિક અમેધ્ય વસ્તુજથી શરીર જરેલું છે અને જેના નવ દ્વારો સદા ઘરના ચાલની પેઠે વહેતાં રહે છે. એ શરીર કોઈ કાલે પણ પવિત્ર હોતું નથી એવી જાવના કરવી તે

૭ (આસવ) એટલે આશ્રવ જાવના તે મિથ્યા-ત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કપાય તથા યોગ, એ પાંચ

(૧૦૬)

પ્રકારના આશ્રવે કરીને કર્મ વધાય છે અથવા વ્યા-
દાનાદિકે કરિ શુદ્ધ કર્મ વંધાય છે અને વિષય ક-
ષાયાદિકે કરી અશુદ્ધ કર્મ વધાય છે, એવી જા-
વના કરવી તે

૬ (સવરો) એટલે સવર જાવના તે જે જે સવર
થકી જે જે આશ્રવ રોકાય, તે તે આશ્રવનુ રોકવું,
અને તે તે સવરનુ જે આદરવું, એટલે જેમ ક્રમાદિક
સંવરવને ક્રોધાદિક આશ્રવ રોકાય છે, શ્ત્યાદિક
જાવના કરવી

૭ (ણિજ્જરા) એટલે નિર્જ્જરા જાવના તે (તદ્)
એટલે તેમજ સર્કીર્ણ સ્થાનકને યોગે જેમ આમ્રફલ
પાકે છે તેમ વાર પ્રકારના તપે કરીને કર્મને પચા-
વવું અર્થાત્ પૂર્વે સચેલા કર્મનુ સારવું, તેરૂપ નિર્જ્જ-
રા, સકામ અને અકામ એ બે જોડે છે એવી જાવના
કરવી આ ગાથામા બે ચકાર છે તે પાદ પૂર્ણાર્થ તથા
ઉત્તયાન્વયી અવ્યય છે ॥ ૩૦ ॥

गाथा ३१ मीना दूटा शब्दोना अर्थ.

लोगसहावो=लोक स्वजाव.

बोही=बोधी.

डल्लाहा=डल्लज.

धम्मस्स=धर्मना.

साहगा=सायक

अरिहा=अरिहतादिक.

एआओ=ए.

जावणाओ=जावनाओ.

जावेअवा=जाववी

पयत्तेण=प्रयत्ने करीने.

लोगसहावो बोही, डल्लाहा धम्मस्स सा-
हगा अरिहा ॥ एआओ जावणाओ, जावेअवा
पयत्तेणं ॥ ३१ ॥

शब्दार्थ.-दसमी लोक स्वजाव, अग्यारमी बोधी डल्लज, वा-
रमी धर्मना सायक अरिहत मतवा डल्लज ठे. ए जावना
प्रयत्ने करीने जाववी

विस्तारार्थ.-दसमी (लोगसहावो) एटले लोकस्व-
जाव जावना ते केरु उपर वे हाथ दइने तथा वन्ने
पग पसारीने उज्जेला पुरुषना जेवो जेनो समआकार
परु ड्रव्यात्मक ठे, पूर्व पर्याय विणसे नवा पर्याय उ-
त्पन्न थाय, अने ड्रव्यपणे निश्चल होय, उत्पाद, वयय,
तथा ध्रौव्य स्वरूप चौद राजलोक ठे. तेनु नीचेनुं

તલીયુ ઝધા વાલેલા મહ્વક (ચપળીયા) સરખુ ઠે. તથા મધ્ય જાગ ઝાલર સરખો ઠે, અને ઉપરનો જાગ મૃદંગ સરખો એવો શાશ્વત ઠે. ઇત્યાદિક લોક સ્વ-રૂપની જાવના કરવી અગિયારમી (ચોઢી ઇટલે) વોધિ દુર્લજ જાવના તે જીવને સસારમા જમતાં અનતા પુજ્જલ પરાવર્ત્ત થઈ ગયા, તેમા અનતીવાર ચ-કવર્ત્યાદિક જેવી રૂઢિ પ્રાપ્ત થઈ, તથા યથા પ્રવૃ-ત્તિ કરણને યોગે કરી અકામ નિર્જરાવને પુન્યના પ્ર-યોગથી મનુષ્ય જવ, આર્ય દેશ, નિરોગીપણુ તથા ધર્મશ્રવણાદિકની પ્રાપ્તિ થઈ, તથાપિ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવું અતિ દુર્લજ ઠે, એવી જાવના કરવી તે

અને જે દુઃખે કરીને તરી શકાય એવા સસાર સમુદ્રમાથી તારવાને વહાણ સમાન તે શ્રી જિનેશ્વર જગવાને કહેલો દસ પ્રકારનો જે દ્ધમાદિક શુદ્ધ ધર્મ, તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, એ રત્નત્રયાત્મક ધર્મ, તે પામવો દુર્લજ ઠે તથા તે ધર્મના (સાહ-ગા) ઇટલે સાધક (અરિહા) ઇટલે અરિહતાદિક તે પણ આ સસારને વિષે પામવા (દુલહા) ઇટલે

(૧૦૯)

દુર્લભ છે એવું જે ચિતવવું, તે વારમી (ધમ્મસ્સ)
 એટલે ધર્મની જાવના એ રીતે સમ્યક્ દૃષ્ટિયે (પય-
 ત્તેણ) એટલે ઉદ્યમે કરીને (એ આજ) એટલે એ
 કહેલી (જાવણાં) એટલે વાર જાવનાં તેને પ્રમાદ-
 રહિત થઈને શુદ્ધ મને કરી (જાવે અઠ્ઠા) એટલે
 જાવવી, તથા પાંચ મહાવ્રત માહેલી એકેકા મહાવ્રતની
 પાંચ પાંચ જાવના મલીને પચીસ જાવના છે તે પણ
 એમાં અતર્જાવ છે તથા મૈત્રી, પ્રમોદ, કારુણ્ય અને
 ઉપેક્ષા એ ચારની સાથે પૂર્વોક્ત વાર જાવના મેલવિ-
 યે તે વારે સોલ જાવના થાય છે તેનો વિચાર ઉપા-
 ધ્યાય શ્રી વિનવિજયજીકૃત શાત સુધારસ ગ્રંથ
 ચક્રી વિસ્તારે જાણવો ॥ ૩૧ ॥

ગાથા ૩૨ મીના ઠૂટા શબ્દના અર્થ.

સામાઈ=સામાપિક

અય્ય=અર્હિઆ

પદમ=પહેલુ

ઠેઓવજાવણ=ઠેડોપસ્થાપનીય

જવે=ઠે.

વીઅ=વીજુ.

પરિહારવિમુદ્ધીઅ=પરિહારવિશુદ્ધિ

મુદ્દમ=મૂદ્દમ.

તહ=તેમન

સપગય=સપરાય

(૧૧૦)

હવે પાંચ પ્રકારના ચારિત્રિનુ વર્ણન કરે છે

સમાઈ અઘ્નપદમં, ઠેઝવઠાવણં ઝવેવી-
અ ॥ પરિહાર વિસુદ્ધીઅં, સુદુમં તહ સંપ-
રાયં ચ ॥ ૩૬ ॥

શબ્દાર્થ - અર્થ પહેલુ સામાયિક, ઘોઝુ ઠેડોપસ્યાપનીય, ઘોઝુ
પરિહારવિશુદ્ધિ અને તેમજ ઘોઝુ મૂઢમસપરાય ચારિત્ર.

વિસ્તારાર્થ - આ ઉપર કહેલા પાંચ ચારિત્રમા (અઘ્ન)
પદમે અહીંયા (પદમ) પદમે પહેલુ ચારિત્ર
(સામાઈ) પદમે સામાયિક છે, તેનો અર્થ કરે છે.
સામાયિક એ શબ્દ સમ અને આયિક એ બે પદોનો
બનેલો છે અહીં સમ પદમે રાગદ્વેષ રહિતપણાને માટે
આય પદમે ગમન પ્રયાણ છે જિહા તે સમ કહિયે, તે
જ્યા ઉપન્યુ તે સામાયિક, વલી સમ તે જ્ઞાન, દર્શન
તથા ચારિત્ર, તેનો આયિક જે લાજન જ્યા થાય છે એ
પદમે જેણે કરી જ્ઞાન, દર્શન, તથા ચારિત્ર, એ ત્રણેની
પ્રાપ્તિ થાય છે, તેને સર્વ સાવચયોગ ત્યાગરૂપ, અને નિ-
રવચયોગ સેવનરૂપ સામાયિક કહીયે. શ્રાવકને

દેશ વિરતિરૂપ સામાયિક શ્યને સાધુને સર્વ સાવધ
 વિરતિરૂપ સામાયિક હોય, તેના વે જ્ઞેદ ઠે તેમાં
 ઝરત એસ્વંતાદિક દશ ક્ષેત્રને વિપે પહેલા તથા ઠે-
 હ્યા જિનના વારામાં સર્વ વિરતિ સામાયિકદંમકનો
 ઉચ્ચાર કરાવે, તે શ્ત્વરિક ઝઠામણ કર્યા સુધી જે
 રહે, તે શ્ત્વરિક ઇટલે સ્વલ્પકાલ જાવી સામાયિક
 કહીયે, શ્યને વચલા ઘાવીસ જિનોના વારામાં
 તથા માહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં યાવત્કથિક ઇટલે સામા-
 યિક ઝચર્યા પઠી નિરતિચારજ પાલે ઠે, તેથી તેને
 ઝઠામણ નહિં હોવાને લીધે જાવ જીવ લગે રહે,
 માટે યાવત્કથિક ચારિત્ર કહીએ. એને સમ્યક્ ચા-
 રિત્ર પણ કહે ઠે એ સામાયિકચારિત્ર જીવને પ્રાપ્ત
 થયા વિના વીજાં ચારિત્રોનો લાજ થાય નહિ, માટે
 એને આદિમા કહ્યું ઠે

(વીચ) ઇટલે વીજુ (ઠેઝવઘાવણ) ઇટલે ઘે
 દોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (જવે) ઇટલે ઠે, તે પૂર્વે ક-
 હેલા સર્વ વિરતિ સામાયિક ચારિત્રને જ ઠેદાદિ

(११२)

विशेषपणे विशेषीये, तेवारे शब्दथी तथा अर्थथी नाना प्रकारपणु ज्ञे, तेवारे ठेदोपस्थापनीय चारित्र्याय तिहा ठेद एटले पूर्व पर्यायनो ठेद करवो. अने उपस्थापन एटले गणाधिपे आपेलु पच महाव्रत रूपपणु जे महाव्रतने विषे होय, ते ठेदोपस्थापनीय कहिये, एटले ज्या नवा पर्यायोनु स्थापन करवु, तथा पच महाव्रतनो उच्चार कराववो ते पण वे जेदे एक सातिचार ते मूलगुण घातीने प्रायश्चित रूप अने बीजो निरतिचार, ते इत्वर सामायिक वंत नव दीक्षित शिष्यने ठळीवणीया अध्ययन ज्ञेया पठी होय, तथा बीजो तीर्थ आश्रयी ते जेम श्री पार्श्वनाथना तीर्थथी वर्द्धनान स्वामीना तीर्थ आवी चार महाव्रत रूप धर्म त्यागीने पच महाव्रत रूप धर्म आदरे, तेने होय

३ (परिहार विसुद्धीअ) एटले परिहार विशुद्धि चारित्र्याना पर्याय कह्येण ठीए तिहां (परिहार) एटले तपो विशेष, तेणे करी विशुद्धि एटले कर्मनी निर्जरा,

जे चारित्रने विषे होय तेने परिहार वैशुद्धिक चारित्र कहीये, ते वे जेदे ठे तेमा पहेलुं जे चार जण विवक्षित चारित्रना आसेवक ए कटपमां प्रवर्तता होय तेनु चारित्र ते निर्विषमानसिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवुं, अने बीजुं जे चार जण तेना अनुचारी होय तेने निर्विष्टकायिक परिहार विशुद्धिक चारित्र जाणवु, ते आवी रीते:-नव जणानो गठ जुदो नीकले, ते तिर्थकर पासे अथवा, पूर्वे जेणे तीर्थकर पासेथी ए चारित्र पन्निवज्यु होय, तेनी पासे ए चारित्र पन्निवळे हवे ते नव साधुमा चार जण परिहारक एटले तपना करनारा थाय, ते निर्विषमानसिक जाणवा, अने चार तेना वैयावच्चना करनारा थाय, ते निर्विष्टकायिक जाणवा. तथा एकने वाचनाचार्य गुरुस्थानके ठरावे पढी ते चार परिहारक ठ मास सुधि तप करे, तेमा ऊष्णकाले जघन्यथी चोथ मध्यमथी ठठ अने उत्कृष्टथी अष्टम एवु तप करे, अने शीतकाले जघन्यथी ठठ मध्यमथी अष्टम, अने उत्कृष्टथी दशम करे, तथा वर्षाकाले जघन्यथी अष्टम, मध्यमथी दशम, अने उत्कृष्टथी दुवालस तप करे, पारणे आंवील कटप स्थितपणे नित्य करे एम ठ म-

हिना तप करे, ते पठी फरी चार तपस्याना करनार,
 ते वैयावच्चीया थाय, अने वैयावच्च करनारा तपिया था-
 य, ते पण ठ मास लगे तप करे, ते पूर्ण थया पठी जे गुरु
 थया होय, ते ठ महिना तप करे, त्यारे ते आठ मांहेलो
 एक गुरु थाय, वाकीना वैयावच्च करे एम अठार महिना
 सुधी तप सपूर्ण करी, पठी जिनकल्प आदरे, अथवा
 गह्वमा पण आवे. तप जे प्रथम सघयणी, पूर्वधर ल-
 ढिधवत होय ते प्रचुर कर्मना परिपाकने अर्थ अग्नि-
 कार करे, ए चारित्र, पांच ज़रत, पांच ऐरवतमा प-
 हेला अने ठेह्वा तीर्थकरना तीर्थमा होय ए परिहार
 विशुद्धि चारित्रनो सक्षेपथी विचार कह्यो.

(तह) एटले तेमज चोथो (सुहुम) एटले सूक्ष्म
 ठे (सपराय) एटले कपाय ज्या तेने सूक्ष्म
 संपराय चारित्र कह्यो, ते उपशम श्रेणिये कर्म उप-
 शमावता होय तिहां नवमा गुणठाणे लोभना सं-
 रयाता खरु करी तेने उपशम श्रेणिवालो जे होय
 ते उपशमावे अथवा क्षपक होय ते खपावे ते सं-
 ख्याता खरु मांहेलो जेवारे ठेह्वा एक खरु रहे,
 तेना असख्याता सूक्ष्म खरु करीने, दशमे गुणठाणे
 उपशमावे, अथवा क्षपक होय ते खपावे, ते दशमा

गुणठाणानुं नाम सूक्ष्मसंपराय, अने चारित्रनुं नाम-
पण सूक्ष्म संपराय जाणवुं ए चारित्र वे जेदे ठे,
एक श्रेणि चढताने विशुद्ध मानसिक होय, बीजो, ज्ञ-
पशम श्रेणिथी पढताने सक्लिष्ट मानसिक जाणवुं-
औपशमिकने ए चारित्र आखा संसारमां पांचवार
अने एक जवमां वेवार आवे ॥ ३२ ॥

गाथा ३३ मीना वूटा शब्दना अर्थ

तत्तो=तेवार पठी

अहस्काय=यथाख्यात

खाय=प्रसिद्ध

सव्वमि=समस्त

जीवलोगमि=जीवलोकांने विषे

ज=जे

चरिजण=आचरीने

सुविहिआ=सुविहित साधु-

अयरामर=अजरामर

ठाण=स्थानकने

वच्चति=पामेठे

तत्तोअ अहस्काय, खायं सव्वमि जीव-
लोगंमि ॥ जं चरिजण सुविहिआ, वच्चति
अयरामरं ठाण ॥ ३३ ॥

शब्दार्थ:-वली त्थारपठी सर्व लोकमां प्रसिद्ध एव पांचमु, यथा-
ख्यात चारित्र ठे के, जे चारित्रने पाली सुविहित पुरुषो मे-
हस्थानने पामे ठे ॥ ३३ ॥

विस्तारार्थ-(तत्तो) एटले तेवार पठी पांचमुं (अह-
स्काय) एटले यथाख्यात चारित्र, ते ज्यां (

एटले यथाविध करीने अकपायपणु अर्थात् ज्यां सं-
 ज्वलनादिके करी सर्वथारहितपणुं (रयात) एटले
 कहीये, ते यथाख्यात चारित्र जाणवु तेना वे जेद
 ठे एक ठागस्थिक अने बीजु कैवलिक, तिहा ठाग-
 स्थिक ते ठागस्थ औपशमिकने अगीधारमे गुणठाणे
 होय, अने क्षपकने वारमे गुणठाणे होय, बीजो जे
 केवलीने तेरमे अने चण्डमे गुणठाणे होय, ते कैव-
 लिक जाणवु ए चारित्र (सबमि) एटले समस्त
 एवा (जीवलोगमि) एटले जीवलोकने विषे केवुं
 ठे तो के (खाय) एटले प्रसिद्ध ठे हवे ते केवी
 रीते प्रासख ठे ते कहे ठे (ज) एटले जे चारित्र
 प्रत्ये (चरित्रण) एटले आचरीने (सुविहिआ) एटले
 सुनिहित साधु ते (अथरामरठाण) एटले अजरा-
 मर स्थानक प्रत्ये (वच्चति) एटले पामे ठे, एटले
 जन्म, जरा अने मरण तेणे रहित एवु जे मोक्षरूप
 स्थानक, ते प्रत्ये पामे ठे ॥ ३३ ॥

श्रीतश्री सवरतत्त्व विचार समाप्त. ॥६॥

गाथा ३४ मीना वूटा शब्दना अर्थ

वारस=वार.

विह=प्रकारे,

तवो=तप

इण्डराय=निर्भरा

वधो=वधतत्त्व -

चउ=चार

विगणो=विकल्पो.

पयई=प्रकृति.

ઠિહ=સ્થિતિ

અણુજાગ=અનુજાગરસ.

પણ-પ્રદેશ

જેણહિ=જેદબહે.

નાયબો=જાણવો.

અથ નિર્જરાતત્ત્વ વિચારઃ પ્રારચ્યતે ॥

વારસવિદં તવો નિ,જારાય વંધો ચત્ત વિગ-
પ્પો અ ॥ પયઈ ઠિહ અણુજાગ, પણ જેણહિ
નાયબો ॥ ૩૪ ॥

શબ્દાર્થ.-આ ઉપર કહેલો વાર પ્રકારનો તપ તે નિર્જરા જાણવો.
અને વધ તે ચાર પ્રકારનો છે, તે પ્રકૃતિવધ, સ્થિતિવધ, અનુ-
જાગવધ અને પ્રદેશવધ એવા જેદોષ કળીને જાણવો ॥ ૩૪ ॥

વિસ્તારાર્થ.-ગાથાના પૂર્વાર્ધમાતા એકએક વાચ્યેકરી
નિર્જરાતત્ત્વનુ વર્ણન કરે છે.

નિર્જરાના બે પ્રકાર છે એક દ્રવ્ય નિર્જરા, બીજી
જાવ નિર્જરા, તથા સકામ અને અકામ એવા બે જેદે
પણ નિર્જરા છે, તે કહે છે -

દ્રવ્યનિર્જરા ઇટલેપુદ્ગલકર્મનુ સારુવુઅનેઆત્માના
શુદ્ધ પરિણામે કરી કર્મની સ્થિતિ જે પોતાનીમેલેપાકે.
અથવા વાર પ્રકારના તપેકરી નીરસ કર્યા એવા જે કર્મ
પરમાણુતેજેનાથોસમે,એવાજે આત્માના પરિણામ થાય
તેજાવનિર્જરાજાણવી તથા તિર્યચાદિકની પેઠેશ્ચાવિ-

ના કષ્ટ સહન કરતા કર્મ પુણ્યનુજે ક્ષપન થાય છે, તેને ડ્ર-
 વ્યનિર્જરા અથવા અકામનિર્જરા કહીયે, અને સયમી થકાં
 વાર પ્રકારના તપે કરી કષ્ટ સહન કર્યા થકી જે કર્મ
 પરમાણુનું ક્ષપણ કરવું અથવા સારું, તેને જાવ નિ-
 ર્જરા અથવા સકામનિર્જરા કહીયે, એ બે નિર્જરામાં
 જાવનિર્જરા અથવા સકામનિર્જરા શ્રેષ્ઠ છે, તે (ણિ-
 જ્જરાય) એટલે નિર્જરાતત્ત્વ (વારસવિહ) એટલે વાર
 પ્રકારના (તવો) એટલે તપ, તેના જેવે કરી કહ્યું છે
 એટલે અનાદિ સવધ સર્વ કર્મોનું પરિશાદન વાર પ્ર-
 કારના તપ કર્યાથી થાય છે, તેને જ સાતમું નિર્જરા
 તત્ત્વ કહે છે અથવા (વારસ વિહ તવો ણિજ્જરાય) એ-
 ટલે વાર પ્રકારનો તપ જે આગલી ગાથાએ કહેશે, તે
 તપ, નિર્જરાને અર્થે છે

હવે ગાથાના પૂર્વાર્જમાના “વધો” એ શબ્દથી
 વધતત્ત્વનો આરજ થાય છે, (વધો) એટલે વધતત્ત્વ
 એટલે કર્મનું વાંધવું તે (ચત્તવિગપ્પો) એટલે ચાર
 જેવે છે, તે આ પ્રમાણે —

૧ (પયઈ) એટલે પ્રકૃતિવંધ તે કર્મનું સ્વજાવ
 પરિણમન રૂપ છે

૨ (ઠિઈ) એટલે સ્થિતિ એટલે સ્થિતિવંધ, તે ક-

મનું કાલપરિમાણ રૂપ છે.

૩ (અણુજ્ઞાગ) એટલે અણુજ્ઞાગબંધ, તે કર્મનું ત્રી-
વ મંદાદિ રસપરિમાણરૂપ છે

૪ (પપ્પસ) એટલે પ્રદેશ એટલે પ્રદેશબંધ તે કર્મ
પુદગલના પ્રદેશ પરિમાણરૂપ છે. એ ચાર (જોઈ)
એટલે જોડો કરીને વધતત્વને સમ્યક્દષ્ટિ જીવે
(નાયવો) એટલે જાણવો ॥ ૩૪ ॥

ગાથા ૩૫ મીના વુટા શબ્દના અર્થ.

અણસણ=અનશન

ઝણોઝરિયા=ઝણોદરિકા.

વિત્તીસંખેવણ=વૃત્તિસંદેપ

રસચાઝો=રસત્યાગ

કાયકિલેસો=કાયક્લેશ

સલિણયા=સલિનતા

વજ્જો=વાજ.

તવો=તપ.

હોઈ-ઠે.

અણસણ મૂણોઝરિયા, વિત્તીસંખેવણ ર-
સચ્ચાન ॥ કાયકિલેસો સલિ, એઆય વજ્જો
તવો હોઈ ॥ ૩૫ ॥

શબ્દાર્થ.-અનશન, ઝણોદરિકા, વૃત્તિસંદેપ, રસત્યાગ, કાયક્લેશ.

અને સલિનતા એ ઠ પ્રકારે વાજ તપ હોય છે

વિસ્તારાર્થ:-પહેલું (અણસણ) એટલે અનશન તપ
તે આહારનું ત્યાગ કરવું, તેના બે જોડ છે.-એક ક્લેશ

अने बीजो यावत्कथिक. तिहां ठेछा तीर्थकरने वारे ठछ, अछमादकथी मांमीने ठमासी पर्यंत, अनेक विधिये जे नियमयुक्त अनशननो त्याग करवो, ते इत्वर अनशन कहिये

अने यावत्कथिक ते जावजीव अनशन ग्रहणरूप तेना बे जेद ठे -

एक पादोपगम, बीजु जत्त पञ्चस्काण ए वन्नेना वली निहारिम अने अनिहारिम, ए बे बे जेद ठे, तिहा अनशन कीधा पठी शरीरने बाहिर काढवु पने, ते निहारिम अने अनशन कीधा पठी तेहिज स्थानके रहेवु, परंतु शरीरने स्थायी बहार काढवुं न पने, गुफादिक माहिज राखवु पने, ते अनिहारिम.

बीजु (उणोअरिआ) एटले उणोदरिका तप ते अशन प्रमुखनी न्यूनता करवी, तेना बे जेद ठे एक ड्रव्यथी, बीजु जावथी, तेमाना ड्रव्य उणोदरिना बे जेद ठे एक उपकरणनो न्यूनता करवो बीजु जात पाणीनो न्यूनता करवी तथा जावथी उणोदरी ते रागादिक क्रोधादिक अद्वय करवा, एटले तेउनी न्यूनता करवी

त्रीजु (वित्तीसखेवण) एटले वृत्ती सक्षेप तप तेना

(૧૨૧)

ર જેદ છે. એક ડ્રવ્યથી, વીજુ ક્ષેત્રથી, ત્રીજુ કા-
થી, અને ચોથુ જ્ઞાવથી. એ ચાર પ્રકારે વૃત્તિ એટલે
જાજીવિકા તેનો સંક્ષેપ કરવો, એટલે અન્નિગ્રહ ક-
વા નિયમાદિક ધારવા.

ચોથું (રસચ્છાન્ન) એટલે રસ ત્યાગ તે નીવી તથા
પ્રાંવીલપ્રમુખનું કરવું, વિગયાદિક રસનો ત્યાગ કરવો.

પાંચમું (કાયકિલેસો) એટલે કાયક્લેશ તપ તે
બ્રોચાદિક કષ્ટનું સહન કરવું, કાયોત્સર્ગ કરવો, તથા
જલ્કંઠાદિક આસનનું કરવું

ઠવું (સંલીણયા) એટલે સલીનતા તપ તે અંગો-
પાંગાદિકનું સવરવું, ગોપન કરવું તેના ચાર જેદ છે.
પહેલું ઇન્દ્રિય સલીનતા, વીજુ કપાય સલીનતા, ત્રી-
જુ યોગ સલીનતા અને ચોથું વિવિક્ત ચર્યા સલીનતા,
એટલે એકાંત વસ્તીયે રહેવું એ રીતે ઠ પ્રકારનો વાહ્ય
તપ, તે સર્વથી તથા દેશથી એવા બે જેદે જાણવું જે
કષ્ટને મિથ્યાત્વીયો પણ તપ કરી માને છે, જેને લોક
પણ દેખી શકે છે, જેથી કષ્ટ ઘણું ને લાજ અલ્પ થાય,
અને વાહ્ય શરીરને તપાવે, તેથી એ ઠ પ્રકારનો (વજ્રો)
એટલે વાહ્ય (તવો) એટલે તપ (હોશ) એટલે છે.

(૧૨૨)

ગાથા ૩૬ મીના ટૂટા શબ્દોના અર્થ.

પાયઢિત્ત-પ્રાયશ્ચિત
વિણઞ્ચો-વિનય
વૈયાવચ્ચ-વૈયાદૃત્ય
તહેવ-તેમજ.
સજ્ઞાઞ્ચો-સ્વાધ્યાય

જ્ઞાણ-ધ્યાન.
નસ્સગ્ગોવિચ્ચ-કાયોત્તર્ગ.
અર્હિત્તરઞ્ચો-અર્હ્યતર
તવો-તપ.
હોઈ-હે

ઠ પ્રકારના અર્હ્યતર તપનુ કથન કરે છે

પાયઢિત્તં, વિણન, વૈયાવચ્ચં તહેવ સજ્ઞા-

ન ॥ જ્ઞાણં નસ્સગ્ગોવિચ્ચ, અર્હિતરન તવો
હોઈ ॥ ૩૬ ॥

શબ્દાર્થ -પ્રાયશ્ચિત, વિનય, વૈયાદૃત્ય, તેમજ સ્વાધ્યાય, ધ્યાન અને
કાયોત્તર્ગ એ અર્હ્યતર તપ હોય છે ॥ ૩૬ ॥

વિસ્તારાર્થ- પહેલું (પાયઢિત્ત) એટલે પ્રાયશ્ચિત તપ
તે કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ કરવી, કોઈ લાગેલાં દોષને
ગુરુ આગલ કપટરહિતપણે પ્રકાશ કરી તેની ગુરુ
પાસે આલોચના લેવી તેના દસ જેદ છે માત્ર ગુરુની
આગલ પોતાના કરેલા અપરાધનુ કથન કરવું, તથા
ગોચરી પ્રમુખનુ જે આલોચવું તે

૧ આલોચન પ્રાયશ્ચિત પૂજ્યા વિના માતરું પ્ર-
મુખ પરઠવવાથી મિથ્યામિ કુક્કરુ દેવુ તે

૨ પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત. શબ્દાદિક વિષય ઉપર રાગાદિક કર્યાથી તેનું આલોચન કરવું, અને વીજું મિથ્યામિ ડુક્કરૂં પણ દેવું, એટલે વન્નેવાનાં કરવાં તે.

૩ મશ્રપ્રાયશ્ચિત્ત અશુદ્ધ જ્ઞાત પાણી પ્રમુખનો ત્યાગ કરવો તે

૪ વિવેક પ્રાયશ્ચિત્ત

૫ કાયોત્સર્ગ પ્રાયશ્ચિત્ત તે કુસ્વપ્ન દીઠાથી કાયોત્સર્ગ કરવો

૬ તપ પ્રાયશ્ચિત્ત તે પૃથ્વીકાય પ્રમુખનો સઘટ થવાથી નીચી પ્રમુખ જે ઠ માસી પર્યંત તપ કરવો

૭ ઠેદ પ્રાયશ્ચિત્ત તે પૃથિવિ આદિકનો સઘટ થવાથી કાંઈક દીક્ષા પર્યાયની ન્યુનતા થઈ હોય, તે અપરાધનું નિવારણ કરવા માટે જે દુર્દમ તપ કરવો તે.

૮ મૂલ પ્રાયશ્ચિત્ત તે મૂલ ગુણ જગ થવાથી સર્વથા વ્રત પર્યાયનું ઠેદન થવાથી ફરી જે મહાવ્રત લેવાં તે.

૯ અનવસ્થાપ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત તે અતિ સ્ક્લિષ્ઠ પરિણામે કરી કોઈનો ઘાત પાત થઈ ગયો હોય, તો સૂત્રોમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે તપ કરવો અને ત્યાર પછી ફરી મહાવ્રતનો જે આરોપ કરવો તે.

૧૦ પારાંચિત્ત પ્રાયશ્ચિત્ત એટલે

રાજાની રાણી પ્રમુખ સ્ત્રીને વિષે સંજોગ થયાથી
 ચાર વર્ષ પર્યંત ક્રિયા સહિત અને લિંગાદિક જેદે
 રહિત તીર્થ પ્રજાવના કરી, ફરી દીક્ષા લઈ ગઈમા
 આવવું તે

વીજુ (વિણુ) ઇટલે વિનય તપ તે ગુણવતા-
 દિકની જ્ઞાતિ કરવી, તથા અજ્ઞાતના ટાલવી, ઇત્યા-
 દિક એના સાત જેદ છે તેમા પ્રથમ જ્ઞાનનો વિનય,
 પાંચ જેદ છે

૧ જ્ઞાતિ વિનય તે મર્યાદિ પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનની
 વાહ્યથી સેવા કરવી તે

૨ વહુ માન વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનું અતરંગ પ્રીતિ
 સહિત વહુ માન કરવું તે

૩ જ્ઞાવના વિનય ઇટલે પાંચે જ્ઞાને કરી દીઠેલા
 જાણેલા પદાર્થોની સમ્યક્ પ્રકારે જે અનુજવથી
 જ્ઞાવના કરવી તે

૪ વિધિ ગ્રહણ વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનું વિધિયે
 કરી ગ્રહણ કરવું તે

૫ અભ્યાસ વિનય તે પાંચે જ્ઞાનનો જે અભ્યાસ
 કરવો તે

વીજો દર્શનનો વિનય બે પ્રકારે છે યોગ્ય ક્રિ-

यानुं साचवबुं ते पहेलो शुश्रूषा विनय अनुचित
 क्रियाथी निवृत्तबुं ते अथवा आशातना करवी नहीं
 ते, बीजो अनाशातना विनय एवी रीते दर्श-
 ननो विनय वे प्रकारे ठे ए वे प्रकारनो विनय कोने
 विषे करवो ते कहे ठे जे साधु अथवा साधर्मी
 पोताथी दर्शन गुणे करी अधिक होय, तेने विषे
 शुश्रूषा विनय करवो ते शुश्रूषानुं स्वरूप दश प्र-
 कारे ठे ते कहे ठे

१ सत्कार एटले स्तवन तथा वंदनादिक करवां,
 २ अच्युतान एटले आसनथी उठवु,
 ३ सन्मान एटले वस्त्र तथा पात्रादिके करी पूजा
 करवी

४ आसन परिग्रहण एटले अति आदरे करी आ-
 सनं लावी आपीने स्वामी आ आसन उपर बेसो,
 एम मुखथी कहेवु

५ आसननु प्रदान एटले मुखे कहेवु एटलुंज नहीं
 पण ते प्रमाणे आसन देव.

६ कृतिकर्म एटले वदना करवी, ए साधु प्रमुख-
 नी अपेक्षायें जाणवु.

७ अजली ग्रहण एटले हाथ जोडवा.

(१२६)

८ आवतानी सामे, जवु

ए वेतेलानी (पर्युपासना) एटखे सेवा करवी,

१० जनाराने बोलाववा जवु

हवे बीजो अनाशातना विनय तेना पिस्तालीश

जेद ठे, ते कहे ठे -

१ रुपन्नादिक चोवीश तीर्थकर,

२ जिनप्ररूपित धर्म,

३ धर्माचार्य अथवा प्रव्रजाचार्य

४ व्याख्यानकरनार, तथावाचनाना आपनारवाचक.

५ वय, पर्याय तथा श्रुत, ए व्रण प्रकारना थिविर.

६ कुल, ते चाद्रादिक एक आचार्यनी संतति,

७ गण, ते पोतपोतामा सापेक्ष कुलनो समुदाय

कोटिकादिक

८ सघ, ते ज्ञानादिक गुण सहित साधु समुदाय,

अथवा गण समुदायरूप तेने विषे

ए साम्प्रोगिक, ते एक मामुलीमा जे साथे व्यवहार होय ते

१० क्रियामा जे पोताना सरस्त्री क्रियावाला होय ते एमनी साथे मति ज्ञानादिक पाच ज्ञान मेलवतां पदर थया तेने विषे १ आशातनानो त्याग

(१२५)

करवो, २ जक्ति सहित बहु सान करवुं, ३ ठता गु-
णवर्णवीने यश कीर्ति दीपाववी ए रीते पूर्वोक्त
पंदरने ए त्रणे गुणता अनाशातना विनयना पिस्ता-
खीश जेद थाय ठे

त्रीजो चारित्रनो विनय, पांच जेदे ठे, ते कहे
ठे.-सामायिक प्रमुख पांच चारित्रोनी सहहणा कर-
वी, तेमज कायाये करी फरसवुं, आदरवुं, पालवुं.
तेमज जडय प्राणीनी आगल प्ररूपणा करवी.

त्रण प्रकारना योगनो विनय कहे ठे- आचार्या-
दिकोनो सर्व कालने विपे मन, वचन, तथा कायाये
करी विनय करवो एटले मने करी मातु चिंतववुं
नहीं, वचने करी मातु बोलवुं नहीं, तथा कायाये
करी माठी प्रवृत्ति करवी नहीं तेवी रीतेज ते आ-
चार्यादिकने विपे मन, वचन अने कायाने शुज प्र-
वृत्तिनां उदीरवा प्रवर्त्ताववा ए रीते त्रण प्रकारे यो-
गनो विनय ते पूर्वोक्त त्रण विनयनी साथे जेलवतां
ठ जेद विनयना थया.

सातमो लोकोपचार विनय सात जेदे ठे, ते कहेठे.

१ गुरु, प्रमुख जे श्रेष्ठ पुरुष होय तेउनी स-
मीपे बसवु.

(૧૨૮)

૨ આરાધવા યોગ્ય પુરુષની ઇચ્છાએ પ્રવર્તેલું

૩ પોતાની ઉપર ઉપકાર કરે, તેની ઉપર પાઠો પ્રત્યુપકાર કરવો, એટલે ગુરુને જો હું વિનયે કરી પ્રસન્ન કરીશ, તો તે મને શાસ્ત્રદાન દેશે, એવા અન્નિપ્રાપ્તિ કરી ગુરુન જ્ઞાતપાણી પ્રમુખ લાવી દેવું

૪ તેમજ જ્ઞાનાદિક જે કાર્ય તેનું કારણ જે જ્ઞાતપાણી પ્રમુખ, તેનું કરવું એટલે દેવું

૫ તથા હું લે કરી પીનાણા જે ગ્લાની તેની ઔપધાદિકે કરી ગવેપણા કરવી

૬ તેમજ દેશ અને કાલને જાણવા જે અવસરે જે યોગ્ય હોય તે અવસરે તે કરવું

૭ વનિલો સવધિ સર્વ કાર્યોને વિષે અનુકૂલપણું એટલે તેમના કાર્ય કરવામાં યજમાલપણું રાખવું ઇતિજ્ઞાવ એવી રીતે લોકોપચાર વિનય સાત પ્રકારે છે એમ વિનયના સાત પ્રકારે કરી વીજો વિનય તપ જાણવું જો કે વિનય તો એકજ છે, તોપણ જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્ર, મન, વચન કાયા અને લોકોપચાર, એ સાત વિષયે કરી વિનય કરીયે, તેથી એ વીજો વિનય તપ પણ સાત પ્રકારનો કહ્યો છે.

ત્રીજું (વૈયાવચ્ચ) એટલે વૈયાવૃત્ય તપ તે જ્ઞાત

(१२६)

पाणी प्रमुख मेलवी आपवारूप उपपन्न देय, ते दश प्रकारना ठे यथा - आयरिय जवजाए, थेर तवस्सी गिलाण सेहाण ॥ ताहम्मी कुल गण सघ, वेयावच्चं हवइ दसहा ॥१॥ आचार्य ते जेनी पासेथी धर्म प्राप्त थाय ठे ते, उपाध्याय, ते जे ।वद्याअन्यास करावे ठे ते, स्थविर, ते ज्ञान, पर्याय, तथा वय, ए गण प्रकारे तपस्वी, ते अष्टम प्रमुख तप करनार होय ते. गिलाण ते ग्लान एटले रोगी होय ते सेहाण, ते शिष्य नवी दीक्षा लीधेला होय साहम्मी, ते स मान धर्मवान् होय ते कुज, ते चन्द्रादिक कुलवान् होय ते गण, ते कोटिक प्रमुख. सघ ते समुदायरूप होय ते एवी रीते ए दशनी अज्ञान, पान, वस्त्र, पात्र, तथा औषध प्रमुखे करी यथायोग्य सेवा करवी तेने त्रीजो वैयावृत्य तप कहे ठे.

(तहेव) एटले तेमज चोथु (सजाउ) एटले स्वाध्याय ए नामनु तप, ते पांच जेदे ठे यथा “वा-यणा पुष्ठणा चेव, तहाय परिअट्टणा, अणुप्पेहा धम्म कहा, सजाउ होइ पचहा” (वायणा) एटले वाचना ते पोते जणवु, शिष्यादिकने जणावबु, तथा वांचबु. (पृष्ठना) ते जे सूत्रार्थमा सदेह पर्यायी गुरु आ

(૧૩૦)

દિકને પૂઠવુ, તે (તહાય) એટલે તેવી રીતે જ (પરિચ્છિન્ના) એટલે પરિવર્તના, તે પૂર્વે શીખેલો જે અર્થ તેને ફરી સજારવો તે (અનુપ્રેક્ષા) તે પૂર્વે ધારેલા અર્થનુ ચિંતવન કરવુ તે (ધમ્મકહા) એટલે ધર્મસંબધી કથા કહેવી અથવા ધર્મનો ઉપદેશ કરવો એ પ્રકારે સ્વાધ્યાય તપ પાંચ જ્ઞેદે થાય છે, તે કહ્યો

પાંચમુ (જાણ) એટલે ધ્યાન તે મનનુ એકાગ્રતાયે અવલવન તે ધ્યાન તપ, તે ચાર જ્ઞેદે છે

તેમા પહેલુ આર્ત્તધ્યાન તેના ચાર જ્ઞેદ છે -

બ્રાતા, મિત્ર, સ્વજન, માતા, પિતા, સુહૃદ્, જૃત્ય, તથા પશુ પ્રમુખ જે પોતાને દ્રષ્ટ એટલે અતિ પ્રિય હોય, તેમનો તથા શાન્તાવેદનીય, તેઓનો વિયોગ થવાથી જે ચિન્તા, શોક, અથવા વિલાપ કરવો, તે પહેલુ દ્રષ્ટવિયોગ આર્ત્તધ્યાન મનને અણગમતા જે વિષય, અને તેના આધાર-જૂત જે ગધેના કોઢીઆ પ્રમુખ અશુભનો સયોગ થવાથી તેઓને વિષે દુષ્ટ કરી, જે વિયોગનુ ચિંતવન કરવું તે વીજુ અનિદ્ર સયોગ આર્ત્તધ્યાન શરીરને વિષે કોઈ રોગ ની ઉત્પત્તિ થયાથી તેના સંબધી જે ચિન્તાદિકનું કરવું, તે ત્રીજુ રોગચિન્તા આર્ત્તધ્યાન અમુક સમય આવ્યાથી હુ આકાર્યકરીશ ઇત્યાદિક અવિષ્યકાલની જે શોચના

करवी, तथा दान, शील, तप प्रमुखे करीने पठीतेना फलनी जे इष्टा करवी, अथवा आ जवने विषे में एवो उग्रतप कर्यो ठे, माटे आवता जवमां मने अमुक वस्तु मलजो एवु जे नियाणु बाधवु, ते चोथु अग्रशौच आर्त्तध्यान कहीये

बीजा रौद्र ध्यानना चार जेद ठे.—

द्वेये करी प्राणीने मारवानी अथवा वधनादिक करवानी जे चितवना करवी, ते पहेलु हिंसानुबधी रौद्र ध्यान. पैशून्यादिक असत्य असद्भूत वचनबोलवाना तथा ठलादिक करवाना जे अध्यवसाय, ते बीजुं मृषानुबधी रौद्रध्यान क्रोध तथा लोभनादिकने वश थडने बीजानु द्रव्य हरण करवानी जे चितवना करवी, ते त्रीजु स्तेयानुबधी रौद्रध्यान ते शब्दादिक विषयनु सौंधनभूत जे धन, तेना रक्षण करवाने अर्थे सर्व संवधीयोने विषे जे दुष्ट चितवन करवु ते, जेसके जो आ सर्व जीवता हशे, तो मारुं धन लश् लेशे माटे जो ते मरी जाय, तो सारुं थाय एवी जे दुष्ट चितवना करवी, ते चोथुं सरक्षणानुबधी रौद्रध्यान कहीये ए आर्त्त अने रौद्र वेहु ध्यान संसार संवध फलनां देनारळे

ત્રીજા ધર્મધ્યાનના ચાર જોડ છે -

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તથા વૈરાગ્ય જાવનાયે-
કરી વીતરાગના વચન ઉપર જે સદ્દેહના, ઇટલે શ્ર-
દ્ધાન રાખવું, આપણી મતિ તુચ્છ છે પણ કેવલી જ્ઞા-
પિત સર્વ સત્યજ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે
પહેલું આજ્ઞાવિચય ધર્મધ્યાન રાગ દ્વેષાદિક જે આ-
શ્રવ છે, તે સ્થૂળોક પરલોકને વિષે અપાય જૂત ઇટલે
અનર્થરૂપ છે, એવી જે ચિંતવના કરવી, તે ઘોજી અ-
પાયવિચય ધર્મધ્યાન સુખ દુઃખાદિકનો વિપાક
આવો પ્રાપ્ત થયાથી તેનો હર્ષ શોક ન કરતા તેને
માત્ર પૂર્વકૃત કર્મનું ફલ જાણવું, તે ત્રીજું વિપાક
વિચય ધર્મધ્યાન ચોથું સંસ્થાન વિચય ધર્મધ્યાન તે
જિનોક્ત પરુદ્ધવ્યના લક્ષણ સંસ્થાનાદિકની જે
ચિંતવના કરવી તે

ચોથા શુદ્ધધ્યાનના ચાર જોડ છે -પ્રત્યેક ડ્ર-
વ્યને વિષે ઉત્પાદિ પર્યાયના જોડપણાનું ચિંતવન
કરવું, શબ્દથી શબ્દાતરે તથા અર્થથી અર્થોતરે અને
દ્રવ્યથી દ્રવ્યાતરે સંક્રમણ કરવું, તથા એક યોગથી
બીજા યોગને વિષે ઇટલે મનોયોગથી વચનયોગને

विषे, वचनयोगही काययोगने विषे संक्रमण करवुं, इत्यादिक ते पहेलुं पृथक्त्व वितर्क सविचार शुरु-
ध्यान ए ध्यान ज्ञागिक श्रुत पाठीने त्रणे योग ठ-
तां थाय ठे ए प्रथम जेद.

२ उत्पादादिक एक पर्याये करी निर्वात स्थान-
कना दीपकनी पेते निष्प्रकप चित्तवान् यश्ने पूर्व-
लायी विपरीत रहेवुं, ते वीजुं एकत्व पृथक्त्वम्
विचार शुरु ध्यान ए ध्यान गमे ते एक योग थकां
थाय ठे. आ वे ध्यान, यद्यपि पूर्वगत श्रुतावलंबीने
होय ठे, तथापि मरुदेव्यादिकने श्रुत विना पण
थयां इता, ए विशेषता ठे.

३ तेरमा गुणठाणाने अते मनोयोग, तथा व-
चनयोग रुध्या पठी काययोग रुधता होय, ते वीजुं
सूक्ष्म क्रिया अनिवृत्ति नामे शुरुध्यान, आ ध्यान,
एकला मात्र काययोगेज थाय ठे

४ शैलेशी गुणठाणे गये थके क्रिया विभेद थइने
जे पावु पळवु नही, ते चोथु व्युत्तिन्न क्रिया अप्रति-
पाति शुरुध्यान कहीये, ए ध्यान योगना अज्ञावे
थाय ठे पूर्व प्रयोगवळे ध्यानपणु थाय ठे, जेम दंरु-

વળે ચક્ર ફેરવીને તે દરુ કાઢી લીધા પઠી પણ પૂર્વના પ્રયોગથી ચક્ર ફરતુજ રહે છે, તેમ જાણવું એ ચાર ધ્યાન કહ્યા, પણ અન્યતર તપમા માત્ર ધર્મ ધ્યાન અને શુરુધ્યાન, એ બે ઉપયોગી છે, કેમકે એ બે મોક્ષના કારણ જૂત છે એ પાંચમો ધ્યાન તપ થયો

તુલુ (ઉત્સર્ગોચિત્) એટલે કાયોત્સર્ગ તપ પણ દ્રવ્યથી તથા જ્ઞાવથી બે જોડે છે તેમા દ્રવ્યોત્સર્ગના ચાર જોડ છે, અને જ્ઞાવોત્સર્ગના ત્રણ જોડ છે તિહા પ્રથમ દ્રવ્યોત્સર્ગ કહે છે

૧ ગઠનો ત્યાગ કરી જિન કલ્પાદિક જે આદરવો, તે પહેલો ગણોત્સર્ગ, ૨ અણસણાદિક વ્રત લઈને શરીરનો જે ત્યાગ કરવો, તે બીજો દેહોત્સર્ગ ૩ કલ્પવિશેષે ઉપધિનો જે ત્યાગ કરવો, તે ત્રીજો ઉપધ્યુત્સર્ગ, ૪ અધિક અશનાદિક લેવાનો ત્યાગ કરવો તથા અશુદ્ધમાન જ્ઞાતપાણી એટલે અશનાદિક ચારને લેવાનો જે ત્યાગ કરવો, તે ચોથો અશુદ્ધ જન્મ પાળ ઉત્સર્ગ એ ચાર પ્રકારે દ્રવ્યથી ઉત્સર્ગ જાણવો ઉત્સર્ગ એટલે ત્યાગ કરવો, એ અર્થ સમજવો

હવે જ્ઞાવોત્સર્ગના ત્રણ જોડ કહે છે

૧ ક્રોધાદિક ચારનો જે ત્યાગ કરવો, તે પહેલો
 કપાયોત્સર્ગ. ૨ નરકાદિકના જન્મનું આગ્રહું વાંધવા-
 ના કારણ, જે મિથ્યાત્વાદિક છે, તેનો જે ત્યાગ, તે
 ત્રીજો જન્મોત્સર્ગ અર્થાત્ સસારોત્સર્ગ ૩ વધના હેતુ
 જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ જ્ઞાન પ્રત્યનિકપણાદિક
 છે તેનો જે ત્યાગ, તે ત્રીજો કર્મ ઉત્સર્ગ કહીયે એ
 જાવથી ઉત્સર્ગ ત્રણ જોડે કહ્યો, એથી કર્મની નિર્જરા
 થાય છે એ રીતે ઠ પ્રકારે (અગ્નિતરજીતવો) એટલે
 અન્યતર તપ (હોઈ) એટલે છે એ ઠ જોડને સમ્યગ્
 દૃષ્ટિ જીવ, તપ કરી માને એમ એ વાર પ્રકારના તપે
 કરી નિર્જરા તત્ત્વ કહ્યું. ॥ ૩૬ ॥

इति श्री निर्जरा तत्त्व

गाथा ૩૭ મીના વૂટા શબ્દના અર્થ.

પયઃ=પ્રકૃતિ.

સહાવો=સ્વજાવ

પુત્તો=કુળો છે

તિઃ=સ્થિતિ

કાલાવહારણ=કાલનુ અર

ધારણ.

અણુજાગો=અનુજાગ

રસો=રસ

નેઓ=જાણવો

પણ્ણો=પદ્ધતિ

દલ=દલ.

સવઓ=પચય.

પયઙ્ સહાવો બુત્તો, ઊર્ધ્વ કાલાવહારણ
અણુજાગો રસો નેત્ર, પાણી દલ સચત્ર ।૩૭।

પૂર્વે કહી ગયેલા વધ તત્ત્વના ઠ જોવનું
વર્ણન ચાલે છે

શબ્દાર્થ.-પ્રકૃતિ વધ તે સ્વજ્ઞાવ, સ્થિતિજ્ઞાવ તે કાલનો નિશ્ચય,
અણુજાગ વધ તે રસજ્ઞાણવો અને પ્રદેશ વધ તે દલ સમૂહ જાણવો
વિસ્તારાર્થ.-અહીંયા પૂર્વોક્ત ચાર પ્રકારનો જે વધ તે
મોદકને દૃષ્ટાતે જાણવો જો સૂઠ પ્રમુખ વસ્તુ નાં-
નાખીને મોદક કર્યો હોય તો તે વાયુરોગને મટાકે છે,
જોરુ પ્રમુખ નાખી મોદક કર્યો હોય, તે પિત્તરોગનું
હરણ કરે છે, આ પ્રમાણે જે જે દ્રવ્યના સયોગથી
મોદક બન્યો હોય તે મોદક, દ્રવ્ય ગુણાનુસારે વાત,
પિત્ત, તથા કફાદિક રોગોનું હરણ કરે છે, તે તેનો
સ્વજ્ઞાવ જાણવો તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો જ્ઞાન
અપહારક સ્વજ્ઞાવ છે દર્શનાવરણીય કર્મનો સ્વજ્ઞા-
વ સામાન્ય યોગરૂપ જે દર્શન, તેને નાશ કરવાનો
છે વેદનીય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ અનત અવ્યાવાધ સુખને
ટાલવાનો છે મોહનીય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ સમ્યક્ત્વ તથા
ચારિત્રને ટાલવાનો છે આયુ કર્મનો સ્વજ્ઞાવ અક્ષય સ્થિ-

તિને ટાલવાનો છે નામ કર્મનો સ્વજ્ઞાવ શુદ્ધ અવ-
ગાહનાને ટાલવાનો છે ગોત્ર કર્મનો સ્વજ્ઞાવ આત્મા-
ના અગુરુ લઘુ ગુણને ટાલવાનો છે અને અનતદાન,
અનત લાજ, અનંત જોગ, અનંત ઉપજોગ, અનત
વીર્ય, તેને ટાલવાનો અંતરાય કર્મનો સ્વજ્ઞાવ છે.

તેમ ઇહાં પ્રથમ (પચ્છ) એટલે પ્રકૃતિ વધ તે ક-
ર્મના (સહાવો કે) સ્વજ્ઞાવને (વુત્તો) એટલે કહ્યો છે.

૨ સ્થિતિ એટલે મોદક પ્રમુખ વસ્તુનું પદ્મ, માસ,
વે માસ, ત્રણ માસ, તથા ચાર માસ રહેવાનું કાલ-
માન હોય તે. તેમ કોઈ કર્મ પણ જઘન્યથી અંતર્મુ-
હૂર્ત સ્થિતિ રહે, અને ઉત્કૃષ્ટતાયે સિત્તેર કોના કો-
ની સાગરોપમ પ્રમાણે સ્થિતિ રહે, તે સ્થિતિની વચમાં
જે કર્મ જેટલી રહેવાની સ્થિતિવાંધ્યુ હોય તે કર્મ
તેટલો વચ્ચત રહે, તેને (કાલાવહારણ)કાલનું અવ-
ધારણ એટલે કાલનો નિશ્ચય કરવારૂપ (ઠિશ) એટલે
સ્થિતિવધ કહીયે.

૩ જેમ કોઈ મોદક મીઠો, કરુવો, તીવ્રો હોય
ઠે, વલી કોઈ મોદકનો એક ઠાણીયો, વે ઠાણીયો રસ
હોય ઠે, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારે અદ્યપ વિશેષત્વ હોયઠે,